

74.00
P99

338

Д. РЎЗИЕВА

ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИКА

CN0000033097

ТОШКЕНТ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ**

Д. РЎЗИЕВА

ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИКА

(Ўқув қўлланма)

ТОШКЕНТ – 2015

УЎК: 37.013.42

КБК 74.6

Р-99

**Р-99 Д. Рузиева. Ижтимоий педагогика / Ўқув қўлланма.
– Т.: «Fan va texnologiya», 2015, 128 бет.**

ISBN 978–9943–983–55–7

Мазкур ўқув қўлланма олий таълим ҳамда педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш муассасаларида «Ижтимоий педагогика» фанини ўқитишда фойдаланиш мақсадида яратилган. Унда «Ижтимоий педагогика» фанининг устувор тамойиллари, умумий моҳияти, турли минтакаларда ижтимоий-педагогик ғояларнинг ривожланиш тарихи, онасиз қолган болалар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият, олдини олиш зарур бўлган салбий ижтимоий-педагогик ҳодисалар – девиация, вояга етмаганлар алькоголизми, гиёҳвандлик ва болалар жиноятчилигининг ўзига хос жиҳатлари, уларнинг олдини олиш йўллари, шунингдек, вояга етмаганлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш масалалари ёритилган.

Қўлланма педагогик ходимларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курсларининг тингловчилари, педагогика олий таълим муассасаларининг педагог ва талабалари, илмий ходимлар, магистрантлар, тадқиқотчилар ҳамда ижтимоий-педагогик билимлар билан қизиқувчилар учун мўлжалланган.

УЎК: 37.013.42

КБК 74.6

Тақризчилар:

Н.Муслимов – педагогика фанлари доктори, профессор;

Б.Умаров – психология фанлари доктори, профессор;

Г.Аноркулова – педагогика фанлари номзоди, доцент

Ўқув қўлланма Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети илмий Кенгашининг қарорига мувофиқ нашр этилди.

ISBN 978–9943–983–55–7

© «Fan va texnologiya» нашриёти, 2015.

ТЕХНОЛОГИК ПАСПОРТ

**1-мавзу: «Ижтимоий педагогика» фанининг предмети.
Шахнинг социум (муҳит)да ривожланиши**

Маърузага ажратилган вақт – 2 соат		Тингловчилар сони – 30
Ўқув машғулотининг шакли ва тури		Маъруза
Ўқув машғулотининг таркибий тузилмаси	1. Тингловчиларни ўқув курсининг ўзига хослиги, объекти ва предмети билан таништириш. 2. «Ижтимоий педагогика» фанининг бошқа фанлар билан алоқадорлигини ёритиш. 3. Маъруза матнини таркатиш. 4. Маъруза моҳиятини тақдирот технологияси асосида ёритиб бериш. 5. Мавзуга оид таянч тушунчаларни аниқлаш. 6. Савол-жавоб орқали тингловчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустақкалаш. 7. Мавзунинг яқунлаш.	
Ўқув машғулотининг мақсади	Тингловчиларни «Ижтимоий педагогика» фанининг предмети, объекти ва вазифалари билан таништириш; уларни ижтимоий-педагогикнинг фаолият моҳияти, йўналишлари ва устувор тамойилларидан хабардор қилиш; ижтимоий-педагогик фаолиятнинг аҳамиятини ёритиш	
Педагогик вазифалар:		Ўқув фаолиятини натижалари:
1. «Ижтимоий педагогика» фанининг предмети ва объекти тўғрисида маълумот бериш. 2. «Ижтимоий педагогика» фанининг бошқа фанлар билан алоқадорлигини асослаш. 3. Шахс ижтимоийлашувини таъминловчи асосий институтлар ва уларнинг фаолияти тўғрисида маълумотлар бериш. 4. Хорижий мамлакатлар ва		1) тингловчилар «Ижтимоий педагогика» фанининг предмети ва объекти тўғрисидаги билимларга эга бўладилар; 2) тингловчилар «Ижтимоий педагогика» фанининг бошқа фанлар билан алоқадорлигидан хабардор бўладилар; 3) шахс ижтимоийлашувини таъминловчи асосий институтлар ва уларнинг фаолияти тўғрисида маълумотларни ўзлаштирадилар; 4) хорижий мамлакатлар ва

Ўзбекистонда ижтимоий педагогик ғояларнинг ривожланиш тарихини ёритиш. 5. Ижтимоий-педагогик фаолият ва унинг мазмунини очиб бериш. 6. «Ижтимоий дезадаптация» ва «ижтимоий реабилитация» тушунчаларининг маъноларини ёритиш ҳамда уларнинг ижтимоий-педагогик фаолиятни ташкил этишдаги ўрнини кўрсатиш		Ўзбекистонда ижтимоий педагогик ғояларнинг ривожланиш тарихи билан танишадилар; 5) ижтимоий-педагогик фаолият, унинг мазмуни, ташкил этиш босқичлари ва самараси борасидаги маълумотларни ўзлаштирадилар; б) «ижтимоий дезадаптация» ва «ижтимоий реабилитация» тушунчаларининг маънолари билан танишадилар ва уларнинг ижтимоий-педагогик фаолиятни ташкил этишдаги ўрнини баҳолаш имкониятига эга бўладилар
Таълим методлари	Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намойиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб	
Таълимни ташкил этиш шакли	Маъруза, оммавий	
Дидактик воситалар	Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация	
Таълимни ташкил этиш шароити	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона	
Назорат	Жорий назорат, савол-жавоб	

Технологик карта

Мавзу: «Ижтимоий педагогика» фанининг предмети.
Боланинг социум (муҳит)да ривожланиши

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-босқич. Ўқув машғу-	1. Мавзу, мавзунини ўзлаштиришдан кўзланган мақсад ва кутилаётган натижаларни баён этади. 2. Модуллар ёрдамида ўқув	1. Ўқитувчининг нутқини тинглайдилар, мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий ғояларни ёзиб оладилар.

лотига кириш — ташкил- лий- тайёр- гарлик босқичи (20 дақиқа)	машгулотининг тузилишли- манتيкий схемасини тақдим этади. 3. Вақти-вақти билан тинг- ловчиларга мурожаат этиб, уларни ҳамкорликка, фаол- ликка ундайди. 4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан ту- шунча беради. 5. Тингловчилар фаолияти- ни назорат қилиб боради. 6. Машгулотни ташкил этишдан кутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машгулотни якунлайди.	2. «Схема» технологияси асосида кичик гуруҳларда ишлайдилар. 3. Тақдим этиладиган схема, плакат ва слайд- тақдимот билан таниш- шадилар. 4. Зарур ўринларда сав- оллар билан мурожаат киладилар. 5. Ўқитувчи ёки гуруҳ- дошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаш- тирадилар. 6. Мавзу мазмуни бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладилар.
2- босқич. Асосий қисм — англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзу- нинг режаси ва асосий тушунчалари билан таниш- тиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Тақдимот асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунча- ларни ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалининг ҳар бир бўлими бўйича хулоса килади. 6. Кичик гуруҳларни шакл- лантиради. 7. «Схема» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни муштаҳкамлайди.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар. 2. Ўқув материали билан танишадилар, билимлар- ни ўзлаштирадилар. 3. Плакатлар ва слайд- тақдимот билан таниша- дилар. 4. Кичик гуруҳларга бирикадилар. 5. Тақдим этилаётган мавзу, унинг бўлимлари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан муурожаат киладилар. 6. Ўқув материалининг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд эта- дилар.

	8. Ўқув материали бўйича якуний ҳулосани баён этади	
3-бос- қич. Якуний қисм – фикр- лаш босқичи (10 дақиқа)	1. Гуруҳлардан «Схема» технологияси асосида мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи кластерни ишлашни сўрайди. 2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемаларнинг мазмунини тингловчилар билан ҳамкорликда таҳлил қилади. 3. Тингловчилар томонидан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қисмини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мустақил ишлаш учун топшириқ беради, топшириқни баҳолашга оид мезонлар билан уларни таништиради.	1. Гуруҳ таркибида «Схема» технологияси бўйича мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи схема-ни ишлайдилар. 2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таништирадилар. 3. Бошқа гуруҳлар томонидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадилар. 4. Ўзлаштирган билимларини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан берилган топшириқни ёзиб оладилар.

**1-мавзу. «Ижтимоий педагогика» фанининг предмети.
Шахснинг социум (муҳит)да ривожланиши**

Режа:

1. «Ижтимоий педагогика» фанининг предмети ва объекти.
2. «Ижтимоий педагогика» фанининг бошқа фанлар билан алоқадорлиги.
3. Шахс ижтимоийлашувини таъминловчи асосий институтлар.
4. Хорижий мамлакатлар ва Ўзбекистонда ижтимоий педагогик ғояларнинг ривожланиши.
5. Ижтимоий-педагогик фаолият.
6. Ижтимоий дезадаптация ва ижтимоий реабилитация.
7. Шахснинг социум (муҳит)да ривожланиши.

Адабиётлар:

1. Куронов М. Ижтимоий педагогика. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2003.
2. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. – Т.: А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009.
3. Мудрик А.В. Основы социальной педагогики. – М.: Академия, 2006.

«Ижтимоий педагогика» фанининг предмети ва объекти.
«Ижтимоий педагогика» педагогик фанларнинг муҳим тармоғи бўлиб, у таълим, шунингдек, махсус таълим муассасаларида барча ёш, ижтимоий гуруҳларга мансуб шахсларнинг ижтимоийлашуви (ижтимоий ҳаётга мослашуви)ни ўрганувчи фан саналади. Ушбу фан муайян жамиятда қарор топган ижтимоий муносабатлар, жамият аъзоларининг бир-бирлари билан ўзаро алоқаси, маълум гуруҳларга бирлашиш сабаблари, мега, макро ва микро муҳитга мослашиш жараёни ҳамда салбий ижтимоий масалаларнинг келиб чиқиш асосларини ўрганишга хизмат қилади.

Ижтимоийлик – бу жамият аъзолари ўртасида турли шаклларда ташкил этилувчи муносабатлар жараёнига хос хусусият.

«Ижтимоийлашув» маълум ёшдаги кишиларнинг жамиятдаги мавжуд муҳитга киришиши, унга қўшилиши, ижтимоий субъектлар билан ўзаро алоқа қилиши, бир сўз билан айтганда ижтимоий тажрибани эгаллаши (мавжуд илмий, диний, фалсафий ва турли соҳаларга оид билимларни ўзлаштириши, маънавий-ахлоқий қадриятларни англаши, одоб-ахлоқ ва меҳнат қўникмаларини ўзлаштириши)ни ифодаловчи ҳодисадир.

«Ижтимоий педагогика» фанининг предмети жамиятнинг тарбиявий кучи, уни фаоллаштириш воситалари, шахсни ҳар томонлама, маънавий-ахлоқий ривожлантириш мақсадида жамият, давлат ва хусусий ташкилотлар имкониятларини бирлаштириш йўллари ҳисобланади. Фаннинг объекти эса турли ёш ва гуруҳларга мансуб шахсларнинг ижтимоийлашув жараёнидир.

«Ижтимоий педагогика» фани жамиятда юзага келган салбий ижтимоий ходисалар (вояга етмаганлар ичкиликбозлиги, гиёхвандлиги, фохишабозлиги ва ҳуқуқбузарлиги)нинг келиб чиқиш сабаблари, уларни бартараф этиш йўллари, чора-тадбирлари, ота-онасиз қолган болалар, шунингдек, ижтимоий, рухий, жисмоний ва педагогик оғиш ҳолатлари қузатиладиган вояга етмаганлар билан ишлаш, профилактика ва реабилитация ишларини олиб бориш масалаларини ўрганади.

«Ижтимоий педагогика» фани томонидан ўрганиладиган субъектлар қуйидагилар саналади:

**«Ижтимоий педагогика» томонидан
ўрганиладиган субъектлар:**

- спиртли ичимликларни истеъмол қилишга ружу қўйган вояга етмаганлар;
- гиёхванд моддаларни истеъмол қилувчи вояга етмаганлар;
- фохишабозлик билан шугулланувчи вояга етмаганлар;
- ҳуқуқбузарликларни содир этувчи вояга етмаганлар;
- ижтимоий муносабатлар жараёнида фаолият кўрсатиш қўникмаларига эга бўлмаган вояга етмаганлар;
- турли рухий нуқсонларга эга вояга етмаганлар;
- турли жисмоний камчиликларга эга вояга етмаганлар (ижтимоий ёрдамга мухтож шахслар);
- хатти-ҳаракатлари, ҳулқ-атвори ва муомаласида салбий ҳолатлар қузатиладиган вояга етмаганлар – «тарбияси оғир болалар», шунингдек, турли сабабларга қўра таълим ва ўрта махсус таълим муассасаларида ўқишдан четлашган вояга етмаганлар;
- ота-онасиз ёки ота-оналар, васийларнинг ҳомийлигидан маҳрум бўлган вояга етмаганлар, «Меҳрибонлик уйлари»нинг тарбияланувчилари;
- дайдилар.

«Ижтимоий педагогика» фанининг вазифалари қуйидагилардан иборат:

«Ижтимоий педагогика» фанининг асосий вазифалари.

«Ижтимоий педагогика» фанининг бошқа фанлар билан алоқадорлиги. Барча бошқа фанлар каби «Ижтимоий педагогика» фани ҳам бир катор фанлар билан ўзаро алоқадорликда ривожланади. Ушбу алоқадорликда қуйидаги фанларнинг имкониятларига таяниб иш кўрилади:

«Ижтимоий педагогика» фани	Фалсафа	Шахс тарбияси, унинг муҳитдаги ўрни борасидаги фалсафий қарашларга таянади
	Этика (Ахлоқшунослик)	Маънавий-ахлокий таъсир чораларини белгилайди
	Социология	Маълум ижтимоий муаммоларни ҳал қилишда социологик маълумотларга таянади
	Психология	Шахс «инкирози»нинг олдини олишда психологик қонуниятларга таянади

	Этнография, этнопсихология	Шахс ижтимоийлашувини таъминлашда этник хусусиятлар ҳақидаги маълумотлар, этносга хос хусусиятларни инобатга олади
	Ёш физиологияси	Шахсни муайян муҳитга мослаштиришда унинг руҳий ва физиологик ривожланиши инобатга олинади
	Махсус педагогика	Имконияти чекланган шахсларга ёрдам кўрсатишда уларнинг хусусиятларига таяниб иш кўради
	Хуқуқшунослик	Шахснинг ижтимоийлашувида унинг ҳақ-хуқуқлари тўла таъминланади

Шахс ижтимоийлашувини таъминловчи асосий институтлар. Бу каби институтлар каторига давлат, нодавлат, хайрия ва хусусий ташкилотлар киради. Жумладан:

Шахснинг ижтимоийлашувини таъминловчи субъектлар.

Хорижий мамлакатлар ва Ўзбекистонда ижтимоий-педагогик ғояларнинг ривожланиши. Кишилиқ тарихи тараққиёти давомида орттирилган билимлар қатори ижтимоий билимлар ҳам муайян ривожланиш босқичини босиб ўтган. Ҳар бир босқичда «Ижтимоий педагогика» фани устувор тамойилларининг илмий-педагогик жиҳатдан асосланишини таъминловчи ҳодисалар содир бўлган.

Ижтимоий-педагогик билимларнинг ривожланиш босқичлари қуйидагилардир:

1. Ижтимоий педагогиканинг фан сифатида ривожланишининг биринчи босқичи қадимги даврлардан XVII асргача бўлган даврни ўз ичига олади. Бу даврда билимлар тўпланиши, тарбия тажрибасининг ортиб бориши, педагогик ва ижтимоий назарияларнинг шаклланиши рўй берган бўлиб, ижтимоий педагогиканинг ушбу ривожланиш босқичи тарбиянинг ижтимоий ҳодиса сифатида аста-секин тан олиниши билан тавсифланади. Зеро, бу даврда тарбиянинг турли назариялари юзага келган.

Асл тарбия ўз моҳиятига кўра доим гўзаллик ҳақида, унинг келажаги ҳақидаги ғамхўрликни билдирган.

Уйғониш даврида ижтимоий гуманизм ғояларининг амалга оширила бошланиши машҳур италиялик педагог-гуманист **Витторино да-Фельтре** (1378–1446) томонидан илк марта «Қувонч уйи» номи интернат-мактабининг яратилиши билан боғлиқ.

Шуни таъкидлаш жоизки, таърифланаётган даврда дин, педагогика ва ижтимоий педагогика бир-бири билан ўзвий боғлиқ ҳолда ривожланган. Диний карашларда асосий эътибор умуминсоний кадриятларга йўналтирилган. Диний ривоятларда, муқаддас китобларда, оятларда ахлоқий ўғитлар, кишилиқ муносабатлари, қавм-қариндошлар ва болаларга ғамхўрлик ҳақида баҳс юритилган. Бу асосда қўпгина авлодлар тарбия топган. Европада черков узок вақт мобайнида «ногирон болалар раҳнамоси» бўлиб келган. Унга нафакат руҳий ёрдам сўраб, балки тиббий ва моддий ёрдам, турли адолатсизликдан ҳимоя сўраб мурожаат қилинган. Шу сабабли бу борада бутун дунёда диний ташкилотларнинг бой анъаналари мавжуд. Масалан, Европада антик даврлардан буён ота-онасиз қолган болаларни ибодатхоналар эшиги олдида қўйиб кетишган.

Манбаларга кўра, ота-онасиз қолган болалар учун илк тарбия уйлари IV асрда Кесария шаҳрида епископ **Василий Кесарийнинг** ташаббуси билан пайдо бўлган.

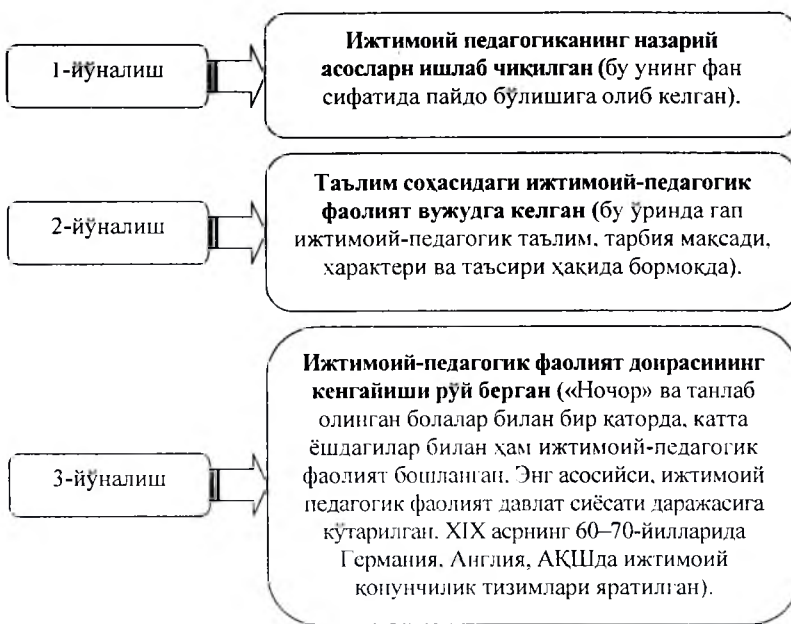
787 йилда бундай муассаса Миландаги соборда ҳам пайдо бўлган. У узок вақт Европадаги ягона ташкилот бўлиб қолаверган ва фақат XIV асрга келиб тарбия уйлариининг сони ўттизтагача кўпайган. Қизиғи шундаки, бу уйларда фақатгина болаларга ғамхўрлик кўрсатилмасдан, профилактика ишлари ҳам олиб борилиб, оналарга ёрдам берилган. Болаларни бошқа оилалар тарбиясига бериш ва уларнинг тарбияси назорат қилинган. Узок вақт мобайнида болалар уйлари руҳонийлар томонидан бошқарилган.

Парижда 1640 йил руҳоний **Винцентто Деполен** томонидан асос солинган тарбия уйи жуда машҳур бўлган. У тарбия уйини қирол Людовик XIV томонидан молиялаштиришга эришган.

Меҳрибонлик билан шуғулланувчи орденлар – хайрия йўлида қилган ишлари орқали кейинчалик машҳур бўлиб кетган йирик черков ташкилотлари тузила бошлаган.

2. Ижтимоий педагогика ривожининг иккинчи даври – XVII–XIX асрлар – ижтимоий педагогика энг илғор ғоялар ва илмий концепциялар билан бойитилган давр бўлди десак, хато бўлмайди. XVIII–XIX асрлар (буржуа-демократик инкилоблари даври) олимларининг (педагог, файласуф, социолог, психологлар) давлат ва жамоат институтлари билан ҳамкорликда ижтимоий-педагогик муаммоларни ҳал қилиш ғояларининг пайдо бўлиши давридир. Тарбия масалалари жамият ислохотлари, инсон ҳуқуқлари тенглиги билан боғлана бошланган. Айнан шу даврда ижтимоий педагогикадаги асосий йўналишларнинг аниқ фаолиятда амалга ошиши содир бўлади.

XIX асрда ижтимоий педагогиканинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат бўлган:

3. XX аср инсон цивилизацияси тарихида илмий-техникавий инкилоблар асри сифатида ном қолдирди. Фан ишлаб чиқариш объектдан иқтисодий ва маданий соҳанинг етакчи омилига айланди. Илмий инкилоблар ижтимоий педагогиканинг кейинги ривож, биринчи навбатда, фалсафа орқали ўз таъсирини кўрсатди. Ижтимоий педагогиканинг қатор фанлар: психология, физиология, анатомия, тарих, социология ва бошқалар билан яқинлашуви рўй берди. Энг асосийси XX асрда инсоннинг муаммолари, унинг тарбияси ва таълими учун ижтимоий шароитларни яратиш замоннинг энг глобал муаммосига айланди.

Ижтимоий-педагогик фаолият – турли ёш даври болаларининг ижтимоийлашувлари, жамиятда ўз-ўзини англаб етишларини таъминлаш, шунингдек, шахснинг муайян ижтимоий муҳитга мослашишига ёрдам кўрсатишга қаратилган фаолият.

Ижтимоий дезадаптация ва ижтимоий реабилитация.
Ижтимоий-педагогик фаолиятнинг асосида ижтимоий дезадаптация ва ижтимоий реабилитация муҳим ўрин тутadi.

Ижтимоий дезадаптация – шахснинг ижтимоий муносабатларга қайта мослашуви.

Ижтимоий реабилитация – шахснинг ижтимоий муҳитда фаолият юритиш қobiliятини тиклаш мақсадида уни тиббий, психологик, маиший ва касбий жиҳатдан қайта шакллантиришга қаратилган жараён.

Боланинг социум (ижтимоий муҳит)да ривожланиши.
«Шахс» сўзи арабча («шахсун») бўлиб, кимса, киши, зот маъноларини англатади. Бу тушунча муайян жамият аъзосига нисбатан қўлланилади. «Шахс» тушунчаси ёрдамида бевосита одамга хос ижтимоий хусусиятлар ифодаланади. Биологик нуктаи назардан «одам», ўзаро муносабатлар нуктаи назаридан «инсон» ва ижтимоий нуктаи назардан «шахс» меҳнат туфайли камол топиб, жамият тараққиёти билан узвий равишда ривожланиб боради.

Психолог Л.И.Божович «Одам шахс бўлиши учун психик жиҳатдан ривожланиши, ўзини бир бутун инсон деб ҳис қилиши, ўз хусусияти ва сифатлари билан бошқалардан фарқ қилиши лозим» эъқонлигини таъкидлаб ўтган.

Ҳар бир киши шахс сифатида турлича намоён бўлади ва бошқалардан ўзининг темпераменти, характери, қobiliяти, ақлий ривожланиш даражаси, эҳтиёж ва кизиқишлари билан фарқ қилади. Булар шахсга хос индивидуал психик ҳамда биологик-анатомик хусусиятлар доимий равишда ривожланиб унинг шахс сифатида ривожланишини таъминлайди. Одамнинг руҳий ва биологик-анатомик жиҳатдан ривожланиши муҳим жараён саналади.

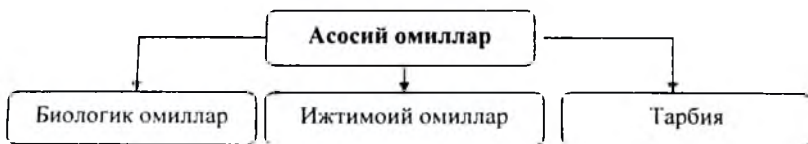
Ривожланиш – бу оддийдан мураккабга, қуйидан юқорига ўсиб бориш, мавжуд сифатларнинг янги сифатлар билан янада бойиши, миқдор ўзгаришларнинг сифат ўзгаришлар билан алмашилишини ифодаловчи жараён.

Ривожланиш жараёнида одамда қуйидаги хусусиятлар шаклланади:

- 1) биологик-анатомик хусусиятлар — гавда тузилиши, суяк-мускул тизими, қон-томир тизими, қўрак қафасининг ривожланиши, мия ҳужайралари, асаб тизимининг такомиллашиши, вазнининг ошиб бориши, бўйнинг ўсиши ва ҳ.к.;
- 2) руҳий хусусиятлар — сезгилар, идрок, хотира, ҳаёл, тафаккур, нутқ, диққат, ҳиссиёт, ирода, ҳаракатлар (қўникма, малака ва одатлар);
- 3) ижтимоий хусусиятлар — атрофдагиларга, жамиятга, Ватанга бўлган муносабат, маънавий-ахлоқий сифатлар (меҳрибонлик, раҳмдиллик, инсонийлик, меҳнатсеварлик, ғоявий этикодиллик ва б.).

Гарчи одамнинг руҳий ва биологик-анатомик ривожланиши изчил, узлуксиз амалга ошса-да, бироқ одамнинг болалик, ўсмирлик ва ўспиринлик даврида ривожланиши кучли бўлади. Шунга кўра бу даврлар шахннинг ривожланишида муҳим аҳамиятга эгадир. Мазкур даврларда жамият томонидан кўрсатилаётган тарбиянинг таъсирида руҳий ва биологик-анатомик жиҳатдан ривожланаётган киши жамият аъзоси сифатида камол топади.

Шахннинг камол топишида ва унинг ҳулкига ижтимоий ва биологик-анатомик омилларнинг таъсири доим ҳам бир хил бўлавермайди. Зеро, унинг ҳулки, хатти-ҳаракатлари, атрофдагилар билан муносабати ва алоқаларига ёши, билим даражаси, дунёкараши, ҳаётий тажрибаси, одатлари ҳамда мавжуд вазиятлар ҳам таъсир этади. Шахсга ҳос индивидуал психик хусусиятлар, шахсий сифатларни аниқлаш учун уни турли вазиятлар, атрофдагилар билан бўладиган муносабатлар жараёнида кузатиб бориш талаб этилади. Кузатишлар канчалик табиий бўлса, шахннинг ижтимоий ҳулкини, дунёкарашини, маънавий киёфасини ва ахлоқий сифатларини шунчалик объектив баҳолаш мумкин. Шахсга тўғри баҳо бериш учун унинг ривожланишига таъсир этувчи биологик ва ижтимоий омилларни, шунингдек, тарбиявий таъсир кучини аниқлаш талаб этилади. Тарбиянинг болага самарали таъсир кўрсатишини таъминлаш учун унинг биологик-анатомик ўсиш ва ижтимоий ривожланиш қонуниятларини яхши билиш ҳамда инобатга олиш лозим. Шундай қилиб, шахннинг камол топиши ва ривожланишида қуйидагилар асосий омиллар ҳисобланади:

Шахс камолотида муҳим ўрин тутувчи омиллар.

Мавзуни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. «Ижтимоийлик» тушунчаси қандай маънони англатади?
2. Шахсан Сиз «ижтимоийлашув» тушунчаси мазмунини қандай изоҳлайсиз?
3. «Ижтимоий педагогика» фанининг предметини нималар ташкил этади?
4. «Ижтимоий педагогика» фани қандай масалаларни ўрганади?
5. «Ижтимоий педагогика» фани томонидан ўрганиладиган субъектлар қимлар саналади?
6. «Ижтимоий педагогика» фанининг вазифалари нималардан иборат?
7. «Ижтимоий педагогика» фани қандай фанлар билан алоқадорликда ривожланади?
8. Шахс ижтимоийлашувини таъминловчи қандай асосий институтларни биласиз?
9. Ижтимоий-педагогик билимларнинг ривожланиши қандай босқичларда келган?
10. «Қувонч уйи» номли интернат-мактабга қим асос солган?
11. Ота-онасиз қолган болалар учун илк тарбия уйлари қим томонидан ташкил этилган?
12. Бу қабил уйлари асосий вазифалари нималардан иборат эди?
13. XIX асрда ижтимоий педагогика қандай йўналишларда ривожланди?
14. XX асрда ташкил этилган ижтимоий-педагогик фаолиятнинг асоси нималардан таркиб топди?
15. Ижтимоий-педагогик фаолият нима?
16. «Ижтимоий дезадаптация» ва «ижтимоий реабилитация» тушунчалари қандай маъноларни англатади?
17. Ривожланиш нима?

18. Шахс ривожланишида қандай хусусиятлар кўзга ташланади?

Технологик паспорт

2-мавзу: Ижтимоий педагогика мезонлари ва тамойиллари

Маърузага ажратилган вақт – 2 соат		Тингловчилар сони – 30
Ўқув машғулотининг шакли ва тури		Семинар
Ўқув машғулотининг таркибий тузилмаси	1. «Блиц-сўров» асосида тингловчиларнинг мавзуга оид таянч тушунчаларни ўзлаштириш ҳолатини баҳолаш. 2. «6х6х6» методи асосида тингловчиларнинг «Ижтимоий педагогика» фани мезонлари ҳамда тамойиллари тўғрисидаги билимларини аниклаш. 3. «Кичик эссе» методи асосида тингловчиларнинг «Педагогика» ҳамда «Ижтимоий педагогика» фанлари ўртасидаги ўзаро фарқларни ифодалай олиш кўникмаларини баҳолаш. 4. «Кластер» графорганаъзери асосида тингловчилар томонидан «Ижтимоий педагогика» фани мезонлари ҳамда тамойилларини ёритувчи кластерларнинг яратилишини таъминлаш. 5. Тест сўровини ташкил этиш. 6. Мавзунини яқунлаш.	
Ўқув машғулотининг мақсади	Тингловчиларнинг «Ижтимоий педагогика» фани мезонлари ҳамда тамойилларидан хабардорликларини аниклаш, «Педагогика» ҳамда «Ижтимоий педагогика» фанлари ўртасидаги ўзаро ўхшашлик ва фарқларни ажрата олиш имкониятларини баҳолаш	
Педагогик вазифалар: 1. «Ижтимоий педагогика» фани мезонларини ёритиш. 2. «Ижтимоий педагогика» фанининг асосий категорияларини таърифлаш. 3. «Педагогика» ҳамда «Ижтимоий педагогика» фанлари ўртасидаги ўзаро фарқларни уларга хос мезон ва тамойиллар асосида ёритиш.		Ўқув фаолияти натижалари: 1) тингловчилар «Ижтимоий педагогика» фани мезонлари тўғрисидаги билимларга эга бўладилар; 2) тингловчилар «Ижтимоий педагогика» фанининг асосий категориялари билан танишадилар; 3) «Педагогика» ҳамда «Ижтимоий педагогика» фанлари ўртасидаги ўзаро фарқларни уларга

92.6240

Nizomiy nomli

T D P U

kutubx: nafi

4. Ижтимоий таълим моҳия-тини очиб бериш.		хос мезон ва тамойиллар асосида ўзлаштирадилар; 4) тингловчилар ижтимоий таълим моҳияти билан танишадилар.
Таълим методлари	Семинар, «Блиц-сўров», «6х6х6», «Кластер» ва тест технологиялари	
Таълимни ташкил этиш шакли	Маъруза, оммавий	
Дидактик воситалар	Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза магн, слайд-презентация	
Таълимни ташкил этиш шароити	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона	
Назорат	Жорий назорат, савол-жавоб, тест	

Технологик карта

Мавзу: Ижтимоий педагогика мезонлари ва тамойиллари

Иш босқич-лари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-босқич. Ўқув машғулотига кириш – ташкилий-тайёр-гарлик босқичи (20 дақиқа)	1. Машғулот мақсади ва кутилаётган натижаларни баён этади. 2. «Блиц-сўров» асосида тингловчилар томонидан таянч тушунчаларнинг ўзлаштирилишини аниқлайди. 3. «6х6х6» методи асосида гуруҳларни шакллантириб, уларга топшириқлар беради. 4. «Кичик эссе» технологияси ёрдамида топшириқни бажариш ҳолатини	1. Машғулот мақсади ва кутилаётган натижалардан хабардор бўладилар. 2. «Блиц-сўров» асосида таянч тушунчаларнинг ўзлаштирилганликларини намоён қиладилар. 3. «6х6х6» методи асосида берилган топшириқни бажарадилар. 4. «Кичик эссе» технологияси ёрдамида топшириқнинг бажарилиши ҳақида маълумот берадилар. 5. «Кластер» методи ёр-

	назорат қилади ва баҳолайди. 5. «Кластер» методи ёрдамида тингловчиларнинг мавзунинг ўзлаштирилганликларини аниқлайди. 6. Машғулоти якунлайди.	дамида мавзунинг ўзлаштирилганликларининг намоёниши этиди. 6. Машғулотидаги иштирокчилардан хабардор бўлади.
2-босқич. Асосий қисм – англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларнинг мавзу режаси ва асосий тушунчалари билан таништирилади. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларнинг баён этиди. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларнинг ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалнинг ҳар бир бўлими бўйича хулоса қилади. 6. Кичик гуруҳларнинг шакллантирилади. 7. «Кластер» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларнинг мустаҳкамлайди. 8. Ўқув материални бўйича якуний хулосани баён этиди.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайди. 2. Ўқув материални билан таништиради, билимларнинг ўзлаштирилади. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан таништиради. 4. Кичик гуруҳларга бириктирилади. 5. Тақдим этилаётган мавзу, унинг бўлими ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан муносабат қилади. Ўқув материалнинг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд этилади.
3-босқич. Якуний қисм –	1. Гуруҳлардан «Кластер» технологияси асосида мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи кластернинг ишлаши кўрсатилади.	1. Гуруҳ таркибида «Кластер» методи бўйича мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи схемани ишлайди.

фикрлаш босқичи (10 дақиқа)	2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемаларнинг мазмунини тингловчилар билан ҳамкорликда таҳлил килади. 3. Тингловчилар томонидан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қисмини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мустақил ишлаш учун топширик беради, топширикни баҳолашга оид мезонлари билан уларни таништиради.	2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таништирадилар. 3. Бошқа гуруҳлар томонидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадилар. 4. Ўзлаштирган билимларини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан берилган топширикни ёзиб оладилар.
--	---	---

2-мавзу. Ижтимоий педагогика мезонлари ва тамойиллари

Режа:

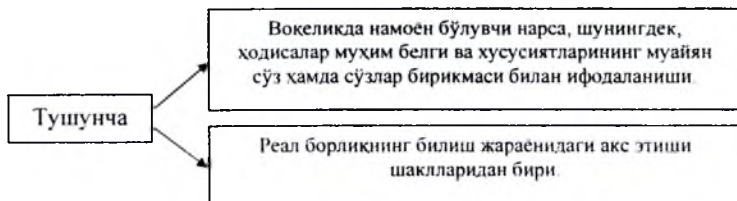
1. Педагогика ва ижтимоий педагогика мезонлари.
2. Педагогика ва ижтимоий-педагогик фаолият ўртасидаги умумийлик ва ўзига хос белгилар.
3. Ижтимоий таълим моҳияти.
4. Ижтимоий педагогиканинг асосий тамойиллари.

Адабиётлар:

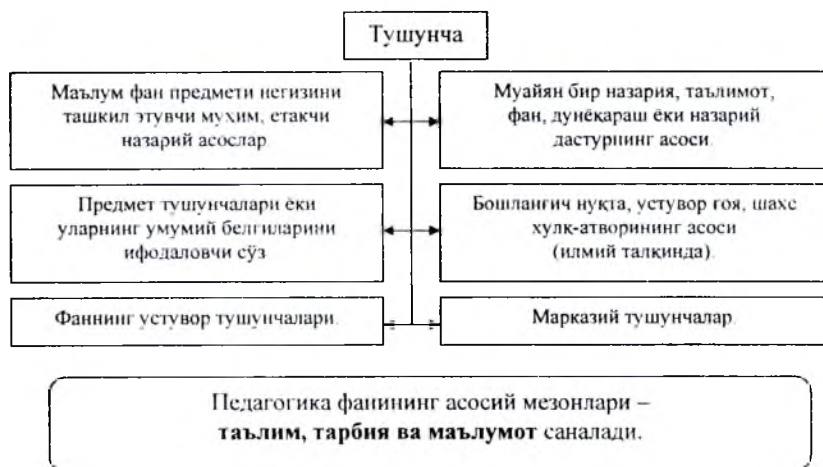
1. Куронов М. Ижтимоий педагогика. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2003.
2. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. – Т.: А.Навоний номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009.
3. Содикова Ш. Тингловчиларни ижтимоий-педагогик фаолиятга тайёрлаш / Методик қўлланма. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2009.
4. Мудрик А.В. Основы социальной педагогики. – М.: Академия, 2006.

Педагогика ва ижтимоий педагогика мезонлари. Ҳар бир фан ўз предметида таянган ҳолда муайян билимлар тизимига эга.

Маълум фанга хос бўлган билимлар тизими бевосита маълум тушунча ва мезонлар (категориялар)дан таркиб топади.

Реал борлиқ ўзгарувчан ва кўп қиррали бўлганлиги сабабли тушунчалар динамик хусусиятга эга. Улар мавжуд ижтимоий-тарихий жараён ва моддий шароитга боғлиқ равишда ўзгаради.

1. Таълим – махсус ташкил этилиб, педагогик ва психологик билимларга эга мутахассислар томонидан шахсга назарий билимларни бериш асосида уларда маълум кўникма ва малакаларни шакллантириш жараёни. Таълим диалектик тарзда тараккий этиб боради, у икки томонлама алоқа характериға эга. Таълим бериш ўқувчиларга назарий билимларни узатиш, уларда кўникма ва малакалар ҳосил қилиш, янги билимларни ўзлаштиришга кодир ижодий, мантикий тафаккур ҳамда дунёқарашни шакллантиришдир.

2. Тарбия – шахснинг маънавий-ахлокий кифасини шакллантиришга қаратилган саъй-ҳаракатлар тизими, ана шу мақсадга йўналтирилган педагогик фаолият жараёни. Тарбия, шунингдек, шахсни камолга етказиш мақсадида унинг маънавий-ахлокий, руҳий ва жисмоний ривожланишига мунтазам, узлуксиз, мақсадга мувофиқ ва тизимли таъсир этиш чораси ҳам саналади.

3. Маълумот – таълим-тарбия натижасида олинган ва тизимлаштирилган билим, ҳосил бўлган кўникма ва малакалар ҳамда таркиб топган дунёқараш мажмуи.

Ижтимоий педагогиканинг асосий мезонлари сифатида эса қуйидагилар эътироф этилади: **ижтимоий таълим, ижтимоий тарбия ва ижтимоий-педагогик фаолият.**

Ижтимоий таълим – таълим олувчиларга ижтимоий-педагогик билимларни бериш асосида уларнинг ижтимоийлашувларига ёрдам берувчи кўникма ва малакаларни шакллантириш жараёни.

Ижтимоий тарбия – шахснинг самарали ижтимоийлашуви учун зарур бўлувчи ва алоҳида ижтимоий-педагогик аҳамиятга эга сифатлар (хислатлар)ни шакллантириш жараёни.

Ижтимоий-педагогик фаолият – турли ёш даври кишиларининг ижтимоийлашувлари, жамиятда ўз-ўзини англаб етишларини таъминлаш, шунингдек, шахсни муайян ижтимоий муҳитга мослаштишларига ёрдам кўрсатишга қаратилган фаолият.

Педагогик ва ижтимоий-педагогик фаолият ўртасидаги умумийлик ва ўзига хос белгилар. Педагогик фаолият – таълим мақсадларини амалга оширишга қаратилган ижтимоий фаолиятнинг алоҳида тури бўлиб, уни ташкил этиш жараёнида баркамол авлодни тарбиялаб вояга етказишдан иборат ижтимоий буюртма бажарилади.

Ижтимоий таълим тасдиқланган давлат таълим стандартлари,
ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ташкил этилади.
Ижтимоий таълим бир неча босқичдан иборат бўлиб, улар
қуйидагилардан иборатдир:
1) бошланғич касбий таълим;
2) олий педагогик таълим;
3) мустақил-малакавий таълим (мустақил
таълим ёки малака ошириш таълими).

Бошланғич касбий таълим негизида «Ижтимоий педагогика» асослари асосан ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларида берилиб, кичик мутахассислар ижтимоий-педагогик фаолиятнинг умумий мазмунини, йўналишлари, унинг самарадорлигига таъсир этувчи педагогик шарт-шароитлар ва психологик омиллар, шакл, метод ва воситалари билан танишдилад.

Олий педагогик таълим негизида эса ижтимоий-педагогик фаолиятнинг ташкил этилиш тарихи, ижтимоий муҳитда шахс ривожланишининг ўзига хос жиҳатлари, «Ижтимоий педагогика» категориялари, тамойиллари, соҳада олиб борилган тадқиқотлар, ижтимоий-педагогик фаолият технологияси, ижтимоий-педагогик ёрдамга мухтож аҳоли қатлами ва улар билан ишлаш борасидаги назарий ва амалий қўникма-малакалари бойитилади.

Мустақил-малакавий таълим эса мутахассисни соҳада рўй бераётган янгиликлар, ижтимоий-педагогик фаолиятни самарали ташкил этишга оид илғор технологиялар, методлар ва ёндашувлар билан доимий танишиб бориш имкониятини яратади.

Педагогика олий таълим муассасаларида тингловчиларни ижтимоий-педагогик фаолиятга тайёрлаш икки шаклда: 1) мажбурий педагогик таълим (давлат томонидан тасдиқланган ДТС, ўқув дастурлари, ўқув режасига мувофиқ); 2) мустақил таълим олиш (тингловчиларнинг ўз устиларида ижодий изланишлари) орқали тайёрланади.

Ижтимоий субъектлар томонидан ташкил этиладиган ҳар қандай фаолият каби педагогик ва ижтимоий-педагогик фаолият ҳам ўзига хос жиҳатлар ва умумий хусусиятларга эга. Қуйида педагогик ва ижтимоий-педагогик фаолиятнинг умумий жиҳатлари ҳамда ўзига хос белгилари келтирилади

**Педагогик ва ижтимоий-педагогик фаолият
ўртасидаги умумийлик ва ўзига хос белгилар**

№	Тури	Педагогик фаолият	Ижтимоий-педагогик фаолият
1.	Умумий жиҳатлар	1) аниқ мақсадга йўналтирилади; 2) изчил, узлуксиз, тизимли, мақсадли ташкил этилади; 3) қайтар алоқага асосланади; 4) узок муддатли, мураккаб жараён бўлиб, динамик ва диалектик характер касб этади; 5) махсус маълумот ҳамда касбий тайёргарлик кўникма, малакаларга эга мутахассислар томонидан ташкил этилади; 6) маълум муҳитда, турли ёш ва ижтимоий гуруҳларга мансуб субъектлар иштирокида ташкил этилади; 7) натижа киска муддатларда кўзга ташланмайди; 8) фаолият самарадорлиги кўзланган мақсадга эришилганлик, қўтилган натижаларни қўлга киритганлик билан баҳоланади	
2.	Ўзаро фарқлар	1) кўп ҳолларда педагог, психолог ва оналар иштирокида олиб борилади; 2) педагогик фаолиятни ташкил этишда қуйидаги методлар қўлланилади: – педагогик ташҳис методлари (педагогик тажриба, педагогик кузатиш, табиий тажриба); – таълим методлари: оғзаки методлар (ҳикоя, суҳбат, баҳс,	1) педагог, амалий психолог, ижтимоий педагог, логопед, коррекцион таълим педагоглари, ҳуқуқшунослар амалга оширади; 2) ижтимоий фаолиятни ташкил этишда қуйидаги методлар қўлланилади: – ижтимоий ташҳис методлари (интервью, мониторинг, ижтимоий сўров, экспертиза, биографик метод); – ижтимоий профилактика методлари (перцептив метод, ижтимоий даволаш,

	маъруза), кўргазмали методлар (намойиш, дарслик билан ишлаш), амалий методлар (машқлар, лаборатория ишлари, дидактик ўйинлар, ижодий топшириқлар, муаммоли вазиятлар); – тарбия методлари (ўйин, намуна, ишонтириш, машқ, макташ, жазолаш, ишонч билдириш, ўз-ўзини тарбиялаш); – педагогик-ҳамкорлик методлари (мулоқот ўрнатиш, ҳамкорликни ташкил қилиш, баҳолаш, ўз-ўзини ривожлантириш).	социодрама, кўллаб-қувватлаш); – ижтимоий назорат методлари (ижтимоий назорат, ижтимоий васийлик, ижтимоий-тиббий ғамхўрлик, ижтимоий хизмат кўрсатиш); – ижтимоий реабилитация методлари (меҳнат ва гуруҳ терапиялари, мақом ўзгариши); – ижтимоий-иқтисодий методлар (имтиёз методи, компенсация методи, ижтимоий патронаж, ижтимоий-иқтисодий чоралар); – ташкилий методлар (ҳамкорлик, танқидий метод, регламентлаштириш, мўтадиллаштириш, ҳаракатларга кўниктириш методи, мустаҳкамлаш).
--	--	--

Ижтимоий-педагогик фаолиятга тайёрланиш жараёнида мутахассислар қуйидаги билим, кўникма ва малакаларни пухта ўзлаштириб боришлари зарурдир:

- 1) ижтимоий ёрдамга муҳтож ҳамда имконияти чекланган шахслар билан ишлаш;
- 2) уларнинг соғлиқларини сақлаш ва салбий таъсирлардан муҳофазалаш;
- 3) турли ёш ва гуруҳга мансуб шахсларни муайян муҳитга (масалан, мактаб таълимига, янги микрогуруҳга) тайёрлаш;
- 4) ижтимоий ёрдамга муҳтож ҳамда имконияти чекланган шахсларга уларнинг муаммоларини ҳал этишда кўмаклашиш;
- 5) ижтимоий ёрдамга муҳтож ҳамда имконияти чекланган шахсларни ижтимоий муносабатларнинг фаол иштирокчиси сифатида шакллантириш.

Таълим жараёнида мутахассислар куйидаги асосий ижтимоий-педагогик билимларнинг асосларини ўзлаштирадilar:

ихтисослик билимлари;
ижтимоий-педагогик фаолият мазмуни, максaди, ижтимоий педагог зиммасидаги вазифаларни англаш ҳамда ижтимоий-педагогик фаолиятни самарали ташкил этиш имконини берувчи шакл, метод ва воситаларни ўзлаштиришга бўлган рағбат;
кадриятли йўналишлар (малакали, етук мутахассис бўлиш; ихтисослик маълумотига эгалликни тасдиқловчи дипломга эгаллик; келгусида барқарор иш ва маошга эга бўлиш);
ижтимоий ёрдамга мухтож тарбияланувчиларни ҳаётга тайёрлаш, уларни салбий ижтимоий таъсирлардан ҳимоялаш йўлида фаоллик кўрсатиш;
ижтимоий педагог-тарбиячи сифатида атрофдагиларнинг ҳурматини қозониш;
ижтимоий-педагогик фаолиятнинг жамият томонидан алоҳида қадрланиши ва б.);
шахсий ва касбий сифатлар;
ихтисослик кўникма ва малакалари.

«Ижтимоий педагогика» фанининг асосий тамойиллари.
Ижтимоий педагогика ўзига хос тамойилларга эга. А.В.Мудрикнинг фикрига кўра улар куйидагилардан иборат:

Асосий тамойилар

Табиатга мувофиқлик тамойили (табиий ва ижтимоий жараёнларнинг ўзаро алоқадорлиги, табиат ва инсоният ривожининг умумий қонуниятларга мувофиқ келиши. Шахсни тарбиялашда унинг жинси, ёши, шунингдек, унда ўз-ўзини ҳамда табиий муҳитнинг истиқбол ривожланишини англаш асосида масъулиятни тарбиялаш заруриятини ифодалайди).

Маданий тараққиётга мувофиқлик тамойили (тарбия мазмунининг умуминсоний маданий қадриятларга мувофиқ янгилашиб бориши, маънавий қадриятлар ва меъёрлар, шунингдек, у ёки бу минтакаларнинг ўзига хос хусусиятлар асосида ташкил этилишини англатади).

Вариативлик тамойили (шахснинг эҳтиёж ва қизиқишлари, шу билан бирга жамият эҳтиёжларининг хилма-хиллиги ҳамда шахснинг маънавий-ахлоқий ривожланиши учун ҳудуд, минтақа, республика ва жаҳон миқёсида зарур шароитнинг яратилишини ифодалайди).

Марказийлаштириш тамойили (ижтимоий тарбиянинг болалар, ўсмирлар, ўспиринларни шахс сифатида тақомиллаштиришга йўналтирилишини англатади, яъни жамият мафқураси, тарбия ғояси, асосий қадрият сифатида шахснинг эътироф этилишини ифодалайди).

Жамоавийлик тамойили (болалар, ўсмирлар, ўспиринларни ижтимоийлаштириш уларнинг тенгдошлари ва катталар билан ўзаро муносабатлари жараёнида кечишини англатади).

Мулоқот тамойили (мулоқотнинг тарбиячи ва тарбияланувчилар, тарбияланувчи ҳамда тарбияланувчи ўртасидаги ўзаро алоқа, тажриба алмашиш воситаси сифатида устувор ўрин тутишини ифодалайди).

Тугалланмаганлик тамойили (шахс камолотидаги ҳар бир еш босқичининг мустақил, индивидуал ва ижтимоий қадрият сифатида тан олиншини англатади).

Инсонпарварлик тамойили (бола шахснинг ҳурмат қилиш, унинг шаъни, ор-номуси, қадр-қимматини сақлаш эътиборда эканлигини ифодалайди).

Мавзуни мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Тушунча нима?
2. Педагогика фанининг асосий мезонлари нималардан иборат?
3. Ижтимоий педагогика фанининг асосий мезонларини кўрсатинг.
4. Ижтимоий таълим нима?
5. «Ижтимоий тарбия» тушунчаси қандай маънони англатади?
6. Ижтимоий-педагогик фаолиятнинг моҳияти нимадан иборат?
7. Педагогик ва ижтимоий-педагогик фаолият ўртасида қандай умумий жиҳатлар мавжуд?
8. Педагогик фаолиятнинг ўзига хос белгиларини кўрсатинг.
9. Ижтимоий-педагогик фаолият ўзида қандай хусусий белгиларни ифодалайди?
10. Ижтимоий-педагогик фаолиятга тайёрланиш жараёнида мутахассис қандай билимларни ўзлаштириши зарур?
11. Таълим жараёнида мутахассислар қандай асосий ижтимоий-педагогик билимларнинг асосларини ўзлаштирадилар?
12. «Ижтимоий педагогика» фанининг асосий тамойилларини санаб ўтинг.

Технологик паспорт

3-мавзу: Ижтимоий педагогик ғояларнинг Марказий Осиё, Россия ва Ғарбдаги ривожланиш тарихи

Маърузага ажратилган вақт – 2 соат		Тингловчилар сони – 30
Ўқув машғулотининг шакли ва тури		Маъруза
Ўқув машғулоти-нинг таркибий тузилмаси	1. Тингловчиларни Марказий Осиё, Россия ва Ғарбда ижтимоий педагогик ғояларнинг ривожланиш тарихи билан таништириш. 2. Зардуштийлик ҳамда Ислом таълимотида, Ғарб ва Шарк мутафаккирларининг, шунингдек, ЎзР Президенти И.А.Каримов қарашларида ижтимоий ғояларнинг акс этишини ёритиш. 3. Маъруза матнини тарқатиш. 4. Маъруза моҳиятини тақдирот технологияси асосида ёритиб бериш. 5. Мавзуга оид таянч тушунчаларни аниқлаш. 6. Савол-жавоб орқали тингловчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустақкамлаш. 7. Мавзунини якунлаш.	
Ўқув машғулоти-нинг мақсади	Тингловчиларни Марказий Осиё, Россия ва Ғарбда ижтимоий педагогик ғояларнинг ривожланиш тарихи билан таништириш; уларнинг онгига Зардуштийлик ҳамда Ислом таълимотида, Ғарб ва Шарк мутафаккирларининг, шунингдек, ЎзР Президенти И.А.Каримов қарашларида ижтимоий ғояларнинг акс этишига оид билимларни сингдириш	
Педагогик вазифалар:	1. Марказий Осиё, Россия ва Ғарбда ижтимоий педагогик ғояларнинг ривожланиш тарихига оид маълумотларни бериш. 2. Зардуштийлик ҳамда Ислом таълимотида ўз аксини топган ижтимоий педагогик ғояларнинг моҳиятини ёритиш. 3. Ғарб ва Шарк мутафаккирларининг асарларида акс этган	
Ўқув фаолияти натижалари:	1) Марказий Осиё, Россия ва Ғарбда ижтимоий педагогик ғояларнинг ривожланиш тарихига оид маълумотлар тўғрисидаги билимларга эга бўладилар; 2) Зардуштийлик ҳамда Ислом таълимотида ўз аксини топган ижтимоий педагогик ғояларнинг моҳиятини аниқладилар; 3) Ғарб ва Шарк мутафаккирларининг асарларида акс этган	

кирларининг асарларида акс этган ижтимоий-педагогик ғоялар тўғрисида маълумотлар бериш. 4. ЎзР Президенти И.А.Каримов асарларида баён этилган ижтимоий ғояларнинг мазмунини очиб бериш.		ижтимоий-педагогик ғоялар тўғрисида маълумотларни ўзлаштирадilar; 4) ЎзР Президенти И.А.Каримов асарларида баён этилган ижтимоий ғояларнинг мазмуни билан танишадilar.
Таълим методлари	Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намойиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб	
Таълимни ташкил этиш шакли	Маъруза, оммавий	
Дидактик воситалар	Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация	
Таълимни ташкил этиш шаронти	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона	
Назорат	Жорий назорат, савол-жавоб	

Технологик карта

3-мавзу: Ижтимоий педагогик ғояларнинг Марказий Осиё, Россия ва Ғарбдаги тарихи

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчи
1-босқич. Ўқув машғулотига кириш – ташкилий-тайёргарлик босқичи (20 дақиқа)	1. Мавзу, мавзунини ўзлаштиришдан кўзланган мақсад ва кутилаётган натижаларни баён этади. 2. Модуллар ёрдамида ўқув машғулотининг тузилишли-манتيкий схемасини тақдим этади. 3. Вақти-вақти билан тингловчиларга мурожат этиб, уларни ҳамкорликка, фаолликка ундайди.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар, мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий ғояларни ёзиб оладилар. 2. «Схема» технологияси асосида кичик гуруҳларда ишлаш кўникмаларини ўзлаштирадilar. 3. Тақдим этиладиган схема, плакат ва слайд-презентация билан танишадilar.

	4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан тушунча беради. 5. Тингловчилар фаолиятини назорат қилиб боради. 6. Машғулотни ташкил этишдан қутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машғулотни якунлайди.	4. Зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қиладилар. 5. Ўқитувчи ёки тенгдошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаштирадилар. 6. Мавзу мазмуни бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладилар.
2-босқич. Асосий қисм — англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзу режаси ва асосий тушунчалар билан таништиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларни ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалининг ҳар бир бўлими бўйича хулоса қилади. 6. Кичик гуруҳларни шакллантиради. 7. «Схема» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлайдилар. 8. Ўқув материали бўйича якуний хулосани баён этади.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар. 2. Ўқув материали билан танишадилар, билимларни ўзлаштирадилар. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Кичик гуруҳларга бирикадилар. 5. Тақдим этилаётган мавзу, унинг бўлиmlари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан мурожаат қиладилар. Ўқув материалининг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд этишади.
3-босқич. Якуний қисм —	1. Гуруҳлардан «Схема» технологияси асосида мавзунинг умумий мо-	1. Гуруҳ таркибида «Схема» методи бўйича мавзунинг умумий моҳиятини

фикрлаш босқичи (10 дақиқа)	хиятини ёритувчи клас-терни ишлашни сўрайди. 2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемаларнинг мазмунини тингловчилар билан ҳамкорликда таҳлил килади. 3. Тингловчилар томонидан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қисмини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мустақил ишлаш учун топширик беради, топширикни баҳолашга онд мезонлар билан уларни таништиради.	ёритувчи схемани ишлайдилар. 2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таништирадилар. 3. Бошқа гуруҳлар томонидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадилар. 4. Ўзлаштирган билимларини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан берилган топширикни ёзиб оладилар.
--	--	---

3-мавзу. Ижтимоий-педагогик ғояларнинг Марказий Осиё, Россия ва Ўзбекистон тарихи

Режа:

1. Диний, ижтимоий ва ахлоқий меъёрларнинг умумий асослари. Зардуштийлик ва Ислом таълимотида ижтимоий ғояларнинг асос этиши.
2. Шарқ Уйғониш даври алломалари (Муҳаммад Исо Хоразмий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино)нинг ижтимоий-педагогик ғоялари.
3. Ўзбек Уйғониш даври мутафаккирлари (Витторино да-Фельтре, Франсуа Рабле, Томас Мор)нинг ижтимоий-педагогик ғоялари.
4. Темурийлар даврида ижтимоий-педагогик ғояларнинг ривожланиши (Мирзо Улуғбек, Абдурахмон Жомий, Жалолiddин Давоний, Алишер Навоий, Хусайн Воиз Кошифий қарашлари мисолида).
5. Ўзбек маърифатпарварлари (Жан Жак Руссо, Песталоцци, Герберт, Дистерверг)нинг ижтимоий-педагогик ғоялари.
6. Инсонпарварлик педагогикасининг асосий ғоялари (Д.К.Ушинский, Абдулла Авлонийларининг қарашлари мисолида).

3. Oilaning ijtimoiy-madaniy darajasi – oila aʼzolarining ahloki, atrofdagilar bilan munosabati, maʼlumotlilik darajasi, kasb ёки хунар эгаси эканликлари, oilaning муайян анъанага эгаллиги, oila aʼzolarining кизиқишлари, маънавий эҳтиёжлари, маиший ҳаётни биргаликда ташкил этишларини ифодалайди.

4. Oilaning vazifaviy holati (vaziyatli-rolli maomi) – oilada ота-оналар, фарзандларнинг ўзларига яраша вазифалари мавжудлигини, уларнинг меҳнат тақсимидаги иштироклари, oila хўжалигини ташкил этишдаги иштирокларини белгилайди.

Манбаларда oilадаги мавжуд муҳит, oila aʼzolarining бир-бирлари билан ўзаро муносабатларига кўра oilаларнинг қуйидаги турлари кўрсатилган:

- 1) тинч, бахтли oilалар (уларда вазифалар муваффақиятли бажарилади, oila aʼzolari ўртасида ўзаро зиддиятлар юзага келмайди; ҳар бир ишни бажаришдан олдин маслаҳатлашилади, агарда муаммолар юзага келса, биргаликда, ҳамжиҳатликда ҳал қилинади);
- 2) ижтимоий ҳавф мавжуд бўлган oilалар (фарзандларни тарбиялашда муаммолар кўзга ташланади);
- 3) нотинч oilалар (доимий жанжаллар ҳукмрон бўлиб, фарзанд тарбиясида катта қийинчиликлар сезилади);
- 4) асоциал oilалар (ота-оналар ахлоқсиз ҳаёт кечиришади: oilада санитария-гигиена қоидаларига амал қилинмайди, болалар назоратсиз қолдирилади).

Oila жамиятнинг муҳим бўлаги сифатида қуйидаги вазифаларни бажаради:

1. Репродуктивлик (наслини давом эттириш).
2. Иқтисодий фаолиятни ташкил этиш (oila aʼzolarining яшаш, еб-ичиш, қийиниш, ҳаётий эҳтиёжларини қондириш, кексалар ҳамда болаларни парвариш, oila бюджетини шакллантириш ҳамда пул маблағларини жамғариш).
3. Фарзандларни ижтимоий ҳаётга тайёрлаш (oila фарзандларнинг табиий-биологик ва ижтимоий жиҳатдан соғлом вояга

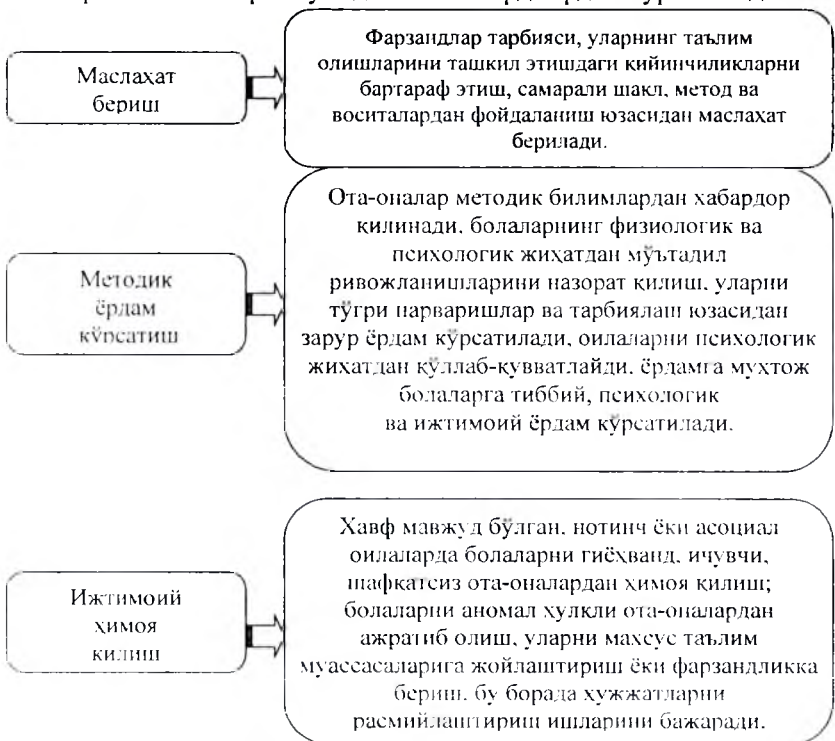
етишлари учун масъул саналади; уларнинг таълим олишлари, касб-хунар ўрганишлари учун ғамхўрлик қилиши лозим).

4. Хўжалик-маиший фаолиятни ташкил этиш (онла хўжалигини ташкил этиш, оиланинг иктисодий эҳтиёжларини кондирлишини назорат қилади).

5. Тарбиявий фаолиятни ташкил этиш (фарзандларнинг маънавий-ахлокий сифатларга эга бўлишлари, миллий маънавий-ахлокий кадриятларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялайди; уларда мустаҳкам характер ва кучли иродани қарор топтиради, руҳан баркамол бўлишларини таъминлайди).

6. Психотерапевтик фаолиятни ташкил этиш (оилада унинг барча аъзолари, жумладан, фарзандлар учун қулай муҳит бўлиши, унда соғлом турмуш тарзи қарор топиши лозим).

Оилага кўрсатиладиган ижтимоий-педагогик ёрдам шакллари. Фарзандларни тарбиялаш ва уларни ижтимоий ҳаётга мослаштиришда оилаларга қуйидаги шаклларда ёрдам кўрсатилади:

Оилаларга ижтимоий-педагогик ёрдам кўрсатилиши муддатига кўра узоқ ва қисқа муддатли бўлиши мумкин.

«Хомийлик» ва «васийликка олиш» тушунчаларининг мохияти. Хомийлик ва васийликка олишга мухтож болаларнинг тоифалари.

Хомийлик – бирор шахсни химоя этиш, тарафини олиш, мажбуриятни ўз зиммасига олиш демакдир.

Васийлик – вояга етмаган етим болаларга улар вояга етгунга қадар ғамхўрлик қилиш ва уларга қолган мол-мулкка қараб туриш ҳисобланади. Етим болаларга васийлик қилиш икки йўл билан амалга оширилади: 1) болаликка олиш;
2) давлат қарамлигига топшириш.

Хомийлик ва васийликка мухтож болаларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

Хомийлик ҳамда васийликка мухтож болалар гуруҳи:
ота-оналари вафот этган; ота-оналари бедарак йўқолган;
ота-оналари ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум этилган;
муомалага лайқатсиз; ота-оналари ахлоқ тузатиш колонияларида жазо ўтаётган; ота-оналари жиноят содир этишда айбланиб, ҳибсда сақланаётган;
ота-оналари бола тарбиясидан бўйин товлаётган;
ота-оналар вақтинча тиббий ва ижтимоий муассасаларга жойлаштирилган.

Болани асраб олиш борасидаги ижтимоий-педагогик фаолият. Болани асраб олишда: оилаларни танлаш; ота-оналарни ўқитиш; болаларнинг руҳий ҳолати, таълим-тарбияси бўйича патронаж ўтказиш муҳим аҳамиятга эга.

Болани асраб олиш борасидаги фаолият бир неча босқичда амалга оширилади. Яъни:

- 1) болани асраб олувчи ота-оналарни излаш;
- 2) ариза топширган номзодлар томонидан анкета ва зарур ҳужжатларни тўлдириш;
- 3) оила, «Меҳрибонлик уйлари» ёки бола жойлашган бошқа таълим муассасасига ташриф буюриш;
- 4) оила ва унинг «дўстлари»ни ўрганиш (ташхис);
- 5) бўлажак ота-онани бошланғич ўқитиш (ота-оналар 23 кун давомида бола жойлашган муассасада назарий билимларни эгаллаш асосида малака оширади);
- 6) болани уни асраб олаётган ота-оналарга топшириш (бу жараён васийлик ва адлия органлари томонидан амалга оширилади).

Бола янги оилага қабул қилинган, ижтимоий-педагогик патронаж ташкил этилади.

Бола асраб олиш борасидаги ижтимоий-педагогик фаолият ижтимоий таъминот бўлимларининг ходимлари, шифокорлар, психологлар, дефектологлар ва ҳуқуқшунослар билан ҳамкорликда амалга оширилади.

«Сен етим эмассан» жамғармасининг ижтимоий-педагогик фаолияти. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикасида васийлик ва ҳомийликка муҳтож болаларни тарбиялаш, ижтимоийлаштиришга алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда. Бу борада амалга оширилаётган мажмуавий чора-тадбирларга бевосита Республика «Болаларни ижтимоийлаштириш» Маркази ҳамда «Сен етим эмассан» жамғармаси бошчилик қилиб келяпти. «Сен етим эмассан» жамғармаси 2002 йилда ташкил топган бўлиб, «Гўдақлар уйлари» ҳамда «Меҳрибонлик уйлари» тарбияланувчиларини ижтимоий ҳаётга мослаштириш йўлидаги фаолиятни амалга оширади.

Мавзунинг мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Шахснинг ижтимоийлашувида оила қандай ўрин тутати?
2. Oilанинг ижтимоий мақоми ўзида қандай жиҳатларни акс эттиради?
3. Oilанинг ижтимоий-иқтисодий даражасини қандай омиллар белгилайди?
4. Oilанинг ижтимоий-руҳий ҳолати нималарда акс этади?
5. Oilанинг ижтимоий-маданий даражаси қандай белгиланади?

нинг тоифалари тўғрисида маълумот бериш. 5. Болани асраб олиш борасидаги ижтимоий-педагогик фаолият мазмунини очиб бериш. 6. «Сен етим эмассан» жамғармасининг ижтимоий-педагогик фаолиятини ёритиш.		тўғрисида маълумотларни ўзлаштирадilar; 5) болани асраб олиш борасидаги ижтимоий-педагогик фаолият мазмуни билан танишадilar; 6) «Сен етим эмассан» жамғармасининг ижтимоий-педагогик фаолияти йўналишларидан хабардор бўладilar.
Таълим методлари	Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намоиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб	
Таълимни ташкил этиш шакли	Маъруза, оммавий	
Дидактик воситалар	Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация	
Таълимни ташкил этиш шароити	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона	
Назорат	Жорий назорат, савол-жавоб	

Технологик карта

4-мавзу: Опла ва болалар. Ота-онасиз қолган болалар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-босқич. Ўқув машғулотига кириш – ташкилий-тайёр-	1. Мавзу, мавзунини ўзлаштиришдан қўзланган мақсад ва қўйилган натижаларни баён этади. 2. Модулар ёрдамида ўқув машғулотининг тузилиши-мантикий схемасини тақдим этади. 3. Вақти-вақти билан	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар, мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий ғояларни ёзиб оладилар. 2. «Схема» кичик гуруҳларда ишлаш қўникмаларини ўзлаштирадilar. 3. Тақдим этиладиган схе-

гарлик босқичи (20 дақиқа)	тингловчиларга мурожаат этиб, уларни ҳамкорликка, фаолликка ундайди. 4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан тушунча беради. 5. Тингловчилар фаолиятини назорат қилиб боради. 6. Машғулоти ташкил этишдан қутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машғулоти якунлайди.	ма, плакат ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қиладилар. 5. Ўқитувчи ёки тенгдошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаштирадилар. 6. Мавзу мазмуни бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладилар.
2-босқич. Асосий қисм – англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзу режаси ва асосий тушунчалар билан таништиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларни ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалининг ҳар бир бўлими бўйича ҳулоса қилади. 6. Кичик гуруҳларни шакллантиради. 7. «Схема» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлайдилар. 8. Ўқув материали бўйича якуний ҳулосани баён этади.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар. 2. Ўқув материали билан танишадилар, билимларни ўзлаштирадилар. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Кичик гуруҳларга бириқадилар. 5. Тақдим этилаётган мавзу, унинг бўлимлари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан мурожаат қиладилар. Ўқув материалининг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд этишади.

3-боскич. Якуний қисм – фикрлаш боскичи (10 дақиқа)	1. Гуруҳлардан «Схема» технологияси асосида мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи клас-терни ишлашни сўрайди. 2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемалар-нинг мазмунини тинг-ловчилар билан ҳамкор-ликда таҳлил қилади. 3. Тингловчилар томони-дан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қис-мини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мус-тақил ишлаш учун топ-ширик беради, топши-рикни баҳолашга оид мезонлар билан уларни таништиради.	1. Гуруҳ таркибида «Схе-ма» методи бўйича мавзу-нинг умумий моҳиятини ёритувчи схемани ишлай-дилар. 2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таниш-тирадилар. 3. Бошқа гуруҳлар томо-нидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадилар. 4. Ўзлаштирган билимла-рини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан бе-рилган топширикни ёзиб оладилар.
--	---	--

4-мавзу. Оила ва болалар. Ота-онасиз қолган болалар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият

Режа:

1. Оиланинг ижтимоий мақоми, типологияси ва асосий вазифалари.
2. Оилга кўрсатиладиган ижтимоий-педагогик ёрдам шакллари.
3. «Ҳомийлик» ва «васийликка олиш» тушунчаларининг моҳияти. Ҳомийлик ва васийликка олишга муҳтож болаларнинг тоифалари.
4. Болани асраб олиш борасидаги ижтимоий-педагогик фаолият.
5. «Сен етим эмассан» жамғармасининг ижтимоий-педагогик фаолияти.

Адабиётлар:

1. Курунов М. Ижтимоий педагогика. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2003.
2. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. – Т.: А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009.
3. Содикова Ш. Тингловчиларни ижтимоий-педагогик фаолиятга тайёрлаш / Методик қўлланма. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2009.
4. Мудрик А.В. Основы социальной педагогики. – М.: Академия, 2006.

Оиланинг ижтимоий мақоми, типологияси ва асосий вазифалари. Оила шахс тарбиясида муҳим ўрин тутди. Оила – кишиларнинг никоҳ ёки қон-қариндошлик ришталари, умумий турмуш тарзи, ахлокий масъулият ҳамда ўзаро ёрдамга асосланувчи кичик гуруҳи. «Жамият» ва «оила» тушунчалари бир-бири билан ҳамбарчас боғлиқ.

Оиланинг ижтимоий мақоми унинг жамиятдаги мослашувчанлик даражасини белгилайди ва қуйидаги тўрт жиҳатни ўзида акс эттиради:

1. Оиланинг ижтимоий-иқтисодий даражаси – оиланинг моддий ҳолатини – даромадлари, турмуш даражаси, моддий жиҳатдан тўқинлигини ифодалайди (оиланинг даромади юқори, ўртача ва паст бўлиши мумкин).

2. Оиланинг ижтимоий-руҳий ҳолати – оилада соғлом ёки носоғлом психологик муҳит мавжудлигини англатади; оиладаги соғлом психологик муҳит оила аъзоларининг бир-бирлари билан яқинликлари, ўзаро ҳамкор, ҳамфикр ва тенг ҳуқуқли эканликларини англатса, носоғлом психологик муҳит эса аксинча, оилада жанжал-низоларнинг қўплиги, оила аъзоларининг бир-бирларига нисбатан меҳрли, оқибатли эмасликларини кўрсатади.

3. Оиланинг ижтимоий-маданий даражаси – оила аъзоларининг ахлоки, атрофдагилар билан муносабати, маълумотлилик даражаси, касб ёки ҳунар эгаси эканликлари, оиланинг муайян анъанага эгалиги, оила аъзоларининг кизиқишлари, маънавий эҳтиёжлари, маиший ҳаётни биргаликда ташкил этишларини ифодалайди.

4. Оиланинг вазифавий ҳолати (вазиятли-ролли мақоми) – оилада ота-оналар, фарзандларнинг ўзларига яраша вазифалари мавжудлигини, уларнинг меҳнат тақсимоотидаги иштироклари, оила ҳўжалигини ташкил этишдаги иштирокларини белгилайди.

Манбаларда оиладаги мавжуд муҳит, оила аъзоларининг бир-бирлари билан ўзаро муносабатларига кўра оилаларнинг қуйидаги турлари кўрсатилган:

- 1) тинч, бахтли оилалар (уларда вазифалар муваффақиятли бажарилади, оила аъзолари ўртасида ўзаро зиддиятлар юзага келмайди; ҳар бир ишни бажаришдан олдин маслаҳатлашилади, агарда муаммолар юзага келса, биргаликда, ҳамжиҳатликда ҳал қилинади);
- 2) ижтимоий ҳавф мавжуд бўлган оилалар (фарзандларни тарбиялашда муаммолар кўзга ташланади);
- 3) потинч оилалар (доимий жанжаллар ҳукмрон бўлиб, фарзанд тарбиясида қатта қийинчиликлар сезилади);
- 4) асопиал оилалар (ота-оналар ахлоқсиз ҳаёт кечиришади; оилада санитария-гигиена қоидаларига амал қилинмайди, болалар назоратсиз қолдирилади).

Оила жамиятнинг муҳим бўлаги сифатида қуйидаги вазифаларни бажаради:

1. Репродуктивлик (наслини давом эттириш).
2. Иқтисодий фаолиятни ташкил этиш (оила аъзоларининг яшаш, еб-ичиш, қийиниш, ҳаётий эҳтиёжларини қондириш, кексалар ҳамда болаларни парваришлаш, оила бюджетини шакллантириш ҳамда пул маблағларини жамғариш).
3. Фарзандларни ижтимоий ҳаётга тайёрлаш (оила фарзандларнинг табиий-биологик ва ижтимоий жиҳатдан соғлом вояга

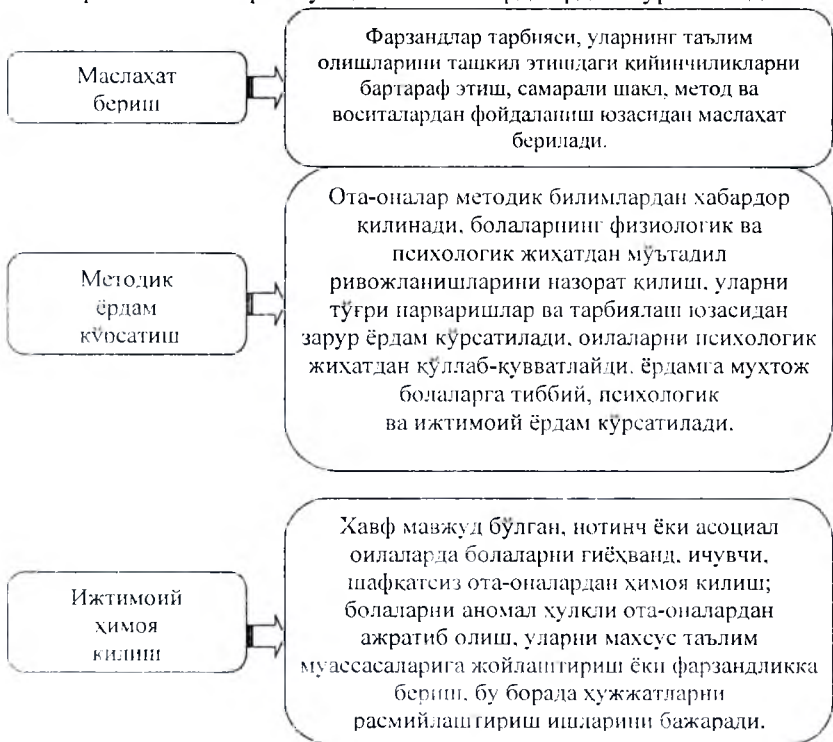
етишлари учун масъул саналади; уларнинг таълим олишлари, касб-хунари ўрганишлари учун ғамхўрлик килиши лозим).

4. Хўжалик-маиший фаолиятни ташкил этиш (оила хўжалигини ташкил этиш, оиланинг иқтисодий эҳтиёжларини қондирилишини назорат қилади).

5. Тарбиявий фаолиятни ташкил этиш (фарзандларнинг маънавий-ахлоқий сифатларга эга бўлишлари, миллий маънавий-ахлоқий қадриятларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялади; уларда мустақкам характер ва кучли иродани қарор топтиради, руҳан баркамол бўлишларини таъминлайди).

6. Психотерапевтик фаолиятни ташкил этиш (оилада унинг барча аъзолари, жумладан, фарзандлар учун қулай муҳит бўлиши, унда соғлом турмуш тарзи қарор топиши лозим).

Оплага кўрсатиладиган ижтимоий-педагогик ёрдам шакллари. Фарзандларни тарбиялаш ва уларни ижтимоий ҳаётга мослаштиришда оилаларга қуйидаги шакллarda ёрдам кўрсатилади:

Оилаларга ижтимоий-педагогик ёрдам кўрсатилиши муддатига кўра узок ва қисқа муддатли бўлиши мумкин.

«Ҳомийлик» ва «васийликка олиш» тушунчаларининг моҳияти. Ҳомийлик ва васийликка олишга муҳтож болаларнинг тоифалари.

Ҳомийлик – бирор шахсни химоя этиш, тарафини олиш, мажбуриятни ўз зиммасига олиш демакдир.

Васийлик – вояга етмаган етим болаларга улар вояга етгунга қадар ғамхўрлик қилиш ва уларга қолган мол-мулкка қараб туриш ҳисобланади. Етим болаларга васийлик қилиш икки йўл билан амалга оширилади: 1) болаликка олиш; 2) давлат қарамоғига топшириш.

Ҳомийлик ва васийликка муҳтож болаларга қуйдагиларни киритиш мумкин:

Ҳомийлик ҳамда васийликка муҳтож болалар гуруҳи:
ота-оналари вафот этган; ота-оналари бедарак йўқолган;
ота-оналари ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум этилган;
муомалага лаёқатсиз; ота-оналари ахлоқ тузатиш колонияларида жазо ўтаётган; ота-оналари жиноят содир этишда айбланиб, ҳибсда сақланаётган;
ота-оналари бола тарбиясидан бўйин товлаётган;
ота-оналар вақтинча тиббий ва ижтимоий муассасаларга жойлаштирилган.

Болани асраб олиш борасидаги ижтимоий-педагогик фаолият. Болани асраб олишда: оилаларни танлаш; ота-оналарни ўқитиш; болаларнинг руҳий ҳолати, таълим-тарбияси бўйича патронаж ўтказиш муҳим аҳамиятга эга.

Болани асраб олиш борасидаги фаолият бир неча босқичда амалга оширилади. Яъни:

- 1) болани асраб олувчи ота-оналарни излаш;
- 2) ариза топширган номзодлар томонидан анкета ва зарур ҳужжатларни тўлдириш;
- 3) оила, «Меҳрибонлик уйлари» ёки бола жойлашган бошқа таълим муассасасига ташриф буюриш;
- 4) оила ва унинг «дўстлари»ни ўрганиш (ташхис);
- 5) бўлажак ота-онани бошланғич ўқитиш (ота-оналар 23 кун давомида бола жойлашган муассасада назарий билимларни эгаллаш асосида малака оширади);
- 6) болани уни асраб олаётган ота-оналарга топшириш (бу жараён васийлик ва адлия органлари томонидан амалга оширилади).

Бола янги оилага қабул қилинган, ижтимоий-педагогик патронаж ташкил этилади.

Бола асраб олиш борасидаги ижтимоий-педагогик фаолият ижтимоий таъминот бўлимларининг ходимлари, шифокорлар, психологлар, дефектологлар ва ҳуқуқшунослар билан ҳамкорликда амалга оширилади.

«Сен етим эмассан» жамғармасининг ижтимоий-педагогик фаолияти. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикасида васийлик ва ҳомийликка муҳтож болаларни тарбиялаш, ижтимоийлаштиришга алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда. Бу борада амалга ошириладиган мажмуавий чора-тадбирларга бевосита Республика «Болаларни ижтимоийлаштириш» Маркази ҳамда «Сен етим эмассан» жамғармаси бошчилиги қилиб келяпти. «Сен етим эмассан» жамғармаси 2002 йилда ташкил топган бўлиб, «Ўдаклар уйлари» ҳамда «Меҳрибонлик уйлари» тарбияланувчиларини ижтимоий ҳаётга мослаштириш йўлидаги фаолиятни амалга оширади.

Мавзунини мустаҳкамлаш учун саволлар:

1. Шахснинг ижтимоийлашувида оила қандай ўрин тутди?
2. Оиланинг ижтимоий мақоми ўзида қандай жиҳатларни акс эттиради?
3. Оиланинг ижтимоий-иқтисодий даражасини қандай омиллар белгилайди?
4. Оиланинг ижтимоий-руҳий ҳолати нималарда акс этади?
5. Оиланинг ижтимоий-маданий даражаси қандай белгиланади?

6. Оиланинг вазифавий ҳолати (вазиятли-ролли макоми) нимада акс этади?

7. Ижтимоий макомига кўра оилаларни қандай турларга ажратиш мумкин?

8. Оила қандай ижтимоий вазифаларни бажаради?

9. Оилаларга кўрсатиладиган ижтимоий-педагогик ёрдам қандай шаклларда амалга оширилади?

10. Оилаларга бериладиган маслаҳат ўзида қандай масалаларни камраб олади?

11. Оилаларга кўрсатиладиган методик ёрдам қандай йўналишларда амалга оширилади?

12. Вояга етмаганларни ижтимоий ҳимоя қилишда оилаларга нисбатан қандай чоралар қўлланилади?

13. Ҳомийлик нима?

14. «Васийлик» тушунчаси қандай мазмунни англатади?

15. Ҳомийлик ва васийликка муҳтож болалар гуруҳига кимларни киритиш мумкин?

16. Болани асраб олишда қандай жиҳатларга аҳамият қаратилиши лозим?

17. Болани асраб олишга қаратилган фаолият қандай босқичларда амалга оширилади?

18. Бола асраб олишга қаратилган ижтимоий-педагогик фаолият кимлар иштирокида амалга оширилади?

19. Ўзбекистонда васийлик ва ҳомийликка муҳтож болаларни тарбиялаш, ижтимоийлаштиришда қандай ташкилотлар фаоллик кўрсатади?

Технологик паспорт
5-мавзу: Девиация – салбий ва долзарб ижтимоий-педагогик
ходиса

Маърузага ажратилган вақт – 2 соат		Тингловчилар сони – 30
Ўқув машғулотининг шакли ва тури		Маъруза
Ўқув машғулотининг таркибий тузилмаси	1. Девиациянинг салбий ва долзарб ижтимоий-педагогик ходиса эканлигини асослаш. 2. Девиация турлари, вояга етиш ёшида кузатиладиган девиация ҳолатлари, девиант хулкли вояга етмаганлар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият турларини ёритиш. 3. Маъруза матнини тарқатиш. 4. Маъруза моҳиятини тақдимот технологияси асосида ёритиб бериш. 5. Мавзуга оид таянч тушунчаларни аниқлаш. 6. Савол-жавоб орқали тингловчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустаҳкалаш. 7. Мавзунинг яқунлаш.	
Ўқув машғулотининг мақсади	Тингловчиларни Марказий Осиё, Россия ва Ўзбекистонда ижтимоий педагогик ғояларнинг ривожланиш тарихи билан таништириш; уларнинг онгига Зардуштийлик ҳамда Ислоҳ таълимотида, Ўзбекистон ва Шарқ мутафаккирларининг, шунингдек, Ўзбекистон Президенти И.А.Каримов қарашларида ижтимоий ғояларнинг асос этишига оид билимларни сингдириш.	
Педагогик вазифалар: 1. «Меъёр» ва «меъёрдан хулкий оғишган» тушунчаларининг моҳиятини ёритиш. 2. Девиация турлари тўғрисида маълумот бериш. 3. Педагогик оғиш ва унинг ижтимоий оқибатларини очиқ бериш. 4. Вояга етиш ёшида кузатиладиган девиация ҳолат-		Ўқув фаолияти натижалари: 1) «меъёр» ва «меъёрдан хулкий оғишган» тушунчаларининг моҳиятини аниқлади; 2) девиация турлари тўғрисидаги маълумотларга эга бўлади; 3) педагогик оғиш ва унинг ижтимоий оқибатлари билан танишади; 4) вояга етиш ёшида кузатиладиган девиация ҳолатлари тўғрисидаги маълумотлар билан танишади;

лари тўғрисида маълумотлар бериш.		5) меъёрдан оғиш ҳолатини ташҳис килувчи комиссиялар роли нима-лардан иборатлигидан хабардор бўладилар;
5. Меъёрдан оғиш ҳолатини ташҳис килувчи комиссиялар ролини ёритиш.		6) девиант хулкли вояга етмаганлар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият турлари тўғрисидаги маълумотларни ўзлаштирадилар.
6. Девиант хулкли вояга етмаганлар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият турлари тўғрисида маълумот бериш.		
Таълим методлари	Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намойиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб	
Таълимни ташкил этиш шакли	Маъруза, оммавий	
Дидактик воситалар	Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация	
Таълимни ташкил этиш шароити	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона	
Назорат	Жорий назорат, савол-жавоб	

Технологик карта

5-мавзу: Девиация – салбий ва долзарб ижтимоий-педагогик ходиса

Иш бос-кичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-босқич. Ўқув машғулоти-га кириш – ташкил-лий-тайёр-гарлик босқичи	1. Мавзу, мавзунини ўзлаштиришдан кўзланган мақсад ва кутилаётган натижаларни баён этади. 2. Модульлар ёрдамида ўқув машғулотининг тузилишли-мантикий схемасини тақдим этади. 3. Вақти-вақти билан тингловчиларга мурожаат этиб, уларни ҳам-	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар, мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий ғояларни ёзиб оладилар. 2. «Схема» технологияси асосида кичик гуруҳларда ишлаш қўникмаларини ўзлаштирадилар. 3. Тақдим этиладиган схема, плакат ва слайд-пре-

(20 дақиқа)	корликка, фаолликка ундайди. 4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан тушунча беради. 5. Тингловчилар фаолиятини назорат қилиб боради. 6. Машғулоти ташкил этишдан қутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машғулоти якунлайди.	зентация билан танишадилар. 4. Зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қиладилар. 5. Ўқитувчи ёки тенгдошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаштирадилар. 6. Мавзу мазмунини бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладилар.
2-босқич. Асосий қисм — англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзу режаси ва асосий тушунчалари билан таништиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларни ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалнинг ҳар бир бўлими бўйича хулоса қилади. 6. Кичик гуруҳларни шакллантиради. 7. «Схема» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлайдилар. 8. Ўқув материали бўйича якуний хулосани баён этади.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар. 2. Ўқув материали билан танишадилар, билимларни ўзлаштирадилар. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Кичик гуруҳларга бириқадилар. 5. Такдим этилаётган мавзу, унинг бўлимлари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан мурожаат қиладилар. Ўқув материалнинг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд этишади.

3-босқич. Якуний қисм – фикрлаш босқичи (10 дақиқа)	1. Гуруҳлардан «Схема» технологияси асосида мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи кластерни ишлашни сўрайди. 2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемаларнинг мазмунини тингловчилар билан ҳамкорликда таҳлил қилади. 3. Тингловчилар томонидан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қисмини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мустақил ишлаш учун топшириқ беради, топшириқни баҳолашга оид мезонлар билан уларни таништиради.	1. Гуруҳ таркибида «Схема» методи бўйича мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи схемани ишлайдилар. 2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таништирадилар. 3. Бошқа гуруҳлар томонидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадилар. 4. Ўзлаштирган билимларини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан берилган топшириқни ёзиб оладилар.
--	---	--

5-мавзу. Девиация – салбий ва долзарб ижтимоий-педагогик ҳодиса

Режа:

1. «Меъёр» ва «меъёрдан ҳулқий оғишган» тушунчаларининг моҳияти.
2. Девиация турлари: жисмоний, руҳий ва ижтимоий оғиш.
3. Педагогик оғиш.
4. Вояга етиш ёшида кузатиладиган девиация ҳолатлари.
5. Меъёрдан оғиш ҳолатини ташҳис қилувчи комиссиялар роли.
6. Девиант ҳулқли вояга етмаганлар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият турлари.

Адабиётлар:

1. Куронов М. Ижтимоий педагогика. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2003.
2. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. – Т.: А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009.
3. Содикова Ш. Тингловчиларни ижтимоий-педагогик фаолиятга тайёрлаш / Методик қўлланма. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2009.

«Меъёр» ва «меъёрдан хулқий оғишган» тушунчаларининг моҳияти. Луғавий жиҳатдан «меъёр» тушунчаси «асосий ўлчов» деган маънони англатади.

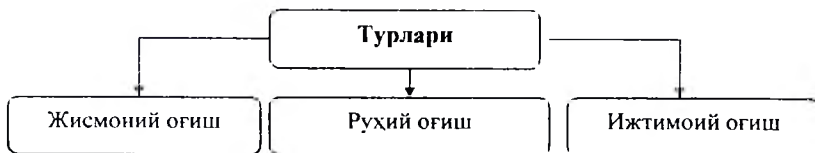
Шахснинг ривожланишига нисбатан «меъёр» тушунчасининг қўлланилиши эса унинг рухий, жисмоний ҳамда ахлоқий жиҳатдан мўътадил ривожланишини ифодалайди.

Шахснинг рухий, жисмоний ва ахлоқий жиҳатдан биологик, анатомик, физиологик, жисмоний ва ахлоқий ривожланишдан орқада қолиши «меъёрдан оғиш» деб юритилади.

Меъёрдан хулқий оғиш шахснинг жамият томонидан тан олинган ва ижтимоий муносабатлар учун устувор бўлган маънавий-ахлоқий қоидалар, меъёрларга риоя этмаслигини англатади.

Девияция турлари: жисмоний, рухий ва ижтимоий оғиш. Ижтимоий субъектлар, шу жумладан, вояга етмаганлар ўртасида турли жиҳатдан «меъёрдан оғиш» ҳолатлари кузатилади.

«Девияция» тушунчаси латин тилидан таржима қилинганда «оғиш» маъносини англатади.

Девияция турлари

Жисмоний оғиш шахснинг биологик ривожланишида маълум нуксонлар кўзга ташланишини белгилайди.

Жисмоний оғишнинг юзага келишига муайян омиллар таъсир қилади. Улар:

- 1) ирсий омиллар;
- 2) экологик вазият;
- 3) турмуш даражасининг пастлиги;
- 4) озик-овқат маҳсулотлари таркибида кимёвий унсурлар миқдорининг юқорилиги;
- 5) нурланиш;
- 6) турли даражада жароҳат олиш;
- 7) аҳолининг тиббий маданиятга эга эмаслиги ёки унинг пастлиги;
- 8) шахсда ўзининг ва атрофдагиларнинг саломатлигига нисбатан масъулиятнинг шаклланмаганлиги.

Жисмоний оғиш қуйидаги ҳолатларнинг мавжудлиги билан белгиланади:

- 1) касаллик, хасталикнинг келиб чиқиши (руҳий ва физиологик функцияларнинг бўзилиши);
- 2) имкониятнинг чекланиши (аклий ёки амалий фаолиятни бажара олиш қобилиятининг маълум даражада вақтинча ёки умрбод йўқотилиши);
- 3) ногиронлик (аклий ёки амалий фаолиятни бажара олиш қобилиятининг деярли йўқотилиши, ишга яроқсиз бўлиб қолиш, тўғри фикрлай олмаслик).

Жисмоний нуксонларга гавда, қўл, оёқ ҳаракатларининг чекланиши, кўриш ва эшитиш қобилиятининг бўзилиши, шунингдек, ички органларнинг касаллиги туфайли келиб чиқадиган сустлик қиради.

Рухий оғиш аклий фаолиятни ташкил этиш, психологик ҳолатни бошқара олиш қобилиятининг бутунлай ёки маълум даражада йўқотилишини англатади. Рухий оғиш шахснинг аклий ривожланишда ортда қолиши ва рухий нуқсонларга эғалигини белгилайди.

Аклий қолоқлик асаб тизимининг туғма ёки орттирилган нуқсонлари сабабли юзага келади. Болалар ўртасида аклий қолоқликнинг енгил (аклсизлик) ва оғир (тентаклик) формалари кузатилади. Нутқнинг бузилиши ҳам рухий нуқсонлар сирасига киради.

Рухий оғишнинг энг оғир шакллари аутизм (юнонча «аутос» – ўзим; ижтимоий муносабатлар ва мулоқотга эҳтиёж сезмаслик) ҳамда суицид (ўз-ўзини ўлдириш, суиқасд) саналади.

Вояга етмаганлар ўртасида ижтимоий оғиш ҳолатлари ҳам кўзга ташланади ва глобаллашув шароитида унинг даражаси ортиб бормоқда.

Ижтимоий оғиш инсоннинг тўлақонли шахс бўлиб шаклланишига тўсқинлик қилувчи ҳолатларнинг мавжудлиги билан тавсифланади.

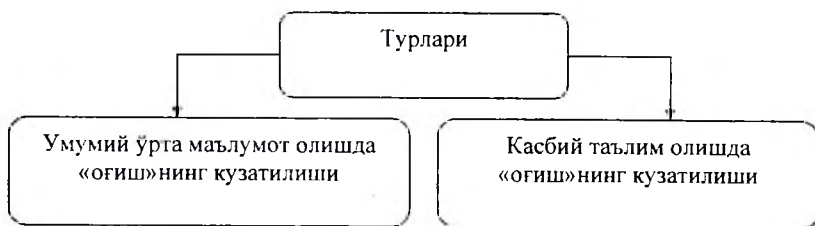
Ижтимоий оғиш бир неча кўринишларда намоён бўлади. Улар:

- етимлик;
- ҳулқ-атвор меъёрларидан оғиш;
 - арокхўрлик;
 - гиёҳвандлик;
 - таксокомания;
 - фоҳишабозлик;
 - дайдилик;
 - ҳуқуқбузарлик;
- жиноят содир этишга мойиллик ва б.

Педагогик оғиш. Жамиятда шундай ҳолатлар ҳам кузатишмоқдаки, ўсмир ва ўспирин ёшидаги ўқувчиларнинг айримлари мажбурий таълим олиш ва касб-ҳунар таълими муассасаларида

Ўқишни давом эттиришни истамаяптилар. Мазкур ҳолат «педагогик оғиш» сифатида эътироф этилади. Зеро, ўсмир ва ўспиринлик даврларида таълим олиш юзасидан ижтимоий-ҳуқуқий меъёрлар ишлаб чиқилган бўлиб, уларга риоя қилмаслик ўз моҳиятига кўра оғиш ҳисобланади. Сўнгги йилларда ўсмир ва ўспиринларнинг таълим олишга нисбатан рағбат билдирмаётганликларининг сабабларини чуқур ўрганиш, таҳлил қилиш ва бартараф этишга жиддий эътибор қаратилмоқда.

Педагогик оғишнинг қуйидаги икки кўриниши қайд этилган:

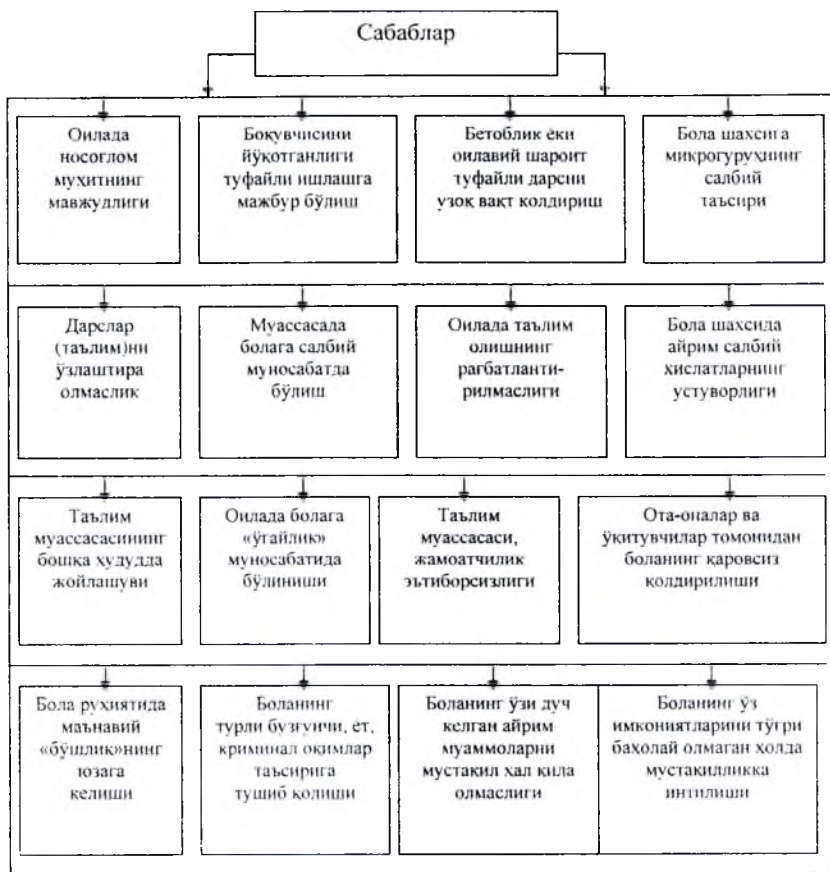

Педагогик оғиш турлари

Ўсмир ва ўспирин ўқувчиларда кузатиладиган педагогик оғиш бир неча шаклларда намоён бўлади. Улар қуйидагилардир:

1. Таълим муассасасига расман қабул қилинган бўлса-да, муассасага катнамаслик.
2. Бошланғич маълумотга эга бўлмаслик.
3. Фақат бошланғич маълумотга эга бўлиш.
4. Умумий ўрта таълим маълумотига эга бўлмаслик.
5. Ўрта махсус касб-ҳунар таълимига эга бўлмаслик.

Педагогик оғиш салбий ижтимоий-педагогик ҳодиса бўлиб, унинг содир этилиши турли сабаблар билан боғлиқ. Жумладан:

Педагогик оғишни юзага келтирувчи сабаблар

«Педагогик оғиш»нинг олдини олиш ва уни бартараф этиш давлат, жамият, оила, таълим муассасаси, маҳалла ҳамда жамоат ташкилотларининг биргаликдаги ва ўзаро ҳамкорликка асосланган фаолиятини самарали йўлга қўйиш орқали ҳал этилади.

Вояга етмаганларда «педагогик оғиш»нинг олдини олиш ва бартараф этиш мақсадида ижтимоий-педагогик фаолият қуйидаги шартлар асосида ташкил этилиши лозим:

«Педагогик оғиш»нинг олдини олиш ва бартараф этиш шартлари

Вояга етиш ёшида кузатиладиган девиация ҳолатлари.
Вояга етиш ёшида қуйидаги девиация ҳолатлари кузатилади:

беморлик; имконияти чекланганлик;
погиронлик; аклий колоклик;
соковлик; дудуклик;
етимлик; ахлоксизлик;
арокхўрлик; гиёхвандлик;
таксокомания; фохишабозлик;
дайдилик, ҳуқуқбузарлик ва
жиноятлар содир этишга мойиллик.

Ижтимоий педагогика, ҳуқуқшуносликда «девиант ҳуққ-атвор» ва «деликвент ҳуққ-атвор» тушунчалари қўлланилади.

Девиянт хулқ-атворга эгалик – ижтимоий-ахлоқий меъёрлар ва хулқ-атвор қоидалари, меъёрларига риоя этмасликини англатади.

Девиянт хулқ-атворга эгалик муайян кўринишларда намоён бўлади. Улар қуйидагилар саналади:

- агрессия;
- ўқишдан қочиш;
- дайдилик;
- ароқхўрлик;
- гиёҳвандлик;
- ахлоқсизлик;
- суиқасд.

Деликвент хулқ-атворга эгалик маълум хатти-ҳаракатлар орқали акс этади.

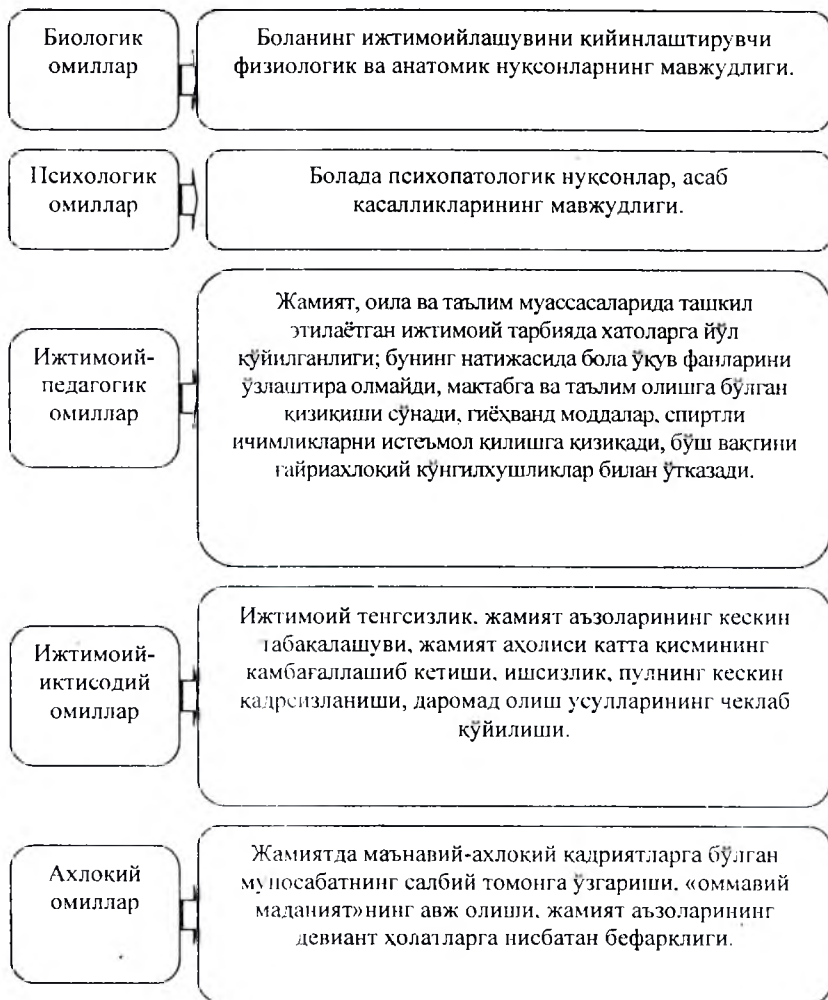
Деликвент хулқ-атворга эгалик – доимий равишда такрорланиб турувчи ғайриихтиёрий хатти-ҳаракатларнинг содир этилиши билан характерланади.

Деликвент хулқ-атворга эгалик ҳам муайян кўринишларда намоён бўлади. Улар қуйидагилардир:

- агрессив хулқ-атворга эгалик (атрофдагиларни ҳақоратлаш, уларга жисмоний ва рухий азоб бериш, объектларга ўт қўйиш);
- ғаразли хулқ-атворга эгалик (майда безорилик, ўғрилик, таъмагирлик, автоуловларга зиён етказиш, мулкий тажовуз);
- гиёҳванд моддаларни етиштириш ва тарқатишда иштирок этиш.

Шахснинг девиянт хулқ-атворга эга бўлиши ўз-ўзидан рўй бермайди, балки муайян асосларга эгаллиги билан характерланади. Девиянт хулқ-атворнинг шахс киёфаси, юриш-туриши, хатти-ҳаракатлари ва муомаласида акс этиши турли омиллар таъсирида

рўй беради. Психология, педагогика ва ҳуқуқшунослик соҳаларида олиб борилган кўплаб тадқиқотлар шахсда девиант хулқ-атворнинг намоён бўлишида бир қатор омилларнинг роли катта эканлигини тасдиқлайди. Хусусан, вояга етмаганларнинг девиант хулқ-атворга эғаликлари қуйидаги сабаблар билан тавсифланади:

Меъёрдан оғиш ҳолатини ташҳис қилувчи комиссиялар роли. Мазкур комиссияларнинг роли вояга етмаганларнинг ҳуқ-атворида жисмоний, руҳий ва ижтимоий оғишларни келтириб чиқарувчи сабабларни ўрганиш, бартараф қилиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш, шунингдек, ижтимоий-педагогик профилактика ва реабилитацияни ташкил этишдан иборат.

Девиянт ҳуқли вояга етмаганлар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолнят турлари. Девиянт ҳуқли вояга етмаганлар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолиятнинг асосий турлари қуйидагилар саналади:

1. Ижтимоий-педагогик профилактика.
2. Ижтимоий-педагогик реабилитация.

Ижтимоий-педагогик профилактиканинг мақсади салбий ижтимоий ҳодисаларни аниқлаш, уларнинг сабабларини ўрганиш, уларни бартараф қилиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишдан иборат.

Ижтимоий-педагогик реабилитацияни ташкил этишда девиянт ёки деликвент ҳуқ-атворли болалар, ўсмирлар ва ўспиринларни фаол ижтимоий ҳаёт ва меҳнат жараёнига қайтариш мақсадини кўзлайди. Мазкур жараёнда тезкор, фаол, мақсадли ва самарали ёрдам кўрсатиш муҳимдир.

Технологик паспорт
6-мавзу: Алкоголизм – девиантлик хулки вужудга келиш
шакли сифатида

Маърузага ажратилган вақт – 2 соат		Тингловчилар сони – 30
Ўқув машғулотининг шакли ва тури		Маъруза
Ўқув машғулотининг таркибий тузилмаси	1. Тингловчиларга болалар алкоголизи долзарб ижтимоий-педагогик муаммо, асоциал оилалар кўрсаткичи ҳамда меъёрдан психик оғиш ҳолати эканлиги тўғрисида тушунчалар бериш, болалар алкоголизмининг сабаб ва оқибатларини кўрсатиш. 2. Тингловчиларни болаларнинг спиртли ичимликка кизиқишлари даражаси билан таништириш, болалар алкоголизмининг олдини олиш вазифалари, профилактикаси ва реабилитациясидан хабардор қилиш. 3. Маъруза матнини тарқатиш. 4. Маъруза моҳиятини тақдирот технологияси асосида ёритиб бериш. 5. Мавзуга оид таянч тушунчаларни аниқлаш. 6. Савол-жавоб орқали тингловчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш. 7. Мавзунини яқунлаш.	
Ўқув машғулотининг мақсади	Тингловчиларни болалар алкоголизмининг сабаб ва оқибатлари, олдини олиш вазифалари тўғрисидаги маълумотлар билан қуроллантириб, болалар алкоголизмининг профилактикаси ва реабилитациясини ташкил этишга тайёрлаш	
Педагогик вазифалар:		Ўқув фаолияти натижалари:
1. Болалар алкоголизи долзарб ижтимоий-педагогик муаммо эканлигини ёритиш. 2. Болалар алкоголизмининг сабаб ва оқибатлари тўғрисида маълумотлар бериш. 3. Болалар алкоголизи – асоциал оилалар кўрсаткичи ҳамда меъёрдан психик оғиш ҳолати эканлигидан тингловчиларни хабардор қилиш.		1) болалар алкоголизи долзарб ижтимоий-педагогик муаммо эканлигини аниқлайдилар; 2) Болалар алкоголизмининг сабаб ва оқибатлари тўғрисидаги маълумотларни ўзлаштирадilar; 3) Болалар алкоголизи – асоциал оилалар кўрсаткичи ҳамда меъёрдан психик оғиш ҳолати эканлигига ишонч ҳосил қилдилар;

4. Тингловчиларни болаларнинг спиртли ичимликка қизиқишлари даражаси билан таништириш.		4) болаларнинг спиртли ичимликка қизиқишлари даражаси тўғрисидаги маълумотларни ўзлаштирадилар;
5. Тингловчиларни болалар алкоголизмининг олдини олиш вазифалари, профилактикаси ва реабилитацияси тўғрисидаги билимлар билан қуроллантириш.		5) болалар алкоголизмининг олдини олиш вазифалари, профилактикаси ва реабилитацияси тўғрисидаги билимлар билан қуролланадилар.
Таълим методлари	Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намоиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб	
Таълимни ташкил этиш шакли	Маъруза, оммавий	
Дидактик воситалар	Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация	
Таълимни ташкил этиш шароити	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона	
Назорат	Жорий назорат, савол-жавоб	

Технологик карта
6-мавзу: Алкоголизм – девиантлик ҳуққи вужудга келиш шакли сифатида

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-босқич. Ўқув машғулотига кириш – ташкилий-тайёргарлик	1. Мавзу, мавзунини ўзлаштиришдан кўзланган мақсад ва кутиладиган натижаларни баён этади. 2. Модулла ёрдамида ўқув машғулотининг тузилиши-мантаний схемасини тақдим этади. 3. Вақти-вақти билан	1. Ўқитувчининг нутқини тинглайдилар, мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий ғояларни ёзиб оладилар. 2. «Схема» технологияси асосида кичик гуруҳларда ишлаш кўникмаларини ўзлаштирадилар. 3. Тақдим этиладиган схе-

боскичи (20 дақиқа)	тингловчиларга мурожаат этиб, уларни ҳамкорликка, фаолликка ундайди. 4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан тушунча беради. 5. Тингловчилар фаолиятини назорат қилиб боради. 6. Машғулоти ташкил этишдан қутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машғулоти яқунлайди.	ма, плакат ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қиладилар. 5. Ўқитувчи ёки тенгдошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаштирадилар. 6. Мавзу мазмуни бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладилар.
2-босқич. Асосий қисм — англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзу режаси ва асосий тушунчалари билан таништиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритишади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларни ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалнинг ҳар бир бўлими бўйича хулоса қилади. 6. Кичик гуруҳларни шакллантиради. 7. «Схема» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлайдилар.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар. 2. Ўқув материали билан танишадилар, билимларни ўзлаштирадилар. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Кичик гуруҳларга бирикадилар. 5. Такдим этилаётган мавзу, унинг бўлимлари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан мурожаат қиладилар. Ўқув материалнинг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд этишади.

	8. Ҳуқуқ материали бўйича якуний ҳулосани баён этади.	
3-босқич. Якуний қисм – фикр- лаш босқичи (10 дақиқа)	1. Гуруҳлардан «Схема» технологияси асосида мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи кластерни ишлашни сўрайди. 2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемаларнинг мазмунини тингловчилар билан ҳамкорликда таҳлил қилади. 3. Тингловчилар томонидан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қисмини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мустақил ишлаш учун топшириқ беради, топшириқни баҳолашга оид мезонлар билан уларни таништиради.	1. Гуруҳ таркибида «Схема» методи бўйича мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи схемани ишлайдилар. 2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таништирадилар. 3. Бошқа гуруҳлар томонидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадилар. 4. Ўзлаштирган билимларини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан берилган топшириқни ёзиб оладилар.

6-мавзу. Алкоголизм – девиантлик ҳуққи вужудга келиш шакли сифатида

Режа:

1. Болалар алкоголизи – ижтимоий-педагогик муаммо сифатида.
2. Болалар алкоголизмининг сабаб ва оқибатлари.
3. Болалар алкоголизи – асоциал оилалар кўрсаткичи ҳамда меъёрдан психик оғиш ҳолати.
4. Болаларнинг спиртли ичимликка кизиқишлари даражаси.
5. Болалар алкоголизмининг олдини олиш вазифалари, профилактикаси ва реабилитацияси.

Болалар алкоголизми – ижтимоий-педагогик муаммо сифатида. Инсоният жуда қадимдан муайян муддатда ўзини ҳаётий муаммолар, қундалиқ ташвишлардан ҳоли бўлишига ёрдам берувчи воситаларни излашга уриниб келган. Табиатни ўрганиш, қолаверса, илмий изланишлар натижасида юқорида қайд этилган хусусиятга эга воситаларни топишга муваффақ бўлган. Бундай воситалар сирасида узум, олча, бугдой (хамиртуруш) каби ачиш, бижғиш хусусиятига эга меваларни қайта ишлаш йўли билан тайёрланган май, шароб ҳамда гиёҳванд моддалар асосий ўринни эгаллаган. Маст қилувчи ичимликлар дастлаб уй шароитида оддий усулларда– маҳсулотни ачитиш, бижғитиш орқали олинган. Кейинчалик эса, айнан саноат ишлаб чиқариши йўлга қўйилгандан сўнг уларни техник воситалар ёрдамида, мураккаб жараён асосида тайёрлаш технологияси яратилди. Саноатнинг жадал ривожланиши, техник воситаларнинг такомиллашиши билан маст қилувчи ичимликлар ишлаб чиқариш жараёни мураккаб технологиялар ёрдамида амалга оширила бошланди.

Манбаларда кўрсатилишича, кишини маст қилувчи ичимликларни истеъмол қилиш саккиз минг йил аввал бошланган. Араб кимёгари ва врачлари Ал-Буказис Коза томонидан турли ўсимлик маҳсулотларини ачитиш орқали этил спиртининг кашф этилиши спиртли ичимликлар истеъмолининг кенг ёйилишига олиб келди. Ароқнинг кашф этилиши VI асрга тўғри келади. Бу даврда у қадимги Европа ҳудудида фаолият кўрсатаётган монастырларнинг барчасига тарқатилган. Россияда спиртли ичимликларнинг истеъмоли қадимги Киев Руси давлати ташкил топган даврдан бошланган. Спиртли ичимликларни тайёрлаш ва сотиш князлар ҳамда аҳолининг юқори қатлами вакиллари томонидан амалга оширилган. Князлар, боярлар, руҳонийлар ҳамда оддий халқ орасида ҳам уларни истеъмол қилиш кенг ёйилган.

Ўша даврлардаёқ спиртли ичимликлар истеъмол қилиш салбий ҳодиса эканлиги ҳаққоний баҳоланган. Спиртли ичимликларни тайёрлаш, сотиш ва тарқатишга қарши амалий ҳаракатлар олиб борилган. Хусусан:

1) шох Иван Калита халқ ўртасида ичкиликбозлик кенг ёйилишининг олдини олиш борасидаги илк ҳаракатларни бошлаб берган;

2) шох Василий III даврида эса ичкиликбозликни одат қилиб олганларни чўктириш жазоси амалга оширилган;

3) шоҳ Иван Грозний даврида ичкиликбозликни таъқиқлаш тўғрисидаги қарор қабул қилинган;

4) шоҳ Борис Годунов даврида спиртли ичимликларни сотиш таъқиқланган;

5) қиролича Елизавета II даврида эса сурункали равишда спиртли ичимликларни ичувчи кишилар қатл эттирилган.

Асрлар давомида ичкиликбозликнинг олдини олиш йўлида юқоридаги каби кескин чоралар белгиланган бўлса-да, спиртли ичимликларни йўқотиб, аҳоли орасида тобора кенг тарқалиб бораётган ичкиликбозликнинг олдини олиш мумкин бўлмади.

Марказий Осиё ҳудудида ҳам жуда қадимдан маст қилувчи ичимликлар (май, шароб, мусаллас, бўза) истеъмол қилиш ҳолатлари кўзга ташланган. Бу ҳақида энг қадимги ёзма манбалардан бири бўлган зардуштийлик таълимотининг муқаддас китоби «Авесто»да ҳам қайд этилган. «Авесто» таълимотига кўра май ичиш таъқиқланмаган. Аксинча, меъёрида истеъмол қилинган май киши организмни мустаҳкамлаш, овқат ҳазми ҳамда қон айланишини яхшилаш хусусиятига эгаллиги айтилади. Май истеъмол қилиш тўйиб ухлашга, унумли меҳнат қилишга, кишилар ўртасида дўстона муносабатларни қарор топтиришга ёрдам беради, шунингдек, ахлокли ва ахлоқсиз кишиларни бир-бирларидан ажратиб олишга имконият яратади, деб ҳисобланган.

Ислом таълимотига кўра «гуноҳ» саналувчи ҳар қандай иллат (етим молини ейиш, мол-дунёга ҳирс қўйиш, ёлғончилик, ғийбатчилик, фойдасиз гапни кўп гапириш, тўхмат, зино) каби ичкиликбозлик ва гиёҳвандлик ҳам қаттиқ қораланади. Имом Муслимнинг ривоят қилишларича, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо а.в.с. «ҳар қандай маст қилувчи нарса ҳаром» эканлигини таъкидлаганлар. Ҳадисларда ичкилик ичган кишининг мўмин эмаслиги, пайғамбаримиз Муҳаммад Мустафо а.в.с.нинг ичкилик ичган кишини қалтакланганликлари айтилади. Масалан: Абу Ҳурайра ривоят қиладилар: «Расулulloҳ саллalloҳу алайҳи васаллам бундай деб айтдилар: «Зинокор айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунки ул зино қилаётганида иймонидан ажралғайдур, ичимлик ичувчи айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунки ул ичимлик ичаётганида иймонидан ажралғайдур, ўғри айри вақтда мўмин бўлолмайди, чунки ул ўғрилиқ қилаётганида иймонидан ажралғайдур ҳамда қароқчи айни вақтда мўмин бўлолмайди, чунки ул одамларни бакрайтириб қўйиб талончилик

килаётганида иймонидан ажралгайдур»; Анас (ибн Молик) ривоят киладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам ичкилик ичган бир одамни хурмо новдаси ҳамда ковуш бирлан калтакладилар. Абу Бакр эрса, кирк дарра урдилар»; Укба ибн ал-Ҳарас ривоят киладилар: «Нуаймон (ёким ибн Нуаймон)ни маст ҳолда олиб келишди. Шунда Жаноб Расулуллоҳ уйда ўтирган барча кишиларга уни калтаклашмоқни амр қилиб эрдилар, улар калтаклашди. Мен уни ковуш бирлан калтаклаганлардан бири эрдим»; Анас (ибн Молик) ривоят киладилар: «Набий саллаллоҳу алайҳи васаллам маст бир одамни хипчин ва ковуш бирлан калтакладилар. Абу Бакр эрса, унга кирк дарра урдилар»; Соиб ибн Язид ривоят киладилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг саодатли замонларида ва Абу Бакрнинг ҳукмронлик йилларида ҳамда Умарнинг дастлабки халифалик қилган чоғларида мастни тутиб келиб, қўлимиз, ковушимиз ва кийимларимиз бирлан калтаклаб жазолар эрдик. Умар халифалигининг сўнгги йилларига келиб кирк дарра уриладиган бўлди. Одамлар орасида фиску фасод кучайгач эрса, саксон даррага етказилди».

Болалар алкоғолизмининг сабаб ва оқибатлари. Болалар ичкиликбозлиги турли сабабларга кўра келиб чиқади. Мавзуга оид манбалар билан танишиш болалар ичкиликбозлигини келтириб чиқарувчи сабаблар қуйидагилар эканлигини кўрсатди:

1) оилада соғлом муҳит ҳамда эркин яшаш учун имкониятнинг мавжуд эмаслиги;

2) ота-оналар, катта ёшдаги оила аъзоларининг мунтазам равишда спиртли ичимликлар истеъмол қилишлари ёки ахлоқсиз турмуш кечиришлари;

3) оиладаги моддий етишмовчилик;

4) оилада турмуш тарзининг тўғри, мўътадил йўлга қўйилмаганлиги;

5) оила муҳотида тозалик (санитария қоидалари)га риоя қилинмаслик;

6) оила аъзоларининг маънавий-ахлоқий қадриятларга эга эмасликлари;

7) спиртли ичимликларнинг таъмини тотиб қўриш истагининг юзага келиши;

8) иродасизлик;

9) катталар ҳамда кинофильмлар қаҳрамонларига тақлид қилиш;

10) тенгдошлари томонидан ўз шахсининг тан олиншини ишташ;

11) микро ва макро муҳит иштирокчилари томонидан таҳқирланиш, камситилиш;

12) оммавий ахборот воситалари томонидан спиртли маҳсулотлар рекламасини беришда мавжуд ижтимоий меъёр ҳамда маънавий-ахлоқий талабларни инобатга олмаслик;

13) спиртли ичимликларнинг руҳий тушқунлик ва жисмоний толиқишларнинг олдини олиш воситаси сифатида қабул қилиниши;

14) онла тарбиясида хатолар (болани ҳаддан ортиқ эркалиб юбориш ёки кўрқитиш, унга жисмоний жазолар бериш, хўрлаш каби)га йўл қўйилганлиги.

Болалар нчкиликбозлиги вояга етмаган (18 ёшга тўлмаган)лар томонидан мунтазам равишда спиртли ичимликларнинг истеъмол қилиниши билан тавсифланади ва ўзига хос хусусиятларни намоён этади. Жумладан:

1) вояга етмаганлар спиртли ичимликларга тез тобе бўладилар (руҳий, маънавий-ахлоқий ва биологик (физиологик, анатомик) жиҳатдан тўла шаклланмаганлиги боис болалар спиртли ичимликларни бир марта татиб кўрганларидан кейин уларни истеъмол қилишдан ўзларини тия олмайдилар; болаларнинг спиртли ичимликларга тобе бўлишлари катталарга нисбатан 3–4 марта тез кечади);

2) алкоголь таъсирида марказий асаб тизими тез жароҳатланади;

3) вояга етмаганлар ўртасида кўп миқдордаги алкогольни бир мартада истеъмол қилиш ҳолати тез-тез кузатилади;

4) болалар, ўсмирлар ва ўспиринларда спиртли ичимликларни енгил истеъмол қилишдан қониқмаслик сабабли уларни «тўйиб қилиш» истаги, эҳтиёжи юқори бўлади;

5) вояга етмаганларни даволашда паст даражадаги самарадорлик кузатилади.

Болалар нчкиликбозлиги ҳам ҳар қандай девиант ҳолат каби салбий оқибатларни келтириб чиқаради. Жумладан:

1) маънавий-ахлоқий (ахлоқсиз ҳаёт кечиришни ўрганиш; давлат, жамият ва онла олдидagi ижтимоий бурч, мажбуриятларни унутиш; эртанги кунни учун масъулиятни ҳис этмаслик; ҳеч қандай

маънавий-ахлокий кадриятни тан олмаслик, энг якин кишилар (масалан, ўртоқларини йўқотиш); ахлоксиз болалар билан дўстлашиш);

2) ижтимоий-иқтисодий (ўқишни ташлаш; ижтимоий-фойдали ва ишлаб чиқариш меҳнатидан бўйин товлаш; моддий эҳтиёжларни кондирини мақсадида ўғирлик қилиш, спиртли ичимликлар билан ўтадиган тадбирларда қатнашишга маблағ сарфлаш);

3) ижтимоий-руҳий (оила аъзолари билан зиддиятга бориш, таълим муассасаси жамоаси билан низолар қилиб чиқиши, ҳаётий интилишлар ўрнини доимий қўнгилхушлиқлар эгаллаши);

4) жиноий (ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни содир этиш; бошқа шахсларнинг жиноий ҳатти-ҳаракатларига қизиқиш ва уларнинг таъсири остига тушиш; жиноят содир этиш учун қулай шароитнинг яратилиши);

5) жисмоний (соғлигини йўқотиш, келгусида ўз наслининг носоғлом бўлишига сабабчи бўлиш).

Болаларнинг спиртли ичимликка қизқишлари даражаси. Спиртли ичимликларни мунтазам равишда истеъмол қиладиган болаларни қуйидаги тўрт гуруҳга ажратиш мумкин:

1. Ўз қучи ва имкониятларига ниҳоятда юқори баҳо берадиган (манман) болалар.

2. Характерида ваҳшийлик ва агрессивлик қулатиладиган болалар.

3. Доимий равишда ота-онасининг қарамоғида бўлиб, ҳаётий масалалар юзасидан мустакил қарор қабул қила олмайдиган болалар.

4. Руҳий изтироб ва тушқунликни бошдан кечириётган болалар.

Болалар алкоголизмининг олдини олиш вазифалари, профилактикаси ва реабилитацияси. Болалар ичкиликбозлигининг олдини олишда қуйидаги вазифаларнинг муваффақиятли ҳал қилиниши муҳим аҳамиятга эга:

1. Таъхис қўйиш (ичкиликка мойил болаларни аниқлаш, улар тўғрисида маълумотлар тўплаш, ичкиликбозликни келтириб чиқарувчи сабабларини ўрганиш).

2. Натижани башоратлаш (ўқувчининг индивидуал хусусиятларидан қилиб чиққан ҳолда ижтимоий-педагогик дастур

ишлаб чиқиш; бунда коррекцион ва реабилитацион вазифалар алоҳида белгиланади).

3. Ижтимоий-педагогик реабилитацияни амалга ошириш (амалий ҳаракатларни ташкил этиш).

4. Болалар алкоголиزمини бартараф этишнинг ҳукукий чораларини белгилаш.

5. Ташкилий фаолиятни йўлга қўйиш (ўқувчи бўш вақтининг мазмунли ўтишини таъминлаш, улар учун ижтимоий фойдали фаолиятни ташкил этиш).

6. Коммуникатив алокани йўлга қўйиш (ўқувчининг атрофдагилар билан фаол муносабатга киришишига эришиш).

7. Ижтимоий-педагогик патронажни йўлга қўйиш (ичкиликбозликдан ҳимояланган ўқувчилар фаолиятини назорат қилиб бориш).

Болалар ичкиликбозлигининг олдини олиш кенг қўламли, тизимли чора-тадбирларнинг белгиланишини такозо этади. Зарур чора-тадбирларни ишлаб чиқишда қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш лозим:

- бола яшаётган микро ва макро муҳитнинг ҳолати;
- оила аъзолари, хусусан, ота-оналарнинг маънавий-ахлокий қиёфаси, дунёқараши, ҳаётий интилишлари, турмуш тарзи ва улар томонидан кадрланувчи маънавий-ахлокий кадриятлар;
- оммавий ахборот воситаларида спиртли ичимликлар рекламасининг меъёрида берилиши;
- шаҳар ҳудуди, марказий кўчаларда спиртли ичимликларни реклама қилувчи плакатларнинг бўлмаслигига эришиш;
- ичкиликбозлик ҳамда унинг салбий оқибатлари тўғрисидаги тарғибот ва ташвиқот ишларининг самарали ташкил этилиши;
- болалар, ўсмирлар ва ўспиринлар бўш вақтларининг қўнғилли ташкил этилиши;
- уларнинг ичкиликбозликка қарши тадбирларда фаол иштирок этишлари;
- болалар, ўсмирлар ва ўспиринлар билан яқин муносабатда бўлиш, уларнинг кун давомида нималар билан бандлигини назорат қилиб бориш;
- болалар, ўсмирлар ва ўспиринлар томонидан спиртли ичимликларни истеъмол қилиш ҳолати қайд этилганда ижтимоий педагог, психолог, ота-оналар ҳамда тиббиёт ходимларининг ўзаро ҳамкорлиги асосида тегишли чора-тадбирларни қўриш.

Технологик паспорт

7-мавзу: Гиёҳвандлик – девиантлик хулқи вужудга келиш шакли сифатида

Маърузага ажратилган вақт – 2 соат		Тингловчилар сони – 30
Ўқув машғулотининг шакли ва тури		Маъруза
Ўқув машғулотининг таркибий тузилмаси	1. Тингловчиларга ёшлар гиёҳвандлиги салбий ижтимоий-педагогик муаммо ва меъёрдан психик оғиш ҳолати эканлиги тўғрисида тушунчалар бериш, ёшлар гиёҳвандлигининг сабаб ва оқибатларини кўрсатиш. 2. Тингловчиларни ёшлар гиёҳвандлигини келтириб чиқарувчи омиллар билан таништириш, ёшлар гиёҳвандлигининг олдини олиш ва бартараф этиш чора-тадбирлари тўғрисидаги маълумотлар билан қуроллантириш. 3. Маъруза матнини тарқатиш. 4. Маъруза моҳиятини тақдирот технологияси асосида ёритиб бериш. 5. Мавзуга оид таянч тушунчаларни аниқлаш. 6. Савол-жавоб орқали тингловчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустақкалаш. 7. Мавзунинг яқинлаш.	
Ўқув машғулотининг мақсади	Тингловчиларни болалар ўртасида гиёҳвандликнинг сабаб ва оқибатлари, олдини олиш вазифалари тўғрисидаги маълумотлар билан қуроллантириб, болалар гиёҳвандлигининг профилактикаси ва реабилитациясини ташкил этишга тайёрлаш.	
Педагогик вазифалар:		Ўқув фаолияти натижалари:
1. Ёшлар гиёҳвандлиги салбий ижтимоий-педагогик муаммо эканлигини ёритиш. 2. Ёшлар гиёҳвандлигини келтириб чиқарувчи омилларни ёритиш. 3. Ёшлар гиёҳвандлигининг сабаб ва оқибатлари тўғрисида маълумотлар бериш.		1) ёшлар гиёҳвандлиги долзарб ижтимоий-педагогик муаммо эканлигини аниқлади; 2) ёшлар гиёҳвандлигини келтириб чиқарувчи омиллардан хабардор бўлади; 3) ёшлар гиёҳвандлигининг сабаб ва оқибатлари тўғрисидаги маълумотларни ўзлаштиради;

4. Ёшлар ўртасида гиёҳвандликнинг кенг ёйилишини таъминловчи масканлар тўғрисида маълумот бериш. 5. Тингловчиларни ёшлар гиёҳвандлигининг олдини олиш ва бартараф қилиш чора-тадбирларидан хабардор қилиш.		4) ёшлар гиёҳвандлигининг кенг ёйилишини таъминловчи масканлар тўғрисидаги маълумотлар билан танишадилар; 5) ёшлар гиёҳвандлигининг олдини олиш ва уни бартараф қилиш чора-тадбирларининг моҳияти тўғрисидаги билимлар билан қуролланадилар.
Таълим методлари	Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намоёиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб	
Таълимни ташкил этиш шакли	Маъруза, оммавий	
Дидактик воситалар	Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация	
Таълимни ташкил этиш шароити	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона	
Назорат	Жорий назорат, савол-жавоб	

Технологик карта

7-мавзу: Гиёҳвандлик – девиантлик ҳулки вужудга келиш шакли сифатида

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-босқич. Ўқув машғулотига кириш – ташкилий тайёр-	1. Мавзу, мавзунинг ўзлаштиришдан қўзланган мақсад ва кутилаётган натижаларни баён этади. 2. Модулар ёрдамида ўқув машғулотининг тўғрилиги-мантаний схемасини тақдим этади. 3. Вақти-вақти билан тингловчиларга	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар, мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий гояларни ёзиб оладилар. 2. «Схема» технологияси асосида кичик гуруҳларда ишлаш қўникмаларини ўзлаштирадилар. 3. Тақдим этиладиган схема, плакат ва слайд-презентация

гарлик босқичи (20 дақиқа)	мурожаат этиб, уларни ҳамкорликка, фаолликка ундайди. 4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан тушунча беради. 5. Тингловчилар фаолиятини назорат қилиб боради. 6. Машғулоти ташкил этишдан кутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машғулоти якунлайди.	тация билан танишадилар. 4. Зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қиладилар. 5. Ўқитувчи ёки тенгдошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаштирадилар. 6. Мавзу мазмунини бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладилар.
2-босқич. Асосий қисм – англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзунинг режаси ва асосий тушунчалари билан таништиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларни ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалнинг ҳар бир бўлими бўйича хулоса қилади. 6. Кичик гуруҳларни шакллантиради. 7. «Схема» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлайдилар. 8. Ўқув материали бўйича якуний хулосани баён этади.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар. 2. Ўқув материали билан танишадилар, билимларни ўзлаштирадилар. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Кичик гуруҳларга бирикадилар. 5. Тақдим этилаётган мавзу, унинг бўлимлари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан мурожаат қиладилар. Ўқув материалнинг асосий ўринларини ўз дафтарларига кайд этишади.

3-босқич. Якуний қисм – фикрлаш босқичи (10 дақиқа)	1. Гуруҳлардан «Схема» технологияси асосида мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи кластерни ишлашни сўрайди. 2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемаларнинг мазмунини тингловчилар билан ҳамкорликда таҳлил килади. 3. Тингловчилар томонидан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қисмини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мустақил ишлаш учун топширик беради, топширикни баҳолашга оид мезонлар билан уларни таништиради.	1. Гуруҳ таркибида «Схема» методи бўйича мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи схемани ишлайдилар. 2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таништирадилар. 3. Бошқа гуруҳлар томонидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадилар. 4. Ўзлаштирган билимларини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан берилган топширикни ёзиб оладилар.
---	--	---

**7-мавзу: Гиёҳвандлик – девнантлик хулқи
вужудга келиш шакли сифатида**

Режа:

1. Гиёҳвандлик – салбий ижтимоий-педагогик муаммо.
2. Ёшлар гиёҳвандлигини келтириб чиқарувчи омиллар.
3. Ёшлар гиёҳвандлигининг кенг ёйилишини таъминловчи масканлар.
4. Ёшлар гиёҳвандлигининг олдини олиш чора-тадбирлари.

Адабиёт:

1. Куронов М. Ижтимоий педагогика. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2003.
2. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. – Т.: А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009.

3. Содикова Ш. Тингловчиларни ижтимоий-педагогик фаолиятга тайёрлаш / Методик қўлланма. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2009.

Гиёҳвандлик – салбий ижтимоий-педагогик муаммо. Инсоннинг умр кечириши, тириклиги – мураккаб биологик ҳамда физиологик жараён саналади. Унинг атрофдагилар билан алоқада бўлиши, турли йўналишларда муносабатларни ташкил этиши эса мураккаб биологик жараёнга қўшимча равишда ўзига хос ижтимоий мураккабликларни ҳам юзага келтиради. Зеро, маълум фаолиятни ташкил этишда турли характерли кишиларнинг ўзаро бир-бирларини тушуна олишлари осон кечмайди. Қолаверса, эртанги кунидан хавотирланиш; кайғу-алам ёки кулфатни бошдан кечириш, табиий кучлар олдидаги «ожиз»лик туфайли инсон ўзидаги руҳий зўриқишни бартараф этишга уринади.

Ибтидоий жамоа, кулдорлик ҳамда феодализм даврларидаги яшаш шароитининг огирлиги, қолаверса, капитал ишлаб чиқаришга асосланган тузумда мураккаб шаклларда амалга оширилган эксплуатация инсонларни «жаннатмакон гўша» излаш, барча қийинчилигу азоблардан ҳоли қилувчи восита топишга ундаган.

Инсоннинг табиат билан мулоқотга киришиши унга руҳий зўриқиш, жисмоний азоб, доимий таҳликадан ҳоли этувчи воситани топишига имкон яратди. Ана шундай имкониятга эга бўлган восита табиатнинг ўзида мавжуд эди. Бу ўзида инсон руҳиятига кучли таъсир этиб, уни реал мавжудликдан нореал ҳаётга «ўтиши»ни таъминлаш имкониятини яратувчи ўсимликлар эди. Психотроп таъсирга эга ўсимликларнинг инсонга кўтаринки кайфият бағишлаши, унда ғайриоддий куч-қувватни ҳосил қилиши, руҳий зўриқиш ва ҳар қандай кайғу-аламнинг унутилишини таъминлаши инсонларда уларга нисбатан кизикишни оширди, истеъмол қилишга бўлган эҳтиёжни юзага келтирди.

Манбаларда инсонларнинг гиёҳванд моддалар билан танишиш даври илк полеолит (40–10 минг йиллар аввал) даврига тўғри келганлиги; қадимги шумерлар, хитойликлар, ҳиндлар, юнонлар ҳамда Сибир қабиалари психотроп таъсирга эга ўсимликларнинг хусусиятлари билан таниш бўлганликлари; диний урф-одатлар ва маросимларда улар ёрдамида қабиладошларининг руҳий ҳолатларини ўзгартирганликлари; тинчланганликлари, қониқиш ҳосил қилганликлари ҳамда ўзларини ўз шахси ҳамда атрофдагилар билан уйғунликда ҳис этганликлари; қадимда гиёҳванд моддалардан фойдаланиш сеҳргарлар,

шаманлар ва жодугарлар томонидан катъий назорат қилинганлиги айтилади (Социальная педагогика / Под общей ред. М.А.Галагузовой. – Москва: Власдос, 2000. – С. 242).

Манбалар билан танишиш асосида инсониятнинг гиёҳванд моддалардан фойдаланиш тарихида қуйидаги ҳолатлар кузати-
лганлигини қайд этиш мумкин:

1) қадимги маросимларда гиёҳванд моддаларнинг истеъмол қилиниши (бунда гиёҳванд моддалар алоҳида белгиланган кишилар томонидан ва аниқ мақсаддагина истеъмол қилинган);

2) гиёҳванд моддаларни ихтиёрий равишда истеъмол қили-
нишининг таъкикланиши (бундай ҳодиса рўй берганда истеъмол қилган
киши ўта оғир шаклда жазоланган; шу йўл билан қўплаб халқларнинг
гиёҳванд моддалар билан зарарланишларининг олди олинган);

3) гиёҳванд моддалардан тиббий мақсадларда фойдаланиш
(ҳали тиббиёт у қадар ривожланмаган шароитда психотроп
таъсирга эга ўсимликлар (масалан, кўкнори, гашиш, алаҳлаш
ҳолатини келтириб чиқарувчи кўзикорин, Мексикада ўсадиган
кактус)дан инсонларни ўта оғир касалликлардан даволашда
фойдаланилган, улар ёрдамида кишилар кучли оғрик ва қўрқув
ҳиссини унутишган; номлари келтирилган ўсимликлар XIII асрга
қадар асосий гиёҳванд воситалар сифатида қўлланилган);

4) Европада опиумнинг пайдо бўлиши (ўрта асрларда Яқин
Шарққа уюштирилган салб юришлари даврида Европага опиум
олиб келинган);

5) морфиннинг яратилиши (1805 йилда немис аптекачиси
Зертюрнер опиум таркибида алкалоид мавжудлигини аниқлаган
ҳамда унга юнон мифологиясида уйқу худоси саналувчи Морфей
номига «морфин» деб ном берган);

6) гиёҳванд моддаларнинг игна (шприц) орқали қабул
қилиниши (1853 йилда эдинбурглик Александр Буд томонидан тери
остиға инъекция юбориш мақсадида шприцнинг яратилганлиги
инсон организмга вена орқали гиёҳванд моддани юбориш каби
мудҳиш муаммонинг юзага келишига сабаб бўлди);

7) гиёҳванд моддаларнинг сиёсий мақсадларда қўлланилиши
(XVIII асрдан бошлаб гиёҳванд моддалар сиёсий мақсадларда ҳам
қўлланила бошланди; бунинг моҳияти бир миллатнинг иккинчи
миллатга бўйсундирилиши мамлакатда гиёҳванд моддаларни
тарқатиш ва миллат саломатлигига зиён етказиш ҳисобига амалга
оширилди; Бенгалияда инглиз компаниялари биринчи бор саноат

йўли билан опиум ишлаб чиқаришни йўлга қўйган; Англия томонидан Хитойни босиб олиш мақсадида мамлакатда гиёҳванд моддаларни кенг қўламда тарқатиш йўли тутилган бўлиб, бу ҳодиса тарихда «опиум уруши» деган номни олган);

8) Европада гиёҳванд моддаларнинг оммавий истеъмол қилиниши (бу ҳодиса XIX асрда рўй берди; ҳатто айрим ёзувчилар гашиш ва опиум каби гиёҳванд моддаларни ўзлари истеъмол қилиб, уларнинг таъсирида мазкур моддаларнинг «ижобий» хусусиятларини тарғиб этувчи асарларни ёза бошладилар;

9) Америка адабиётида марихуана истеъмол қилишнинг тарғиб этилиши (XX асрда қўплаб америка адабиётида марихуана истеъмоли натижасида инсон руҳиятининг ўзгариши ва ички дунёсини бойитиши тўғрисидаги ғоялар илгари сурилди);

10) гиёҳванд моддаларнинг истеъмол қилинишини таъқиқлашга қаратилган амалий ҳаракатларнинг олиб борилиши (масалан, 1378 йили араб амири Садун Шайхуний гашиш истеъмол қилувчиларнинг барчасини камаш ва тишларини суғуриб олишга фармон берган; Наполеон Бонопарт эса 1800 йили, яъни Мисрга юриши вақтида француз армиясининг аскарлари орасида гашиш тарқалаётганлигидан хабар топганлиги боис уни тайёрлаш, сотиш ва истеъмол қилишни қатъиян таъқиқлайди).

Юқорида билдирилган фикрлардан англанидек, асрлар давомида гиёҳванд моддалардан диний, маънавий, тиббий ҳамда сиёсий мақсадларда фойдаланиб келинган. Замонавий шароитда уларнинг тиббиётда қўлланилишигина инсоният учун муайян даражада фойда келтиради. Бирок, айрим кишиларнинг тубан мақсадлари – бойлик орттириш, ҳукмронликка эришиш, ўзга миллат вакилларини тобе этиш ҳамда миллат наслини носоғлом, мажруҳ қилиш каби йўлларида ҳам фойдаланилаётганлиги фожиядир.

Гиёҳвандликка жисмоний ва руҳий жиҳатдан тобалик шахсининг девиант ҳулқ-атвор эгаси эканлигини ифодалайди. Луғавий жиҳатдан гиёҳвандлик – бу эйфория (юнон тилида «euphoria» – объектив шарт-шароитларга боғлиқ бўлмаган ҳолда кайфиятнинг кўтарилиши, қониқарли ҳиссининг юзага келиши, қулайликни ҳис қилиш) ҳолатини келтириб чиқарувчи моддаларга тобалик сифатида ёритилади.

Ёшлар гиёҳвандлигини келтириб чиқарувчи омиллар.
«Социальная педагогика» («Ижтимоий педагогика») номи ўқув

қўлланма муаллифларининг қайд этишларича, ёшлар гиёҳвандлиги ходисасининг келиб чиқишида куйидаги омилларнинг таъсири кучли:

- ўзаро тенгдош бўлган ўсмир ва ўспиринларнинг маълум гуруҳларга бирикишлари;

- ёшлар эмансипациясининг кучайиши (уларда катталарнинг каровидан «чиқиш»га интилиш, уларга тобе бўлишни истамаслик хиссининг кучайиши);

- катталарнинг талабларига нисбатан каршилиқ кўрсатиш, бош кўтариш истагининг юзага келиши;

- ёшлар ўртасида иммитациялаш (катталар хатти-ҳаракатларига таклид килиш, улардан «намуна кўчириш») ходисасининг кенг ёйилаётганлиги;

- ўсмирлар орасида гиёҳвандлар сонининг ортиб бораётганлиги;

- гиёҳванд моддаларни истеъмол қилувчилар ёшининг ёшариб бораётганлиги (айни вақтда 13–14 ёшли ўсмирлар томонидан гиёҳванд моддалар истеъмол қилиш ҳолатлари қайд этилмоқда);

- болалар ва ўсмирлар ўртасида таксокомания (бензин, керосин, бўёқ, елим ва бошқа ўткир ҳидли кимёвий моддалар ҳидидан маст бўлиш)нинг авж олаётганлиги;

- гиёҳванд болалар ва ўсмирлар ижтимоий мақомининг ўзгараётганлиги (агарда бундан ўн йиллар аввал болалар ва ўсмирлар ота-оналарининг ичувчи ва жиноятчилиги, яъни асоциал оиладан эканликлари таъсирида гиёҳванд моддаларни истеъмол қилган бўлсалар, бугунги кунда тинч, соғлом муҳит қарор топган оилалар фарзандлари томонидан ҳам гиёҳванд моддаларни қабул қилиш ҳолатлари қузатилмоқда) (Социальная педагогика / Под общей ред. М.А.Галагузовой. – Москва: Власдос, 2000. – С. 149–151).

Юкорида билдирилган фикрларга қўшимча сифатида шуни ҳам алоҳида қайд этиш жоизки, меҳнатсиз, ҳеч бир машаққатсиз бойлик орттириш илинжида бўлган катталар, кўп ҳолларда маъсул шахслар (масалан, ички ишлар органларининг ходимлари, дискотека клубларининг раҳбарлари, криминал гуруҳларнинг вакиллари) томонидан ёшлар ўртасида гиёҳванд моддаларни тарқатиш ҳам ёшлар гиёҳвандлигининг авж олишига олиб келмоқда. Ички ишлар органлари ходимлари томонидан ёшлар ўртасида гиёҳванд моддаларнинг тарқатилаётганлиги ачинарли ҳолдир. Бу эса ички ишлар органларига ходимларни қабул қилишда уларнинг маънавий-ахлокий қиёфаси,

ҳаётий кадриятлари, интилиш ва мақсадларини чуқур ўрганиш мақсадга мувофиқлигини англатади.

Ёшлар гиёҳвандлигининг кенг ёйилишини таъминловчи масканлар. Ўрганишлар ёшлар ўртасида гиёҳвандликнинг тобора кенг ёйилишини таъминловчи масканлар қуйидагилар эканлигини кўрсатади:

1) дискотека клублари (ёшлар бу ерда 10–12 соатлаб рақс тушадилар, бу эса табиий равишда куч-қувватга эга бўлишни талаб этади; гиёҳванд моддаларни истеъмол қилиш эса ёшларга вақтинчалик куч-қувват бағишлайди);

2) ёшлар орасида урф бўлиб бораётган «гап-гаштак»лар;

3) тунда фаолият юритувчи Интернет кафелар, боулинг клублари ҳамда тунги барлар;

4) турли футбол жамоаларининг ишқибозларини ўзида жамлаган «Ишқибозлар клублари» («Футбол фанатлари клублари»);

5) «кўнгил очиш» мақсадида уюштирилган саёҳатлар.

Гиёҳванд моддаларни истеъмол қилишга бўлган кучли қизиқиш; руҳан эзилиш ва тушқунлик; қайғу-аламни бошдан кечириш; оила аъзолари, таълим муассасалари жамоалари билан юзага келган зиддият; моддий эҳтиёжнинг қондирилмаслиги ва бунинг учун катталардан ўч олиш истагига эгалик; бўш вақтни кўнгилли ўтказиш учун шарт-шароитнинг мавжуд эмаслиги ёки бўш вақтнинг мазмунли ташкил этилмаслиги; катталар ёки кинофильмлар қаҳрамонларига таклид қилиш; маънавий-ахлоқий кадриятларга эга эмаслик, жамият томонидан тан олинган маънавий-ахлоқий меъёрларга амал қилишга нисбатан масъулиятсизлик; маънавий қашшоқлик; руҳий заифлик ва ироданинг бўшлиғи каби ҳолатлар ўсмир ва ўспирин ёшларни гиёҳванд моддаларни истеъмол қилишга ундовчи мотив (рағбат)лар саналади.

Ёшлар гиёҳвандлигининг олдини олиш чора-тадбирлари. Ёшлар гиёҳвандлигининг олдини олишда муайян чора-тадбирлар тизими (профилактика)ни узлуксиз, мунтазам, изчил ва самарали ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга. Педагогик жараёнда ёшлар гиёҳвандлигининг олдини олишга йўналтирилган тизим (профилактика) доирасида қуйидаги чора-тадбирларнинг ўрин олиши мақсадга мувофиқдир:

1. Ўсмирлар, ўспиринлар ва уларнинг ота-оналари ўртасида тушунтириш ишларини олиб бориш.

2. Кўргазмалар ташкил этиш.

3. Махсус фильмлар намоишини уюштириш.

4. Ижтимоий педагог, психолог ҳамда тиббиёт ходимлари билан учрашувларни ўтказиш.

5. «Гиёҳванд моддаларсиз соғлом турмуш сари!» мавзусида ёшлар гиёҳвандлигига қарши акция ва форумларни уюштириш.

6. «Ёшлар гиёҳвандликка қарши» номли плакатлар, иншолар ва деворий газеталар танловини йўлга қўйиш.

7. Ижтимоий педагог, психолог, тиббиёт ва ҳуқуқни ҳимоя қилиш органларининг ходимлари ҳамкорлигида дистокета клублари, тунда фаолият юритадиган Интернет кафелар ҳамда тунгги барларда махсус рейдлар уюштириш.

8. Гиёҳванд моддалар истеъмол қилувчи ўсмир ва ўспиринларни аниқлаган ҳолда улар билан реабилитация (уларни соғлом муҳитга қайтариш) ишларини амалга ошириш.

9. «Мен гиёҳванд моддалар истеъмолига қаршиман!» мавзусида аутотренинг ва тренингларни ташкил этиш.

10. Оммавий ахборот воситалари орқали гиёҳванд моддалар истеъмолининг аянчли оқибатларини ёритувчи туркум материалларни бериб бориш ҳамда уларнинг таълим муассасаларида жамоа бўлиб ўқилишини йўлга қўйиш.

11. Ўсмир ва ўспиринларда гиёҳванд моддалар истеъмолига нисбатан катъий ёндашувни шакллантиришга қаратилган баҳс-мунозаларни ўтказиш.

12. Таълим муассасаларида ёшларнинг бўш вақтларини қўнғилли ўтказишга қаратилган дастурларнинг ишлаб чиқилишига эришиш.

Шундай қилиб, ёшлар гиёҳвандлиги – девиант ҳулк-атворга эгалик кўринишларидан бири бўлиб, соғлом турмуш тарзидан оғанлик ҳолатини ифодалайди. Ўсмирлар ҳамда ўспиринлар ўртасида гиёҳвандликнинг кенг ёйилиши сабабларини аниқлаш ва уларни бартараф этиш чора-тадбирларини белгилаш шу куннинг долзарб педагогик ва ҳуқуқий муаммоси ҳисобланади. Ёшлар гиёҳвандлигининг олдини олишда махсус чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқиш ва уни муваффақиятли амалга ошириш муҳим аҳамиятга эга.

Технологик паспорт

8-мавзу. Жиноятчилик деликвентлик хулқи вужудга келиш шакли сифатида

Маърузага ажратилган вақт – 2 соат		Тингловчилар сони – 30
Ўқув машғулотининг шакли ва тури		Маъруза
Ўқув машғулотининг таркибий тузилмаси	1. Тингловчиларга вояга етмаганлар жиноятчилиги долзарб ижтимоий-педагогик муаммо, асоциал оилалар кўрсаткичи ҳамда меъёрдан психик оғиш ҳолати эканлиги тўғрисида тушунчалар бериш, вояга етмаганлар жиноятчилигининг сабаб ва оқибатларини кўрсатиш. 2. Тингловчиларни вояга етмаганлар жиноятчилигининг олдини олиш вазифалари, профилактикаси ва реабилитациясидан хабардор қилиш. 3. Маъруза матнини тарқатиш. 4. Маъруза моҳиятини тақдирот технологияси асосида ёритиб бериш. 5. Мавзуга оид таянч тушунчаларни аниқлаш. 6. Савол-жавоб орқали тингловчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш. 7. Мавзунинг яқинлаш.	
Ўқув машғулотининг мақсади	Тингловчиларни болалар жиноятчилигининг сабаб ва оқибатлари, олдини олиш вазифалари тўғрисидаги маълумотлар билан қуроллантириб, болалар ўртасида ҳуқуқбузарликнинг профилактикаси ва реабилитациясини ташкил этишга тайёрлаш.	
Педагогик вазифалар:		Ўқув фаолияти натижалари:
1. Вояга етмаганлар жиноятчилиги долзарб ижтимоий-педагогик муаммо эканлигини ёритиш. 2. Вояга етмаганлар жиноятчилигининг сабаб ва оқибатлари тўғрисида маълумотлар бериш. 3. Тингловчиларни судланган вояга етмаганларнинг ижтимоий-психологик, педагогик хусусиятларидан хабардор қилиш.		1) вояга етмаганлар жиноятчилиги долзарб ижтимоий-педагогик муаммо эканлигини аниқлайдилар; 2) вояга етмаганлар жиноятчилигининг сабаб ва оқибатлари тўғрисидаги маълумотларни ўзлаштирадilar; 3) судланган вояга етмаганларнинг ижтимоий-психологик, педагогик хусусиятларидан хабар-

4. Тингловчиларни вояга етмаган ҳуқуқбузарлар учун махсус ўқув-тарбиявий муассасалар фаолияти билан таништириш.		дор бўладилар;
5. Тингловчиларни вояга етмаган ҳуқуқбузарлар ижтимоий-педагогик профилактикаси ва реабилитацияси тўғрисидаги билимлар билан қуроллантириш.		4) вояга етмаган ҳуқуқбузарлар учун махсус ўқув-тарбиявий муассасалар фаолияти билан танишадилар;
6. Тингловчиларга вояга етмаган ҳуқуқбузарлар ижтимоий реабилитацияси бўйича индивидуал ва жамоавий ишлаш борасидаги маълумотларни бериш.		5) вояга етмаган ҳуқуқбузарлар ижтимоий-педагогик профилактикаси ва реабилитацияси тўғрисидаги билимлар билан қуролланадилар;
Таълим методлари		6) вояга етмаган ҳуқуқбузарлар ижтимоий реабилитацияси бўйича индивидуал ва жамоавий ишлаш борасидаги маълумотларни ўзлаштирадилар.
Таълимнинг ташкил этиш шакли		Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намоиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб
Дидактик воситалар		Маъруза, оммавий
Таълимнинг ташкил этиш шариоити		Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация
Назорат		Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона
		Жорий назорат, савол-жавоб

Технологик карта

8-мавзу: Жиноятчилик деликвентлик хулқи вужудга келиш шакли сифатида

Иш бос-кичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-боскич. Ўқув машғу-	1. Мавзу, мавзунини ўзлаштиришдан қўзланган мақсад ва қўйилган натижаларни баён этади.	1. Ўқитувчининг нутқини тинглайдилар, мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий ғояларни ёзиб оладилар.

лотига кириш – ташкилий тайёргарлик босқичи (20 дақиқа)	2. Модуллар ёрдамида ўқув машғулотининг тузилишли-манتيкий схемасини такдим этади. 3. Вакти-вакти билан тингловчиларга мурожаат этиб, уларни ҳамкорликка, фаолликка ундайди. 4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан тушунча беради. 5. Тингловчилар фаолиятини назорат қилиб боради. 6. Машғулотни ташкил этишдан кутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машғулотни якунлайди.	2. «Схема» технологияси асосида кичик гуруҳларда ишлаш кўникмаларини ўзлаштирадилар. 3. Такдим этиладиган схема, плакат ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қиладилар. 5. Ўқитувчи ёки тенгдошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаштирадилар. 6. Мавзу мазмуни бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладилар.
2-босқич. Асосий қисм – аниглаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзу режаси ва асосий тушунчалар билан таништиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларни ажратиб кўрса-тади. 5. Ўқув материалининг ҳар бир бўлими бўйича хулоса қилади. 6. Кичик гуруҳларни шакллантиради.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайди. 2. Ўқув материали билан танишадилар, билимларни ўзлаштирадилар. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Кичик гуруҳларга бирикадилар. 5. Такдим этилаётган мавзу, унинг бўлимлари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан мурожаат қиладилар. Ўқув материалининг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд этишади.

4. Тингловчиларни вояга етмаган ҳукукбузарлар учун махсус ўқув-тарбиявий муассасалар фаолияти билан таништириш.		дор бўладилар;
5. Тингловчиларни вояга етмаган ҳукукбузарлар ижтимоий-педагогик профилактикаси ва реабилитацияси тўғрисидаги билимлар билан қуроллантириш.		4) вояга етмаган ҳукукбузарлар учун махсус ўқув-тарбиявий муассасалар фаолияти билан танишадилар;
6. Тингловчиларга вояга етмаган ҳукукбузарлар ижтимоий реабилитацияси бўйича индивидуал ва жамоавий ишлаш борасидаги маълумотларни бериш.		5) вояга етмаган ҳукукбузарлар ижтимоий-педагогик профилактикаси ва реабилитацияси тўғрисидаги билимлар билан қуролланадилар;
Таълим методлари		6) вояга етмаган ҳукукбузарлар ижтимоий реабилитацияси бўйича индивидуал ва жамоавий ишлаш борасидаги маълумотларни ўзлаштирадилар.
Таълимни ташкил этиш шакли		Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намойиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб
Дидактик воситалар		Маъруза, оммавий
Таълимни ташкил этиш шартлари		Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация
Назорат		Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона
		Жорий назорат, савол-жавоб

Технологик карта

8-мавзу: Жиноятчилик деликвентлик ҳулки вужудга келиш шакли сифатида

Иш бос-кичлари ва вақти	Фаолият мазмун	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-боскич. Ўқув машғу-	1. Мавзу, мавзуни ўзлаштиришдан қўзланган мақсад ва кутилаётган натижаларни баён этади.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар, мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий ғояларни ёзиб оладилар.

лотига кириш – ташкилий тайёргарлик босқичи (20 дақиқа)	2. Модуллар ёрдамида ўқув машғулотининг тузилишли-мантикий схемасини тақдим этади. 3. Вақти-вақти билан тингловчиларга мурожаат этиб, уларни ҳамкорликка, фаолликка ундайди. 4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан тушунча беради. 5. Тингловчилар фаолиятини назорат қилиб боради. 6. Машғулотни ташкил этишдан қутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машғулотни якунлайди.	2. «Схема» технологияси асосида кичик гуруҳларда ишлаш кўникмаларини ўзлаштирадilar. 3. Тақдим этиладиган схема, плакат ва слайд-презентация билан танишадilar. 4. Зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қиладilar. 5. Ўқитувчи ёки тенгдошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаштирадilar. 6. Мавзу мазмуни бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладilar.
2-босқич. Асосий қисм – англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзу режаси ва асосий тушунчалар билан таништиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларни ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалининг ҳар бир бўлими бўйича хулоса қиладди. 6. Кичик гуруҳларни шакллантиради.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдilar. 2. Ўқув материали билан танишадilar, билимларни ўзлаштирадilar. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан танишадilar. 4. Кичик гуруҳларга бириқадilar. 5. Тақдим этилаётган мавзу, унинг бўлимлари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан мурожаат қиладilar. Ўқув материалининг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд этишади.

	7. «Схема» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлайдилар. 8. Ўқув материали бўйича якуний хулосани баён этади.	
3-боскич. Якуний қисм – фикрлаш боскичи (10 дақиқа)	1. Гуруҳлардан «Схема» технологияси асосида мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи кластерни ишлашни сўрайди. 2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемаларнинг мазмунини тингловчилар билан ҳамкорликда таҳлил қилади. 3. Тингловчилар томонидан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қисмини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мустақил ишлаш учун топширик беради, топширикни баҳолашга оид мезонлар билан уларни таништиради.	1. Гуруҳ таркибида «Схема» методи бўйича мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи схемани ишлайдилар. 2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таништирадilar. 3. Бошқа гуруҳлар томонидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадilar. 4. Ўзлаштирган билимларини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан берилган топширикни ёзиб оладилар.

8-мавзу. Жиноятчилик деликвентлик ҳулки вужудга келиш шакли сифатида

Режа:

1. Вояга етмаганлар жиноятчилиги муаммоси.
2. Вояга етмаганлар жиноятчилигининг сабаб ва оқибатлари.

3. Судланган вояга етмаганларнинг ижтимоий-психологик, педагогик хусусиятлари.

4. Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар учун махсус ўқув-тарбиявий муассасалар.

5. Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар. ижтимоий-педагогик профилактикаси.

6. Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар ижтимоий реабилитацияси бўйича индивидуал ва жамоавий ишлаш.

Адабиётлар:

1. Куронов М. Ижтимоий педагогика. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2003.

2. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. – Т.: А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009.

3. Мудрик А.В. Основы социальной педагогики. – М.: Академия, 2006.

Вояга етмаганлар жиноятчилиги муаммоси. «Вояга етмаганлар жиноятчилиги» тушунчаси 18 ёшга тўлмаганлар (болалар, ўсмирлар ҳамда ўспиринлар) томонидан жиноий хатти-ҳаракатларнинг содир этилиш ҳолатини ифодалайди. Вояга етмаганлар жиноятчилиги ҳуқуқий, педагогик ва психологик характерга эга ижтимоий ҳодиса саналади.

Вояга етмаганларни ҳимоялашда уларни салбий ижтимоий таъсирларга берилишларининг олдини олиш муҳим педагогик вазифалардан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасининг ЖК талабларига кўра ёш авлодни ҳар жиҳатдан комил бўлиб улғайишларида уларни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар, яъни тиланчилик, спиртли ичимликлар ҳамда гиёҳванд ёки психотроп модда ва воситаларни истеъмол қилиш, шунингдек, гиёҳванд воситалар ёки психотроп модда бўлса-да, бироқ уларнинг ақлий фаолиятига салбий таъсир қилувчи ҳар қандай воситаларни қабул қилишга ундашга қаратилган хатти-ҳаракатларга нисбатан жиноий жавобгарлик белгиланган (127-модда) бўлиб, бу каби ҳолатларга нисбатан 5 йилдан 10 йилгача бўлган озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланади (127-модда 3-қисм).

Амалдаги меъёрий талабларга мувофиқ вояга етмаганларни гиёҳванд воситалар ва психотроп моддалар, ўқотар қуроқлар, ҳарбий аслаҳалар, портловчи моддалар, портловчи ускуналарни

ноконуний тайёрлаш, ташиш, харид килиш, олиб юриш, саклаш ва бошқалар ҳам жиноий ҳаракатлар сифатида баҳоланади ва муқаррар равишда жиноий жавобгарлик белгиланади.

Порнография асрлар давомида улуғланиб келинаётган миллий кадриятлар ва Ўзбек халқининг этник тафаккурига зид соҳа сифатида баҳоланади. Мазкур соҳани ёш авлоднинг маънавий-ахлокий сифатларга эга бўлиб тарбияланишлари, уларнинг юксак ахлокий ҳаётий эътиқодга ва бош дунёкарашга эга бўлишлари йўлидаги жиддий тўсиқлардан бири дея эътироф ҳам этиш мумкин. Зеро, порнография ёшлар, шу жумладан, ўсмирларда шахвоний ҳис-туйғуларни уйғотади, уларни ахлоксизликка ва тартибсиз ҳаёт кечиришга ундайди. Маънавий-ахлокий бузуклик ва тартибсиз ҳаёт кечирувчи ёшлар учун ҳаётий кадриятлар ҳеч қандай кадрга эга бўлмайди. Бу эса жамиятнинг ҳар томонлама етук, комил шахсларни тарбиялаш борасидаги эҳтиёжининг қондирилмаслигига олиб келади. Шу сабабли вояга етмаганларни порнографик материаллар ёки томошаларни тайёрлашга жалб этиш, ёллаш ёки таклиф этиш мавжуд ҳуқуқий меъёрларга кўра қатъиян ман этилади.

Ўзбекистон Республикаси ЖКга мувофиқ порнографик материалларни тайёрлаш ёки тарқатиш бўйича жиноий жавобгарлик уларни намоиш этиш ёки тарқатиш мақсадида тайёрланиб, 21 ёшга тўлмаган шахсларга намоиш этилган ёки улар орасида тарқатилганда ва аввал шундай ҳаракат учун маъмурий жавобгарлик қўлланилганидан кейин содир этилган ҳаракатлар учун белгиланади (130-модда).

Республика миллий қонунчилик ҳоёларига биноан вояга етмаганларнинг маънавий-ахлокий қамол топишлари учун зарур шарт-шароитларни яратиш, жисмоний соғлиқларини муҳофаза қилиш, жинсий эркинлик ва дахлсизликларини таъминлаш, оила муҳотида эркин қамол топишлари учун зарур шарт-шароитларни яратиш мақсадида улардан шахвоний ёки бошқа мақсадларда фойдаланишга қаратилган ҳар қандай ҳатти-ҳаракатлар учун ҳам жиноий жавобгарлик белгиланади.

Вояга етмаганлар жиноятчилигининг сабаб ва оқибатлари. Олиб борилган илмий тадқиқотлар вояга етмаганлар қуйидаги сабабларга кўра жиноий ҳатти-ҳаракатларни содир этишларини кўрсатди:

- келажакка нисбатан ишончсизлик;
- жамият бошқарувининг замонавий воситаларидан коник-маслик;
- ёшлар ўртасидаги ишсизлик;
- оиладаги носоғлом муҳит;
- оиланинг барбод бўлиши;
- оила аъзолари, атрофдагилар ҳамда мансабдор шахсларнинг вояга етмаганларга нисбатан қаттиққўлликлари;
- ота-оналар педагогик, психологик маълумотларининг пастлиги ёки педагогик қаровсизлик;
- болалар, ўсмирлар ва ўспиринларнинг соғлом, эркин ҳаёт кечиришлари учун шарт-шароитнинг йўқлиги;
- таълим ва тарбия жараёнида болалар, ўсмирлар ҳамда ўспиринлар ҳуқуқларининг топталиши, таҳқирланиши;
- болалар, ўсмирлар ва ўспиринларнинг криминоген гуруҳлар таъсирига тушиб қолишлари;
- дайдилик, спиртли ичкиликлар ҳамда гиёҳванд моддаларга ружу қўйиш;
- маънавий-ахлокий кадриятлар, шунингдек, ҳаётий мақсадга эга эмаслик;
- микро ва макро муҳитларда шахс сифатида тан олинмаслик;
- болалар, ўсмирлар ва ўспиринлар руҳиятидаги бузилишлар (руҳий касалликлар, аламзадалиқ, атрофдагиларга бўлган нафрат ва улардан қасд олиш истагига эгалик).

Япония олимлари вояга етмаганлар жиноятчилиги ўсишининг ўзига хос жиҳатларини кўрсатади. Уларнинг фикрларига кўра, таълим олиш жараёнида орттирилган руҳий толиқиш, тушқунлик, оила тарбиясининг тўғри йўлга қўйилмаганлиги, оиланинг маънавий-ахлокий кадриятларга эга эмаслиги, бола шахсининг намоён бўлишига қўйиладиган тўсиқлар вояга етмаганлар томонидан жинсий хатти-ҳаракатларнинг содир этилиши, учун асос бўлиб хизмат қилади.

Мазкур мамлакатда олиб борилган тадқиқотларнинг кўрсатишича, кўп ҳолларда ота-онасиз ўсаётган ҳамда доимий равишда муҳтожликда яшайдиган моддий жиҳатдан кам таъминланган оилаларнинг фарзандлари ҳам жиноят оламини ўзлари учун «ҳаёт йўли» сифатида танлайдилар.

Педагог олима Т.К.Норбоеванинг қайд этишича, ёлғиз оналар, тўлиқ бўлмаган кўп болали оилалар, ижтимоий нотинч оила-

ларнинг (ота-оналардан бири ичкиликбоз ёхуд узок вақт ишламаётган, ёки содир этган жинояти учун жазони ўташ жойларида сақланаётган бўлса ва ҳоказо оилалар) фарзандлари, шунингдек, оила қаровисиз қолиш хавфи бўлган ногирон болаларнинг «криминал гуруҳлар»га кириб қолишларининг эҳтимоли юқори. Шунингдек, моддий таъминланмаганлик, бола тарбияси билан боғлиқ харажатларнинг юқорилиги, оила қуришга тайёр эмаслик, фарзандлари ва оиласи фаровонлиги учун ота-оналар жавобгарлигининг пастлиги ҳамда атрофдагилар (қариндошлар, яшаш жойидаги фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари)нинг оилаларга етарлича эътибор қаратмаётганликлари ва ижобий таъсир кўрсатмаётгани вояга етмаган болаларнинг «криминал гуруҳлар»га кириб қолиш хавфи барқарорлигини таъминлайдиган асосий омиллар ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексига кўра жиноят содир этиш вақтида 14 ёшга тулганлар вояга етмаган ҳуқуқбузарлар сифатида эътироф этилади. Жиноий жавобгарликка тортиш эса улар 18 ёшга тулганларидан сўнг амалга оширилади. Вояга етмаганлик жиноий жавобгарликни енгиллаштириш учун асос бўлса-да, бироқ уларни бу каби жавобгарликдан халос эта олмайди.

Судланган вояга етмаганларнинг ижтимоий-психологик ҳамда педагогик ҳусусиятлари. Ахлоқ тузатиш колонияларида ҳуқуқбузарлик ҳолатларини содир этган 14 ёшдан 18 ёшгача бўлган вояга етмаганлар, шунингдек, жиноий жазони ўтишга ҳукм қилиниб, ахлоқ тузатиш муассасаларига қолдирилган 21 ёшгача бўлган вояга етмаганлар тарбияланади. Судланган вояга етмаганлар кийёфасида қуйидаги характер ҳусусиятлари акс этади:

- ҳаракатчанлик, фаоллик, ташаббускорлик, жисмоний бақувватлик;
- асаб тизими юқори даражада кўзгалувчан, ўзини тута олмаслик;
- ташқи ижобий ва салбий таъсирларни тез қабул қилувчи;
- ўта таъсирчанлик, таассуротларга берилувчанлик;
- ўзига нисбатан танқидий муносабатда бўлмаслик, ўз қучи ва имкониятларини тўғри баҳолай олмаслик (ёки ниҳоятда баланд, ёки ниҳоятда паст баҳолаш);
- ахлокий қадриятларга эга эмаслик, «енгил ва чиройли ҳаётга жўшқин интилиш», тўғри тарбияланмаганлик.

Сўнгги йилларда вояга етмаган ҳуқуқбузарларнинг ўзларида ирода ва иродавий сифатларни тарбиялашга эътибор қаратаётганликлари кузатилмоқда. Бунинг асосий сабаби жиноят оламида кучли, иродали ҳисобланадиган кишиларни ўзлари учун идеал сифатида танлаётганларидир.

Вояга етмаган ҳуқуқбузарларнинг деярли барчаси кўп вақтларини турли гуруҳларда ўтказадилар. Айнан мана шундай гуруҳларда гуруҳли жиноятчилик ҳаракатлари учун пойдевор қўйилади.

Ҳуқуқбузарларда бўш вақтнинг кўплиги улар томонидан спиртли ичимликлар, гиёҳванд моддаларнинг истеъмол қилиниши учун қулай шароитни яратмоқда.

Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар томонидан жиноий хатти-ҳаракатларнинг содир этилиш сабаблари қуйидагилардир:

1. Педагогик қаровсизлик.
2. Ота-оналарнинг педагогик, психологик билимларга эга эмасликлари.
3. Ота-оналарнинг фарзандлари ўқиётган таълим муассасалари билан яқин алоқада эмасликлари.
4. Тарбияда йўл қўйилган хатолар (болани ҳаддан зиёд эркалаб юбориш ёки камситиш, доимий равишда таҳқирлаш).
5. Жинсий тарбиянинг тўғри йўлга қўйилмаганлиги.

Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар учун махсус ўқув-тарбиявий муассасалар. Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар учун махсус ташкил этилган ўқув-тарбиявий муассасалар қуйидаги турларга бўлинади:

- 1) махсус умумий ўрта таълим мактаблари;
- 2) махсус касб-ҳунар таълим муассасалари;
- 3) ахлоқ тузатиш муассасалари.

Мазкур ўқув-тарбия муассасалари очик ёки ёпик типда бўлади. Уларнинг асосий вазифаси вояга етмаган ҳуқуқбузарлар учун психологик, тиббий ва ижтимоий реабилитацияни ташкил этиш, шунингдек, уларга умумий ўрта, ўрта махсус касб-ҳунар таълимини беришдан иборат.

Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар учун махсус ташкил этилган ўқув-тарбиявий муассасаларда киз ва ўғил болалар алоҳида тарбияланади. Бу каби таълим муассасаларига қуйидаги вояга етмаган ҳуқуқбузарлар юборилади:

– турли ҳуқукбузарлик ҳамда меъёрдан оғиш ҳолатларини амалга оширганлиги учун рўйхатга олинганлар;

– содир этилган ҳуқукбузарлик ҳолатлари учун рўйхатга олинган ҳамда жиноий ишнинг кўзғалиши ёки унинг тугатилиши тўғрисидаги қарорни олганлар;

– гиёҳванд моддаларга ружу кўйганлиги учун рўйхатга олинганлар;

– жиноий хатти-ҳаракатларни содир этган ҳамда руҳий ривожланишдан ортда қолганлиги учун рўйхатдан ўтганлар.

Вояга етмаган ҳуқукбузарларни махсус таълим муассасаларига юбориш ички ишлар органлари қошида фаолият юритадиган вояга етмаган ҳуқукбузарлар профилактикаси билан шуғулланувчи бўлим томонидан амалга оширилади. Бўлим вояга етмаган ҳуқукбузарларни махсус таълим муассасаларига жойлаштириш тўғрисидаги буюртмани олиш учун туман, шаҳар ички ишлар органлари қошида фаолият юритувчи Вояга етмаган ҳуқукбузарлар билан ишлаш Комиссияларига мурожаат қилади. Комиссия бўлим мурожаатини ўрганиб чиқиб, 11-14 ёшли ҳуқукбузарларни махсус мактаблар, 14-18 ёшли ҳуқукбузарларни эса махсус касб-хунар таълими муассасаларига жойлаштириш ҳақида қарор чиқаради.

Ўсмирларни махсус таълим муассасаларига юбориш вояга етмаган ҳуқукбузарлар учун мўлжалланган Вактинчалик ушлаб туриш Марказлари орқали амалга оширилади.

Ички ишлар органлари қошида фаолият юритадиган вояга етмаган ҳуқукбузарлар профилактикаси билан шуғулланувчи бўлим жиноят содир этган ўсмирлар ва ўспиринларнинг шахсий варақасини ўрганади. улар билан суҳбатлар ўтказади, уларнинг ота-оналари билан алоқа ўрнатади.

Вояга етмаган ҳуқукбузарлар ижтимоий-педагогик профилактикаси. Вояга етмаган ҳуқукбузарлар билан ижтимоий-педагогик профилактикани олиб боришда қуйидаги йўллардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир:

1. Вояга етмаган ҳуқукбузарлар шахсини ҳар томонлама чуқур ўрганиш.

2. Улар тарбияланаётган оила ҳамда таълим муассасалари билан яқиндан алоқа ўрнатиш.

3. Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш.

4. Уларда бўш вақтни қўнғилли ўтказиш қўникмаларини шакллантириш.

5. Вояга етмаган ҳуқуқбузарларни ижтимоий-фойдали меҳнатга жалб қилиш.

Т.К.Норбоевнинг эътироф этишича, оилада соғлом психологик муҳитни қарор топтириш, оила фаровонлигини таъминлаш вояга етмаганлар жиноятчилиги, болалар қаровсизлиги ҳамда уларнинг салбий одатлар (спиртли ичимликлар ва наркотик моддаларни истеъмол қилиш, бетартиб ҳаёт кечириш, барвақт жинсий фаоллик кўрсатиш ва ҳ.к.)ни ўзлаштиришларининг олдини оловчи муҳим омил саналади.

Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар ижтимоий реабилитацияси бўйича индивидуал ва жамоавий ишлаш. Вояга етмаган ҳуқуқбузарлар ўртасида ижтимоий реабилитацияни ташкил қилишда қуйидагиларга эътибор қаратиш лозим:

1. Вояга етмаган ҳуқуқбузарларга ижтимоий-психологик ёрдам кўрсатиш.

2. Оила, таълим муассасалари, маҳалла ва кенг жамоатчилик ўртасида ўзаро ҳамкорликни қарор топтириш.

3. Вояга етмаган ҳуқуқбузарларни ўз вақтида махсус таълим муассасаларига жалб қилиш.

**9-мавзу. Соғлом турмуш тарзини шакллантириш
Технологик паспорт**

Маърузага ажратилган вақт – 2 соат		Тингловчилар сони – 30
Ўқув машғулотининг шакли ва тури		Маъруза
Ўқув машғулотининг таркибий тузилмаси	1. Машғулотни бошлаш, ташкилий масалаларни ҳал қилиш. 2. Тингловчиларга «Соғлом турмуш тарзи» тушунчасининг моҳияти, «Соғлом авлод учун» халқаро нодавлат хайрия фондининг ҳамда «Камолот» Республика ёшлар ижтимоий ҳаракатининг соғлом турмуш тарзини шакллантириш бўйича фаолияти тўғрисида маълумотларни бериш. 3. Тингловчиларни ўсмир учун «Мен ўз йўлимни танладим» жамиятининг тарбиявий дастури ҳамда баркамол шахсни шакллантиришда ўқитувчининг роли борасидаги билимлардан хабардор қилиш. Маъруза матнини тарқатиш. 4. Маъруза моҳиятини тақдимот технологияси асосида ёритиб бериш. 5. Мавзуга оид таянч тушунчаларни аниқлаш. 6. Савол-жавоб орқали тингловчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустаҳкашлаш. 7. Мавзуни якунлаш.	
Ўқув машғулотининг мақсади	Тингловчиларда соғлом турмуш тарзини қарор топтиришга оид билимларни ҳосил қилиш асосида уларни ўқувчилар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилишга тайёрлаш.	
Педагогик вазифалар:		Ўқув фаолияти натижалари:
1. «Соғлом турмуш тарзи» тушунчасининг моҳияти ва соғлом турмуш тарзини қарор топтиришга доир назарий билимларни бериш. 2. «Соғлом авлод учун» халқаро нодавлат хайрия фондининг ҳамда «Камолот» Республика ёшлар ижтимоий ҳаракатининг соғлом турмуш тарзини шакл-		1) соғлом турмуш тарзини қарор топтиришга доир назарий билимларни ўзлаштирадilar; 2) «Соғлом авлод учун» халқаро нодавлат хайрия фондининг ҳамда «Камолот» Республика ёшлар ижтимоий ҳаракатининг соғлом турмуш тарзини шакллантириш бўйича фаолиятидан хабардор бўладilar;

лантириш бўйича фаолиятини ёритиш. 3. Ўсмир учун «Мен ўз йўлимни танладим» жамиятининг тарбиявий дастурининг моҳиятини ёритиш. 4. Баркамол шахсни шакллантиришда ўқитувчининг ролини кўрсатиб бериш.		3) Ўсмир учун «Мен ўз йўлимни танладим» жамиятининг тарбиявий дастурининг мазмуни билан танишадилар; 4) баркамол шахсни шакллантиришда ўқитувчининг ролини англаб етадилар.
Таълим методлари	Маъруза, тушунтириш, суҳбат, намоёиш, «Схема» технологияси, савол-жавоб	
Таълимни ташкил этиш шакли	Маъруза, оммавий	
Дидактик воситалар	Мавзуга доир адабиётлар, плакатлар, маъруза матни, слайд-презентация	
Таълимни ташкил этиш шароити	Махсус техник воситалар билан жиҳозланган хона	
Назорат	Жорий назорат, савол-жавоб	

**9-мавзу. Соғлом турмуш тарзини шакллантириш
Технологик карта**

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Тингловчилар
1-босқич. Ўқув машғулотига кириш – ташкилий-тайёргарлик	1. Мавзу, мавзуни ўзлаштиришдан кўзланган мақсад ва кутилаётган натижаларни баён этади. 2. Модулар ёрдамида ўқув машғулотининг тузилишли-манتيқий схемасини тақдим этади. 3. Вақти-вақти билан тингловчиларга мурожаат этиб, уларни	1. Ўқитувчи нутқини тинглайдилар. мавзу ҳамда унинг мазмунини ёритувчи асосий ғояларни ёзиб оладилар. 2. «Схема» технологияси асосида кичик гуруҳларда ишлаш кўникмаларини ўзлаштирадилар. 3. Тақдим этиладиган схема, плакат ва слайд-презентация билан танишадилар.

босқичи (20 дақиқа)	ҳамкорликка, фаолликка ундайди. 4. «Схема» технологияси билан ишлаш юзасидан тушунча беради. 5. Тингловчилар фаолиятини назорат қилиб боради. 6. Машғулотни ташкил этишдан кутилган натижага эришилганлик даражасини баҳолайди. 7. Машғулотни якунлайди.	4. Зарур ўринларда саволлар билан мурожаат қиладилар. 5. Ўқитувчи ёки тенгдошлари билан баҳсга киришиш орқали мавзу бўйича ўзлаштираётган билимларини ойдинлаштирадилар. 6. Мавзу мазмунини бўйича тасаввур ва билимларга эга бўладилар.
2-босқич. Асосий қисм – англаш босқичи (50 дақиқа)	1. Тингловчиларни мавзу режаси ва асосий тушунчалар билан таништиради. 2. Плакатлар моҳиятини ёритади. 3. Презентация асосида назарий маълумотларни баён этади. 4. Мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунчаларни ажратиб кўрсатади. 5. Ўқув материалининг ҳар бир бўлими бўйича хулоса қилади. 6. Кичик гуруҳларни шакллантиради. 7. «Схема» технологияси асосида мавзу бўйича ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлайди. 8. Ўқув материали бўйича якуний хулосани баён этади.	1. Ўқитувчи нутқини тинглайди. 2. Ўқув материали билан танишадилар, билимларни ўзлаштирадилар. 3. Плакатлар ва слайд-презентация билан танишадилар. 4. Кичик гуруҳларга бирикадилар. 5. Тақдим этилаётган мавзу, унинг бўлимлари ёки асосий тушунчаларга оид саволлар билан мурожаат қиладилар. Ўқув материалининг асосий ўринларини ўз дафтарларига қайд этишади.

3-босқич. Яқуний қисм – фикрлаш босқичи (10 дақиқа)	1. Гуруҳлардан «Схема» технологияси асосида мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи кластерни ишлашни сўрайди. 2. Гуруҳлар томонидан тайёрланган схемаларнинг мазмунини тингловчилар билан ҳамкорликда таҳлил қилади. 3. Тингловчилар томонидан берилган саволлар асосида мавзунинг яхши ўзлаштирилмаган қисмини қайта тушунтиради. 4. Тингловчиларга мустақил ишлаш учун топширик беради, топширикни баҳолашга оид мезонлари билан уларни таништиради.	1. Гуруҳ таркибида «Схема» методи бўйича мавзунинг умумий моҳиятини ёритувчи схемани ишлайдилар. 2. Ўз гуруҳлари томонидан ишланган схема билан бошқа гуруҳларни таништирадилар. 3. Бошқа гуруҳлар томонидан ишланган схемалар билан танишадилар, уларга нисбатан ўз фикрларини билдирадилар. 4. Ўзлаштирган билимларини мустаҳкамлайдилар. 5. Ўқитувчи томонидан берилган топширикни ёзиб оладилар.
---	---	---

9-мавзу. Соғлом турмуш тарзини шакллантириш

Режа:

1. «Соғлом турмуш тарзи» тушунчасининг моҳияти.
2. «Соғлом авлод учун» халқаро нодавлат хайрия фондининг фаолияти.
3. «Қамолот» Республика ёшлар ижтимоий ҳаракатининг соғлом турмуш тарзини шакллантириш бўйича фаолияти.
4. Ўсмир учун «Мен ўз йўлимни танладим» жамиятининг тарбиявий дастури.
5. Барқамол шахсни шакллантиришда ўқитувчининг роли.

Адабиётлар:

1. Афанасьев Ю.А., Куликов Ю.А. Саломатлик алифбоси. – Т.: Ибн Сино, 1995.

2. Обидов А.О., Новиков Ю.В. Соғлигимиз ўз қўлимизда. – Т.: Медицина, 1989.

3. Турсунов М.Т. Соғлом турмуш тарзи. – Т.: «Фан», 1990.

4. Шодиметов Ю. Соғлом турмуш тарзи: ижтимоий-гигиеник ва экологик муаммолар. – Т.: Ибн Сино номидаги нашриёт, 1990.

5. Ҳакимов И. Соғлом муҳит – соғлом авлод. – Т.: «Ўзбекистон», 1990.

«Соғлом турмуш тарзи» тушунчасининг моҳияти. Ёшларнинг мустақкам характер ва қатъий иродага эга бўлишлари уларда соғлом турмуш тарзи қўникмаларининг шаклланишига замин яратади. Бинобарин, мустақкам характер ва қатъий ирода ўқувчига ўз хатти-ҳаракатларини бошқариш, тартибга солиш имконини беради. Ўқувчиларда характер ва иродани тарбиялашда эса жисмоний тарбия ҳамда спорт бекиёс аҳамиятга эга.

«Турмуш тарзи» тушунчаси муайян жамиятдаги кишилар ҳаётининг ўзига хос хусусиятлари ва шарт-шароитлари тавсифини ёритишга хизмат қилади. Турмуш тарзи ижтимоий-иқтисодий тузумнинг мавжуд белгилари ва ўзига хос жиҳатларини аниқлайди. Турмуш тарзи кишилиқ фаолиятининг барча соҳаларини, жумладан, меҳнат ва унинг ижтимоий-тузилмавий шакллари, маънавий ҳаёт, бўш вақтни ташкил этиш шакллари, кишиларнинг ижтимоий фаолият жараёнидаги иштироки, моддий ва маънавий эҳтиёжларни қондириш шакллари, шунингдек, ҳулқ-атвор меъёрларини қамраб олади. Бир сўз билан айтганда, турмуш тарзи фақатгина иқтисодий муносабатларни ифодалаб қолмай, шу билан бирга ижтимоий-сиёсий тузилма, маданият ва жамият аъзоларининг дунёқарашини ҳам ифодалайди. Маълум жамиятга хос бўлган турмуш тарзи ўз моҳиятига кўра соғлом ва носоғлом турмуш тарзи сифатида баҳоланади.

«Соғлом турмуш тарзи» тушунчасини қуйидагича таърифлаш мумкин:

1) жамиятдаги мавжуд ижтимоий-иқтисодий тузум учун хос бўлган, организмнинг мослашиш қобилятини мустақкамловчи, шахс томонидан ижтимоий вазифаларнинг тўлиқ бажарилиши, шунингдек, унинг узок фаол умр кўришига ёрдам берувчи ҳаётий фаолият усули ва турлари»;

2) инсоннинг ҳаёти ва саломатлиги хавфсизлигини таъминлашга хизмат қилувчи қўникмаларга эга бўлиш асосида ҳаёт

гарзини йўлга қўйиш ҳамда саломатлигининг юкори даражада бўлишига эришишни таъминловчи турмуш тарзи шакли.

Соғлом турмуш тарзи кўникмаларига эғалик шахс томонидан ўзлаштирилган саломатликни саклаш, шунингдек, ижтимоий, маънавий-ахлоқан ва жисмонан камолга етишишга оид назарий билимлар асосида амалга оширилувчи доимий, турғун ва муҳим қусусиятга эға бўлган онгли ҳаракатнинг ташкил этилиши саналади.

Соғлом турмуш тарзи қуйидаги элементлардан ташкил топади:

Кун тартибига рия килиш куйидагилар оркали намоён бўлади:

- доимо бир вақтда уйкудан туриш;
- эрталабки чиникиш ва сув муолажасини ўтказиш;
- кунига уч-тўрт (етти) маҳал белгиланган вақтда овқатланиш;
- бир кунда камида икки соат тоза ҳавода бўлиш;
- доимо бир вақтда дарс тайёрлаш;
- ҳар ҳафтада (камида икки марта) икки соатдан жисмоний машқлар ёки (кулай жисмоний юкланма) спорт билан шуғулланиш;
- бир кунда камида саккиз соат ухлаш;
- ҳар куни бир вақтда уйкуга ётиш.

Ўқувчиларда **гигиена қоидаларига қатъий рия килиш** кўникмаларини шакллантириш ҳам ўқувчилар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб этишда муҳим аҳамиятга эга.

Гигиена (юнонча *hygienos* – «соғлом») тиббиётнинг муҳим соҳаларидан бири бўлиб, атроф-муҳитдаги турли омиллар (ҳаво, тупрок, иқлим) ва ишлаб чиқариш фаолиятининг киши соғлигига таъсирини ўрганиб, аҳолининг ҳаёт ва меҳнат шароитларига бўлган талабини илмий ҳамда амалий жиҳатдан ишлаб чиқади.

Шахсий гигиена эса инсон саломатлигини сақлаш, унинг мустаҳкамланишини таъминловчи тозалик ва озодаликка рия килиш қоидаларини ифодалайди. Шахснинг ўзигагина тегишли буюмлари (кийим-кечаги, пойфазллари, ювиниш воситалари (тиш чўткаси, сочик, совун, тарок) ва бошқалар)дан факат ўзи фойдаланиш шахсий гигиенага амал қилишнинг дастлабки ва энг муҳим қоидаси саналади. Шунингдек, шахснинг кун давомида вақти-вақти билан ювиниб туриши ҳам саломатлигини мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга.

Организмни чиниктириш – организмнинг ноқулай иқлим шароитлари (ҳавонинг паст ва юкори ҳарорати, паст атмосфера босими ва бошқалар) таъсирига чидамлилигини оширишга қаратилган тadbирлар мажмуи бўлиб, у моддалар алмашинуви жараёнларини яхшилади, асаб ва ички секреция безлари тизими фаолиятига яхши таъсир кўрсатади, колаверса, бутун физиологик жараёнларни бошқариб туради. Марказий асаб тизимининг фаолиятини ўзгариши натижасида чиникиш жараёнида маълум даражада тўқима ва хужайраларда ҳам мослашиш кузатилади.

Натижада хужайра ферментларининг фаоллиги ва физик-кимёвий таркиби ўзгаради. Совуқ ёки иссиқнинг кўп марта таъсир этиши натижасида организмнинг умумий қаршилиги ортади. Чиникиш бевосита ва билвосита таъсир кўрсатади. Бевосита таъсирга қуйидагилар киради:

1) совутиш муолажаси қилинганда, метеорологик омиллар ёки қуёш нури остида ультрабинафша радиацияси таъсири натижасида организм чидамлилиги ошади;

2) чиникиш таъсирида организмнинг ҳар хил таъсирларга, юқумли касалликларни таркатувчиларга қарши чидамлилиги ошади;

3) чиникиш омиллари жисмоний иш қобилиятини оширади, касалликларни қамайтиради, соғлиқни мустаҳкамлайди.

Организмни чиникитириш қуйидаги усуллар билан амалга оширилади:

1) ҳаво ваннаси;

2) қуёш ваннаси;

3) сув муолажалари ёрдамида;

4) жисмоний машқлар ва спорт билан мунтазам шуғулланиш;

5) доимий равишда жисмоний меҳнат билан шуғулланиш.

Тўғри овқатланиш — овқатланиш режимига катъий амал қилиш. Шу сабабли педагогик фаолиятда ўқувчиларнинг овқатланиш режими тўғрисида назарий ва амалий тушунчаларга эга бўлишларига аҳамият қаратилиши зарур. Бу ўринда улар томонидан қуйидаги маълумотнинг ўзлаштирилиши ўқувчилар ўртасида соғлом турмуш тарзи қўникмаларини самарали шакллантиришга ёрдам беради:

Овқатланиш режими инсон организми талаб қиладиган суткалик рационал калориянинг катъий белгиланган муддатларда қабул қилинишидир. Бир суткада 4–5 соат оралиғида 4 марта овқатланиш бу борада белгиланган режимнинг муҳим шарти саналади.

Замонавий техник воситалар телевидение ва компьютернинг тобора тараққий этиши туфайли ўқувчиларнинг кўп вақтларини улар қаршисида ҳаракатсиз ўтиришларига сабаб бўлмоқда. Бу эса уларнинг саломатлигига жиддий таъсир этади, зеро, ҳаракатсизлик овқат ҳазм бўлмаслиги, қорин, сон қисмларида ёғ тўпланиши, вазннинг ошишига олиб келади.

Ўқувчиларда соғлом турмуш тарзи кўникмаларини шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолиятнинг яна бир муҳим кўриниши – бу ўқувчиларда зарарли одатлар (тамакни маҳсулотларини чекиш, спиртли ва наркотик моддаларни истеъмол қилиш, бетартиб жинсий ҳаётни йўлга қўйиш)нинг ўзлаштирилишига қарши педагогик-профилактик ишларни амалга ошириш ҳисобланади.

Ўқувчиларда соғлом турмуш тарзи кўникмаларини шакллантиришда уларни қарор топтиришда санитария қоидаларига риоя қилишга ўргатиш алоҳият ўрин тутди. **Санитария қоидаларига риоя қилиш** – санитария муҳофазасини таъминлаш мақсадида ўрнатилган меъёрий талаблардан хабардор бўлиш, уларнинг моҳиятини чуқур англаш ва уларга нисбатан қатъий, онгли муносабатда бўлиш демакдир.

Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчилари ўқувчиларда санитария муҳофазаси қоидаларига риоя қилиш кўникмаларини шакллантиришда қуйидагиларга эътибор бериш зарурлигини ёдларида тутишлари керак:

1. Атмосфера ҳавосини ифлослантирмаслик (барг ва ҳазонларни ёкмаслик, майиш ахлатларни дуч келган ерга ташламаслик), уй-жой, мактаб ҳовлиси ва синф хоналарининг тоза, озода бўлишини таъминлашга эътибор бериш.

2. Сувни ифлослантирмаслик (очик сув ҳавзаларига майиш чикиндиларни ташламаслик).

3. Тупрокни ифлослантирмаслик (ер майдонлари, айникса, экин майдонларини майиш ахлат, белгиланган ортиқ меъёрдаги гўнг ва оқова сувлар билан ифлослантиришнинг олдини олиш).

4. Худуд (турар-жойлар, болалар муассасалари)да турли юқумли касалликлар тарқалишига йўл қўймаслик (масалан, грипп касаллигига чалинганда ўқувчиларнинг онгли равишда ҳаракат қилишлари, яъни оғиз ва бурунни тўсувчи махсус боғлам тақиб олишлари, шахсий гигиенага амал қилишлари – ювиниш ва овқатланиш чоғида факатгина шахсий буюмларидан фойдаланишлари, шунингдек, турар-жойлар, хонадонлар, таълим муассасалари, умумий овқатланиш масканларида юқумли касалликларни тарқатувчи ҳашоратлар – пашша, чивин, бит, бурга, суваракларнинг пайдо бўлиши ва кўпайишининг олдини олиш).

«Соғлом авлод учун» халқаро нодавлат хайрия фондининг фаолияти. «Соғлом авлод учун» ҳукуматга қарашли бўлмаган

халқаро хайрия жамғармаси мустақил жамоат ташкилоти бўлиб, 1993 йил 23 апрель куни Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов Фармонида биноан ташкил топган. Унинг мақсади ва вазифалари жисмонан бақувват, маънан етук, руҳан тетик ёшларни тарбиялаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилувчи ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириш, оилаларда соғлом авлоднинг туғилиши ва тарбияланиши учун юксак масъулият психологиясини шакллантиришда қўмаклашишдан иборатдир.

Жамғарма томонидан қуйидаги вазифалар амалга оширилади:

- республика аҳолисининг генофондини яхшилаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш билан шуғулланувчи жамоат ташкилотларнинг куч-ғайратларини мувофиқлаштириш;

- республиканинг барча ҳудудларда ва айниқса, экологик мувозанат бузилган минтакаларда оналик ва болаликни муҳофаза қилишнинг барқарор асосини яратишга қаратилган комплекс дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишга қўмаклашиш;

- ёш авлод соғлигини сақлаш ва мустаҳкамлаш асосида йўналтирилган ва ўзбек халқининг интеллектуал, яъни маънавий ва маърифий савиясини тубдан ошириш асосини таъминловчи тадбирларни амалга ошириш;

- туғруқхоналар ва болалар муассасаларининг моддий-техник негизини мустаҳкамлашга ҳар томонлама қўмаклашиш;

- соғлом турмуш тарзи тўғрисида, барқамол авлодни тарбиялаш ва инсон яшаши учун қулай муҳитни яратиш ҳақидаги жамоатчилик фикрини шакллантириш;

- аҳолини соғломлаштириш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш муаммолари билан шуғулланувчи ташкилотлар, фирмалар моддий асосининг ривожланиши ва мустаҳкамланишига қўмаклашиш ва бу борада уларга ёрдам кўрсатиш;

- болаликни муҳофаза қилиш мақсадида чет эл инвестицияларни жалб қилишга имконият туғдириш;

- болалар ва оналар учун махсус таомлар ишлаб чиқарилишини яхшилаш ва ташкил этишга қўмаклашиш;

- оналик ва болаликни муҳофаза қилиш муаммоларини ўрганиш, генофондини мустаҳкамлаш соҳасида халқаро ҳамкорликни, демографик ва социологик тадқиқотларни ривожлантириш ва чуқурлаштиришга қўмаклашиш, шу мақсадда БМТ ва бошқа халқаро ташкилотлар ҳамда хорижий мамлакатларнинг фан,

иктисодиёт, сиёсат соҳасидаги етакчи арбоблари билан ҳамкорлик қилиш.

Ҳозирги вақтда жамғарма қуйидаги йўналишларда ўз фаолиятини амалга оширмоқда:

1. Аҳолининг тиббий маданиятини ошириш.
2. Оналик ва болаликни муҳофаза қилиш.
3. Оила, оналик ва болаликни муҳофаза қилишни методик таъминлаш.

4. «Меҳрибонлик» уйлари, махсус болалар муассасалари ва кам таъминланган оилаларга мурувват ёрдамини кўрсатиш.

5. Ёш оилаларни патронажга олиш.

6. Истеъдодли болаларни қўллаб-қувватлаш.

7. Аёллар ва болалар дам олишини ўтказиш учун шарт-шароитлар яратиш.

8. Халқаро ҳамкорлик.

Жамғарма томонидан қуйидаги нашрлар чоп этилади: «Соғлом авлод учун» журнали; «Соғлом авлод», «Оила ва жамият», «Тонг юлдузи», «Класс» газеталари.

Жамғарма ўз фаолияти доирасида ҳал этилувчи вазифаларни бажариш юзасидан бир катор дастурлар ишлаб чиққан. Жумладан:

1. «Тиббий-ижтимоий патронаж» дастури. Дастур асосида республиканинг барча минтакаларида, шу жумладан, энг чекка жойларда яшовчи кам таъминланган оилаларнинг тиббий-ижтимоий ахvoli мунтазам ва режали асосда ўрганилиб, уларга амалий ёрдам кўрсатилади.

2. «Она ва бола скрининг» дастури. Дастур доирасида ногиронликни, туғма касалликлар билан дунёга келувчи болаларни барвақт ташхис қилиш ва олдини олишга қаратилган ҳаракатлар ташкил этилади.

3. Ўқув-таълим дастурлари (АҚШнинг «Проктер энд Гембл» компанияси билан ҳамкорликда). Мазкур дастур доирасида қуйидаги ҳаракатлар амалга оширилмоқда:

а) «Соғ тан – соғлом бола» (чакалоқларни парвариш қилиш юзасидан ёш оналар билан олиб бориладиган машғулотлар);

б) «Жозибадор табассум» (оғиз бўшлиғини парвариш қилиш бўйича умумтаълим мактаблари қуйи синфлари ўқувчилари билан олиб бориладиган сабоқлар);

в) «Балоғат даври» умумтаълим мактабларидаги ўсмир кизлар билан тиббий-маърифий суҳбатлар уюштириш, кўлланмалар тарқатиш ва машғулотлар олиб бориш.

4. «Туғруқхоналар ва болалар муассасалари моддий-техника асосини мустаҳкамлаш» дастури.

5. «Маънавий ва жисмоний соғлом авлодни тарбиялаш» дастури. Дастур доирасида истеъдодли болаларни аниклаш, уларни кўллаб-қувватлаш ишлари ташкил этилади. Дастур асосида «Мафтункор буёқлар олами», «Санъат ғунчалари», «Камалак жилоси», «Кичкинтойлар–ширинтойлар», «Соғлом авлод учун» совринлари учун халқаро синхрон сузиш бўйича турнири, ўсмирлар ўртасида стол тенниси бўйича Республика турнири каби халқаро ва республика фестиваллари, кўрик-танловлар, спорт мусобақалари ва бошқа таълим-тарбиявий тадбирларни ўтказиш назарда тутилган.

6. Аҳолининг муҳтож тоифалари, болалар уйлари ва тиббий муассасаларга инсонпарварлик ёрдами кўрсатиш.

Жамғарманинг таклифига биноан болалар учун Австриянинг «SOS-Киндердорф Интернейшнл» болалар маҳалласи халқаро жамияти билан биргаликда Тошкент шаҳрида болалар маҳалласи курилиш лойиҳаси амалга оширилди. Лойиҳа «СОС – Ўзбекистон болалар маҳалласи» ассоциацияси билан биргаликда муваффақиятли тарзда амалга оширилмоқда.

7. Ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш дастури. Дастур доирасида ёшлар ўртасида ичиш, чекиш, гиёҳванд моддалар истеъмол қилиш, СПИД, гиёҳвандлик касалликларига дучор бўлишнинг олдини олиш, саломатлик ва гигиена талабларига риоя этиш қондаларини ўргатишга қаратилган «Гиёҳвандсиз ХХІ асрга» ҳамда «Мен ўз йўлимни танладим» каби дастурлар асосида маънавий-маърифий ишлар амалга оширилмоқда.

8. Ёш йигит ва кизларни оилавий ҳаётга тайёрлаш бўйича дастур.

«Камолот» Республика ёшлар ижтимоий ҳаракатининг соғлом турмуш тарзини шакллантириш бўйича фаолияти. Ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилишда «Камолот» Республика ёшлар ижтимоий ҳаракати ҳам фаол иштирок этиб келмоқда. Ана шу мақсадда таълим муассасаларида соғлом турмуш тарзини қарор топтиришга онд турли мавзуларда назарий ва амалий семинарлар, конференциялар, учрашувлар,

суҳбатлар, давра суҳбатлари, кечалар, ҳафталиклар, спорт ўйинлари, биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича беллашувлар, форумлар, фестиваллар, экспедициялар ҳамда акция (мас., «Тўрт марта йўк!») акцияси каби)лар ташкил этилмоқда.

Ижтимоий ҳаракат томонидан ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш борасида амалга оширилаётган тадбирлар орасида **«Биз соғлом турмуш тарзи учун – биз билан бирга бўл!»** ёшлар ижтимоий акциясини алоҳида келтириб ўтиш лозим. Мазкур акция жинсий йўл билан юкувчи инфекциялар, ОИВ/ОИТС ва Сил касалликларига қарши курашиш ва бу йўлда профилактика ишларини олиб боришни назарда тутди. Профилактика ишлари жойлар (вилоят, шаҳар, туман)да ҳокимликлар, вилоят, шаҳар, туман Соғлиқни сақлаш бошқармалари, Болалар спортини ривожлантириш жамғармалари, «Келажак нури» нодавлат нотижорат ташкилоти, «Келажак овози» ёшлар ташаббуслари марказлари, Ўзбекистон Репродуктив саломатлик ассоциацияси ҳамда Республика Саломатлик институти ҳамкорлигида амалга оширилмоқда. Профилактика доирасида тренинглар, интерфаол танловлар, викториналар ташкил этилди.

«Қамолот» ижтимоий ҳаракатининг ёшларни оммавий равишда жисмоний тарбия ва спортга жалб қилишга қаратилган спорт мусобақаларини уюштиришдаги иштироки ҳам унинг соғлом турмуш тарзини тарғиб этишдаги фаоллигини тасдиқлайди. Жумладан, уч босқичли «Умид ниҳоллари», «Барқамол авлод» ва «Универсиада» мусобақаларининг уюштирилиши ва ўтказилишида ижтимоий ҳаракат алоҳида рол ўйнамоқда.

Ўсмир учун «Мен ўз йўлимни танладим» жамиятининг тарбиявий дастури. Дастур доирасида ёшларда соғлом турмуш тарзи қўникмаларини шакллантиришга қаратилган амалий ҳаракатлар, жумладан, учрашув, суҳбат ва савол-жавоблар изчил ташкил этиб келинмоқда.

Барқамол шахсни шакллантиришда ўқитувчининг роли. Таълим муассасаларида ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини самарали тарғиб этишга имкон берувчи шарт мавжуд. Мавжуд шарт-шароитлардан фойдаланиш эса ўқитувчиларнинг педагогик маҳорати, билим даражаси ҳамда ташкилотчилик қобилиятларига эгалликларига боғлиқ. Ўқитувчиларнинг доимий равишда мактаб

врачи ёки ҳудудда жойлашган тиббиёт муассасалари ходимлари билан ҳамкорликда ўқувчиларни доимий равишда назоратдан ўтказиб туришлари уларнинг саломатлигини сақлаш ва мустаҳкамлашга ёрдам беради. Назорат жараёнида:

1) болаларда сурункали касалликлар бор ёки йўқлиги;

2) организм асосий тузилмаларининг функционал ҳолати даражаси;

3) нонамбур таъсиротларга организмнинг қаршилиқ кўрсата олиш даражаси;

4) ривожланганлик даражасининг тўғри баҳоланиши келгусида жиддий оқибатлар келиб чиқишининг олдини олишга хизмат қилади.

Таълим муассасаларида ташкил этилаётган соғломлаштириш тадбирларининг самарадорлигини қуйидагилар билан аниқлаш мумкин:

– ўқув юкнамалари ҳажми ва мазмунини ўқув йили, чораги, ҳафтаси, куни, дарслар бўйича режалаштирилиши ва назорат қилинишининг оқилона йўлга қўйилганлиги;

– ўқув ва жисмоний юкнамаларнинг ўқувчилар ёш, жинс ва индивидуал имкониятларига мувофиқ келиши;

– ўқув-тарбия жараёни микроклими ва санитар-гигиеник шароитларининг мавжуд меъёр ва тингловчиларга мос келиши; ҳаракат режимининг турли вақт муддатлари (дарс, кун, ҳафта, йил) бўйича давомийлигининг оқилоналиги ва унинг ўқувчиларнинг ҳаракат ва функционал имкониятлари билан мувофиқ келиши;

– жисмоний ривожланиш даражаси ва динамикаси, ҳаракат тайёргарлиги ва саломатлик даражаси;

– ўқувчиларнинг тиббий-гигиеник маданияти даражаси.

Таълим-тарбия жараёнида ўқитувчилар ўқувчилар томонидан қуйидаги одатларнинг ўзлаштирилишига эришишлари муҳим аҳамиятга эга:

1) тоза ва озода юриш (ҳафтада бир марта (ёз ойларида эса ҳафтасига икки марта) чўмилиш, кийимлари, айникса, ички кийимларини ҳар кун алмаштириб туриш, қўл ва оёқ тирноқларини доимо қалта қилиб олиб юриш)га одатлантириш;

2) овқатланишдан олдин ва кейин қўлларини яхшилаб ювишга ўргатиш;

3) ҳожатхонадан чиққандан кейин албатта қўлларни совунлаб ювишга қўништириш;

4) хом сабзавот ва меваларни аввал кайнатилган, сўнгра совук сувда ювиб, чайиб ейишга одатлантириш;

5) очик сув хавзалари (арик, кудук, канал, қўл ва дарё) сувларини факат кайнатиб ичишга ўргатиш;

6) озиқ-овқат маҳсулотларини зарарли хашоратлар (пашша ва сувараклар)дан эҳтиёт килиш, турар-жойларда уларнинг бўлиши ва кўпайишининг олдини олишга ўргатиш;

7) ювиниш, кийиниш ва овқатланишда факатгина шахсий буюмлардан фойдаланиш кўникмасини ҳосил килиш;

8) ўқувчиларнинг сўнгги йилларда аҳоли, шу жумладан, ёшлар ўртасида тобора оммалашаётган одат – ўпиб кўришининг зарарли оқибати тўғрисидаги тушунчаларга эга бўлишларини таъминлаш.

ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАР ЛУҒАТИ

Автоматлашув — (юнонча, «авто» — ўзим, «хомус» — конун) ўз-ўзини бошқариш ва тартибга солиш имкониятини қўлга киритиш.

Адаптация — (лотинчадан «adaptatio» — мослашув) инсоннинг ижтимоий муҳит билан фаол ўзаро муносабатда бўлиш ва унинг потенциаллини шахсий ривожланиш учун ишлатиш қобилияти.

Академик лицей (АЛ) ўқувчиларнинг имкониятлари, кизиқишларига қўра уларнинг жадал интеллектуал ривожланиши чуқур, соҳалаштирилган, табақалаштирилган, касбга йўналтирилган таълим олишларини таъминлаш мақсадида ДТСга мувофиқ ўрта махсус таълим берувчи, юридик мақомга эга таълим муассасаси.

Амалий машғулотлар — махсус жиҳозланган хона ёки алоҳида ажратилган тажриба майдонида ташкил этилиб, ўқувчиларда улар томонидан ўзлаштирилган назарий билимларни амалиётда қўлай олиш қўникма ва малакаларини ҳосил қилишга йўналтирилган таълим шакли.

Анамнез — ота-она ёки болани тарбияловчи бошқа шахслардан шифокор, педагог ёки психолог томонидан бола ҳақида маълумот олиш. Анамнез тўпланаётганда боланинг ирсийлиги, бошдан кечирган касалликлари, путк фаолияти ривожланиш хусусиятлари тўғрисида маълумотлар аниқланади.

Анкета (французча «текшириш») методи — педагогик измий-тадқиқот методларидан бири бўлиб, тизимли саволлар асосида респондентлар билан мулоқотни ташкил этишга асосланган ушбу метод ёрдамда педагогик кузатиш ва суҳбат жараёнида тўпланган далиллар бойитилади; саволларга жавоблар, одатда, ёзма равишда олинади.

Аномалия — жисмоний ёки руҳий ривожланишнинг умумий нормаларидан оғиш.

Аномал болалар — нормал руҳий ва жисмоний ривожланишда бузилишлар бўлган болалар. Уларни енгиб ўтиш учун махсус методлар талаб қилинади.

Аффектив бузилишлар — эмоционал соҳанинг бузилиши бўлиб, кучли асабийлашиш, асабийлашиш даражасининг тушиб кетишида намоён бўлади. (опатия, безфарқлик). Булар марказий нерв системасининг функционал ва органик бузилиши оқибатида юзага келади.

Ахлоқ (лот. «moralis» — ҳулқ-атвор) ижтимоий онг шаклларида бири ҳисобланиб, ижтимоий муносабатлар ва шахс хатти-ҳаракатини тартибга соловчи, муайян жамият томонидан тан олинган, риоя қилиниши зарур бўлган тартиб, одоб, ўзаро муносабат, мулоқот, ҳулқ-атвор қоидалари, мезонларининг мажмуи.

Ахлоқий одат — ахлоқий хатти-ҳаракатларнинг мукамалаштиришга бўлган эҳтиёж бўлиб, у ўқувчиларда қулай вазиятларда ижобий мазмунга эга хатти-ҳаракатларнинг изчил, доимий, тизимли такрорланиши ҳисобига ҳосил бўлади.

Ахлокий онг — ижтимоий онг шаклларида бири бўлиб, жамият томонидан тап олинган ва рия килиниши зарур бўлган ҳуқ-атвор қоидалари, меъзолари, миллий истиқлол ғоясининг ўқувчилар онгида акс этиши.

Ақлий тарбия шахсга табиат ва жамият тараққиёти тўғрисидаги билим асосларини бериш, унинг ақлий (билиш) қобилияти, тафаккурини шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолият жараёни бўлиб, шахсда табиат, жамият, инсон тафаккури ҳақидаги билимларни ҳосил қилиш, илмий дунёқарашни шакллантириш жараёни.

Байналмилаллик («inter» — орасида, ўртасида, биргаликда, аро, «nation» — халқ) ўзга миллат ва элатларнинг ҳақ-ҳуқуқлари, эрки, урф-одатлари, анъаналари, турмуш тарзи, тили ҳамда виждон эркинлигини ҳурмат қилиш, уларнинг манфаатларига зиён етказмасликни ифода этувчи шахсга ҳос маънавий-ахлоқий фазилатлардан биридир.

Билим — шахснинг онгида тушунчалар, схемалар, маълум образлар кўринишида акс этувчи борлик ҳақидаги тизимлаштирилган илмий маълумотлар мажмуи.

Болалар жиноятчилиги — салбий ижтимоий ҳуқуқий ҳодиса бўлиб, вояга етмаганлар томонидан содир этиладиган барча ғайри ҳуқуқий ҳатти-ҳаракатлар мажмуаси ҳисобланади.

Болалар ижодини ўрганиш методи — педагогик илмий-тадқиқот методларидан бири бўлиб, ўқувчиларнинг муайян йўналишлардаги лаёқати, қобилияти, маълум фан соҳалари бўйича БКМ даражасини аниқлаш мақсадида қўлланилади.

Боланинг ижтимоийлашуви — унинг ижтимоий ҳаётга қўшилиши бўлиб, шу жамиятда ҳос билимлар, қадриятлар, норма-қоидалар, ҳуқ-атвор намуналарини ўзлаштиришдан иборат. (М.А. Ғалагузова).

Боланинг ижтимоий адаптацияси — боланинг ижтимоий муҳит шароитларига фаол қўникиши, боланинг ижтимоий муҳит билан ўзаро муносабатлари тури.

Боланинг ижтимоий дезадаптацияси — унинг ижтимоий муҳит шароитларига муваффақиятли қўникишига тўсқинлик қилувчи ижтимоий аҳамиятга эга ҳислатларнинг йўқотилиши.

Болаликни ижтимоий ҳимоялаш — қонуңчилик ва бола ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро конвенцияда мустаҳкамланган вояга етмаганлар ҳуқуқларининг қанолатини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар. Бу болаларнинг оптимал биологик ва ижтимоий ривожланишини, ижтимоий-иқтисодий шароитларга қўникишини таъминлаб берувчи ҳуқуқий, иқтисодий, тиббий ва психологик-педагогик чоралар комплексидир.

Болаларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш — ижтимоий ҳимоянинг шаклларида бири бўлиб, кам таъминланган оилалар фарзандларининг ҳаётий эҳтиёжларини қондиришга қаратилган ижтимоий чора-тадбирлар мажмуаси — ижтимоий педагог болаларга турли ёрдам кўрсатади. Бироқ уларнинг ичида ўз ўрнини ёрдам болаликни ижтимоий педагогик қўллаб-қувватлаш ҳисобланади.

Болаликка олиш – болаликка олувчи ва болаликка олинувчи ўртасида, ота-она ва фарзандлар ўртасида мавжуд ҳуқуқ ва мажбуриятларни ўрнатувчи юридик акт.

Васийлик – муомалага лаёқатиз шахсларнинг шахсий ва мулкий ҳуқуқларини химоя қилиш.

Гигиена – ташқи муҳитнинг инсон организмга таъсирини, таъсир кўрсатувчи омилларни, уларни билиш асосида касалликларнинг олдини олиш, соғлиқни сақлаш чоралари ва қоидалари тўғрисида маълумот беради.

Гуруҳнинг ижтимоий психологик иқлими – гуруҳ ҳар бир аъзосининг фаолиятига таъсир қилувчи гуруҳдаги муносабатларнинг динамик майдони.

Девант хулқ-атвор – ижтимоий ёки ахлокий нормаларга мос келмайдиган хулқ-атвор.

Делинквентлик (инг. «гуноҳкорлик») – ўрнатилган нормаларни бузувчи ва ҳуқуқбузарликка олиб келувчи хулқ-атвор.

Динамик стереотип – бош миёна фаолиятининг физиологик шакли бўлиб, инсон ҳатти-ҳаракатининг шартли рефлектор тартибида намоён бўлади. Уларга инсоннинг одатлари, оддий меҳнат қўникмалари киради.

Дунёқараш – шахснинг табиатга, жамиятга ва ўзининг ижтимоий муҳитдаги ўрнига, ўз-ўзига, турли воқеликларга муносабатини белгилаб берадиган қарашлари, эътиқоди, ҳаётий тажрибаси ва фаолият тамойилларининг тизими.

Етим болалар – 18 ёшгача бўлган бир ёки ота-онасининг иккиси ҳам вафот этган болалар.

Етимлик – жамиятда ота-онасидан жудо бўлган болаларнинг борлиги билан изоҳланадиган ижтимоий ҳодиса.

Жазолаш – шахснинг ҳатти-ҳаракати, фаолиятига салбий баҳо бериш.

Жамоа – ижтимоий муносабатлар ва ягона ижтимоий фаолият асосида бирлашган гуруҳ.

Жиноят – делинквент хулқ-атвор тури бўлиб, шахсга, қонун билан қўрикланадиган объектларга тажовуз қилувчи ижтимоий хавфли ҳатти-ҳаракат.

Жиноий хулқ-атвор – жиноий жавобгарликка тортиш ёшига етганда жиноий иш қўзғатишга асос бўлувчи ғайри ҳуқуқий ҳаракатлар.

Жинсий тарбия – болалар, ўсмирлар ва ёшларда жинс масалаларига нисбатан тўғри муносабатни шакллантиришга қаратилган тиббий, педагогик тадбирлар тизимида кўра ташкил этиладиган жараён.

Жисмоний тарбия ўқувчиларда жисмоний-иродавий сифатларни шакллантириш, уларни ақлий, жисмоний жиҳатдан меҳнат ва Ватан мудофаасига тайёрлашга йўналтирилган жараён.

Ижтимоий адаптация – метод ва усуллар тизими бўлиб, унинг мақсади инсонларга уларнинг ижтимоийлашуви ва янги ижтимоий шароитларга қўникишларига ёрдам бериш.

Ижтимоий диагностика – ижтимоий ҳодисани, унинг ҳолатини характерлайдиган ва унинг ривожланиш тенденцияларини аниқлаш мақсадида

комплекс ўрганиш жараёни. Метод, усуллар воситасида тадқиқ этишга асосланади. Ижтимоий диагностика ижтимоий муаммони аъзоларга бўлиб ташлаш орқали ўрганишни кўзда тутди. Олинган ижтимоий таҳлис ўрганилаётган ижтимоий ҳодисаларнинг салбий тенденциялари олдини олишга қаратилган амалий ҳаракатлар учун асос бўлиб хизмат қилади.

Ижтимоий етим — биологик ота-онага эга, бироқ улар муайян сабабларга кўра бола тарбияси билан шугулланишмайди ва унга ғамхўрлик қилишмайди.

Ижтимоий информацион ёрдам — болаларни ижтимоий ғамхўрлик, химоя, шунингдек, ижтимоий хизматлар фаолияти тўғрисидаги маълумотлар билан таъминлашга қаратилган ёрдам.

Ижтимоий иш — ижтимоий соҳадаги ташкилий фаолият бўлиб, жамиятнинг барча қатламларидаги ижтимоий муаммоларни ечишга қодир бўлган махсус ижтимоий механизм ҳисобланади. Унинг мақсади инсон манфаати ва эҳтиёжларини моддийлаштириш, ижтимоий ва шахсий аҳамиятга эга натижаларни қўлга киритиш, жамиятда шахснинг, гуруҳнинг ёки жамоанинг ижтимоий маконини мустаҳкамлаш ёки ўзгартириш.

Ижтимоий-иқтисодий ёрдам — муҳтож болаларнинг рухий, ахлоқий ва эмоционал ҳолатини тиклаш бўйича муассаса, марказларда ёрдам кўрсатиш.

Ижтимоийлашув — инсоннинг бутун ҳаёти мобайнида ўз-ўзини ўзгартириш ва ривожлантиришнинг бошқариладиган ва мақсадга йўналтирилган жараёни.

Ижтимоий нормалар — инсонлар ҳатти-ҳаракатларини, уларнинг ижтимоий ҳаётини мўйян маданият, жамият қадриятларига мувофиқ тартибга солувчи ҳуқ-атвор меъёрлари.

Ижтимоий онгни шакллантирувчи методлар — ўқувчиларда маънавий-ахлоқий сифатлар, эътиқод, дунёқарашни шакллантириш мақсадида уларнинг онги, ҳис-туйғуси, иродасига таъсир кўрсатиш усуллари.

Ижтимоий педагогика — шахсни ижтимоийлаштириш қонуниятларини, ижтимоий муаммоларни ҳал қилишга педагогик ёндашиш ҳамда ижтимоий-педагогик фаолиятни самарали ташкил этиш технологияларини яратиш масалалари ёритади.

Ижтимоий-сиёсий дунёқараш — кишиларнинг объектив мавжуд бўлган сиёсий ҳаётга нисбатан сиёсий қарашларининг, сиёсий фаолиятга нисбатан муносабатларининг умумлаштирилган тизими.

Ижтимоий ҳуққон шакллантириш методлари — муайян машқ ёрдамида болалар фаолиятини тўғри, мақсадга мувофиқ, пухта ташкил қилиш орқали уларни ахлоқий меъёр, ҳуқ-атвор қоидаларини бажаришга одатлантирувчи усуллар.

Ижтимоий-фойдали меҳнат — ўқувчилар гуруҳи (жамоаси) томонидан ташкил этилиб, ижтимоий аҳамият қасб этгани ҳолда бевосита шахсни ҳар томонлама қамол топтириш ҳамда муайян ижтимоий эҳтиёжни қондиришга йўналтирилган меҳнат фаолияти тури.

Изоҳлаш — тарбияланувчига ҳиссий-оғзаки таъсир этиш усули.

Илмий дунёқараш – бу илмий методлар ёрдамида қўп бор текширилиш ва умумий ҳолда инсоният тажрибаси билан тасдиқланиш қонунларига таянувчи дунёқараш.

Илмий тафаккур – инсон ақлий фаолиятининг юксак шакли саналиб, ижтимоий воқеа-ҳодиса ва жараёнларга илмий ёндашувни англатади.

Индивидуал таълим – педагогик технологиялардан бири бўлиб, шахс томонидан яқка тартибда, мустақил равишда зарур билим, қўникма, малакаларнинг ўзлаштирилишини англатади.

Инновацион таълим – педагогик технологиялардан бири бўлиб, ўқувчи, талабада янги ғоя, меъёр, қоидаларни яратиш ҳамда ўзга шахслар томонидан яратилган илғор ғоялар, меъёр, қоидаларни табиий қабул қилишга оид сифат ҳамда малакаларни шакллантириш имкониятини яратади.

Интервью – педагогик илмий-тадқиқот методларидан бири бўлиб, респондент томонидан тадқиқ этилаётган муаммонинг у ёки бу жихатини ёритувчи ҳодисага нисбатан муносабат билдирилишини – бу аждодларга ҳос биологик белги ва ривожланиш хусусиятларини кейинги авлодларга ўтиш жараёни.

Интерфаол методлар – таълим жараёнида ўқувчилар ҳамда ўқитувчи ўртасида ҳамкорликни қарор топтириш, фаолликни ошириш таълим олувчилар томонидан билимларни самарали ўзлаштириш, уларда шахсий сифатларни ривожлантиришга хизмат қиладиган методлар.

Интерфаол таълим – педагогик технологиялардан бири бўлиб, таълим жараёнининг асосий иштирокчилари – ўқитувчи, ўқувчи ва ўқувчилар гуруҳи ўртасида юзага келувчи ҳамкорлик, қизғин баҳс-мунозалар, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгаллик асосида ташкил этилади.

Ирода – шахснинг аниқ мақсад сари онгли равишда олға интилиши, зўр бериб ҳаракат қилиши.

Ирсият – аждодларга ҳос биологик белги ва ривожланиш хусусиятларини кейинги авлодларга ўтиш жараёни.

Истақ – шахс томонидан эҳтиёжнинг етарли даражада англанданлиги билан тавсифланувчи фаолият рағбати (мотиви).

Ижтимоий патронаж – шахс ҳуқуқлари, вояга етмаганларнинг мол-мулкларини ҳимоя қилишнинг махсус тури. Технология сифатида ижтимоий васийлик васийликка мухтож одамларни аниқлайди, васийларни танлайди, уларнинг ўзаро муносабатларини тартибга солади. Патронаж уйда профилактик, соғломлаштириш, санитар чора-тадбирларни ўтказишни кўзда тутлади.

Ижтимоий педагог – ижтимоий педагогика мутахассислиги бойича ўрта ёки олий профессионал маълумотга эга бўлган мутахассис, ижтимоий педагогик фаолиятни профессионал тартибда юрита оладиган мутахассис.

Ижтимоий педагогика – шахс ижтимоийлашуви қонуниятларини ўрганишга, жамиятнинг ижтимоий муаммоларини ҳал қилиш мақсадидаги самарали методлар ва ижтимоий педагогик фаолият технологияларини жорий қилишга қаратилган педагогика соҳаси.

Ижтимоий-педагогик башорат – болани юзага келган муаммо билан боғлиқ равишда бирор-бир ижтимоий педагогик фаолиятга жалб қилиш орқали бу муаммони ҳал этишни, башорат қилиш. Ижтимоий-педагогик башорат ижтимоий педагогик жараёнинг мантиғи ва моҳияти, унинг қонуниятларини билишга таянади.

Ижтимоий-педагогик марказ – ижтимоий-психологик марказлар, ҳудудий гуруҳ ва бирлашмалар, тарбия муассасалари тармоғи.

Ижтимоий-педагогнинг профессионал макоми – субъектнинг ҳуқуқ, мажбуриятлари ва ваколатларини аниқлаб берувчи шахслараро муносабатлар тизимидаги ўрни. Ижтимоий педагог макоми у эгаллаб турган ҳолатнинг инъикоси ҳисобланади: маъмурий ижтимоий педагог, жамоавий ижтимоий педагог, оилавий ижтимоий педагог, таълим муассасасининг ижтимоий педагоги. Бироқ профессионал маком обрў-эътиборини аниқлаб бермайди. Улар профессионал-шахсий муносабатлар жараёнида шаклланади.

Ижтимоий-педагогик фаолият методикаси – ижтимоий педагогик фаолиятнинг мазмуни, шакли, усуллари, воситалари ва назорати мажмуаси.

Ижтимоий-педагог рефлексияси – ҳар бир босқичда ўз фаолиятини таҳлил қилиш, унинг салбий ва ижобий томонларини аниқлаш, олинган натижаларни бола шахсиятига таъсирини ўрганиш.

Ижтимоий-педагогик реабилитация – бола организмнинг баъзи бузилган функциялари, унинг ижтимоий макомининг ўзгариши ва унда оғувчи ҳуқ-атворнинг пайдо бўлиши билан боғлиқ боланинг ижтимоий алоқаларни йўқотишини тиклашга қаратилган чоралар тизими.

Ижтимоий педагогик профилактика – болада турли фаоллик турларининг намоён бўлишига ва болаларнинг оптимал ижтимоий ривожланишига шарт-шароитлар яратишга қаратилган ижтимоий тарбия чора-тадбирлар тизими.

Ижтимоий педагогик фаолият – болага ижтимоийлашув жараёнида ва жамиятда ўз-ўзини амалга ошириши учун ёрдам кўрсатишга қаратилган профессионал фаолият.

Ижтимоий-педагогик фаолият технологияси – рационал ва мақсадга қаратилган ҳатти-ҳаракатлар билан характерланадиган амалий ижтимоий педагогик фаолият, метод ва усуллари мажмуаси.

Ижтимоий-педагогик ёрдам – боланинг ижтимоийлашуви ва тўла қонли ривожланиши учун психологик, педагогик шароитлар яратиб берувчи ижтимоий педагогик чора-тадбирлар тизими.

Ижтимоий профилактика – турли салбий характердаги ижтимоий оғишларни келтириб чиқарувчи асосий сабаблар ва шарт-шароитларни олдини олиш, бартараф этиш ёки нейтраллаштиришга қаратилган давлат, ижтимоий, ижтимоийитиббий ва ташкилий чора-тадбирлар мажмуаси.

Ижтимоий-психологик ёрдам – оила ва микро жамиятда қулай микроклимни яратишга, уй, мактаб жамоасининг салбий таъсирларини бартараф этишга қаратилган ёрдам.

Ижтимоий реабилитация – инсоннинг ижтимоий муҳитда фаолият юритиш қобилиятини тиклашга қаратилган жараён-технология сифатида

тиббий, маиший, касбий, шахсий даражадаги реабилитацияга қаратилган чора-тадбирлар мажмуасини илгари суради.

Ижтимоий реабилитацион ёрдам – болаларнинг руҳий, ақлий, эмоционал ҳолати ва соғлигини тиклашга қаратилган ёрдам.

Ижтимоий соғлик – индивиднинг ташқи муҳит билан ўзаро муносабатларининг мукаммаллашуви шакли ва воситаларини муайян даражасидир. бу ўзаро муносабатларнинг муваффақиятли амалга ошириш имконини берувчи руҳий ва шахсий ривожланиш даражаси. Ижтимоий соғлиқнинг акси ижтимоий қаровсизлик ҳолатидир.

Ижтимоий таъриба – турли кўникмалар, малака ва усуллар, ҳуқ-а-твор нормалари ва стереотиплари, инсонлар билан муомала таътибаси, адаптация. ўз-ўзини англаб олиш таърибалари мажмуаси.

Ижтимоий тарбия – шахснинг муваффақиятли ижтимоийлашуви учун зарур бўлган ижтимоий аҳамиятга эга ҳислатларни шакллантириш жараёни.

Ижтимоий тарбияда ёшга кўра ёндашув – инсон ривожланишига ҳар бир ёш гуруҳнинг хусусиятлари ва имкониятларини инобатга олган ҳолда шарт-шароит яратиб бериш.

Ижтимоий тарбияга индивидуал ёндашув – тарбияланувчиларнинг индивидуал хусусиятларини ҳам шахсий ҳам индивид даражасида инобатга олиш.

Ижтимоий таълим – ижтимоий билимларни ва боланинг ижтимоийлашувига кўмаклашувчи ижтимоий кўникма ва малакаларни етказиш жараёни.

Ижтимоий таъминот – давлат моддий таъминоти тизими ва ижтимоий ёрдамга муҳтожларга ёрдам кўрсатиш доирасида турли ижтимоий хизматлар кўрсатиш тизими.

Ижтимоий терапия – давлат тузилмалари, жамоат ташкилотлари ва бирлашмалари. шу жумладан, диний ташкилотларнинг ижтимоий муносабатларнинг муайян бир шаклларига амалий таъсир қилиш жараёни.

Ижтимоий технология – турли ижтимоий муаммоларни ечиш ва аҳолининг ижтимоий ҳимоясини таъминлашда ижтимоий ишчилар ва ижтимоий хизмат кўрсатиш муассасалари томонидан қўлланиладиган восита, метод ва таъсирлар мажмуасидир. Ижтимоий педагог фаолиятининг захирасида 4 турдаги ижтимоий технологияни кузатиш мумкин: ижтимоий ишга тегишли, ижтимоий психологик, ижтимоий тиббий, ижтимоий педагогик.

Ижтимоий қаровсизлик – ижтимоий ҳислатлар, эҳтиёжлар, кадриятларнинг ривожланмаслигига, бўш ижтимоий рефлексияга, ижтимоий ролларни эгаллашда қийинчиликларга олиб келувчи омилларнинг оқибати.

Ижтимоий ҳаракат – турли ижтимоий гуруҳларнинг умумий мақсад сари қаратилган биргаликдаги ҳатти-ҳаракатлари.

Ижтимоий ҳудуд – бола кўз ўнгида ҳар қуни содир бўладиган ҳаракатлар, ижтимоий муносабатлар, транспорт, нарс-предметлар қиёфасининг мажмуаси.

Ижтимоий ҳуқуқий ёрдам — инсон ва бола ҳуқуқларига амал қилишга, бу ҳуқуқларни амалга оширишга, болаларни оилавий, меҳнат, фуқаролик масалалари бўйича ҳуқуқий тарбиялашга қаратилган ёрдам.

Инсонийлик — болани шахс сифатида қадрлайдиган, унинг ғурури ва эркинлигини ҳимоялаш билан характерланидиган, инсон манфаатини ижтимоий институтларни баҳолашнинг асосий меъёри деб ҳисоблайдиган қарашлар тизими.

Инфантилизм — организмнинг руҳий ривожланишидаги тўхтаб қолиш бўлиб, болалик давридаги ривожланиш босқичи жиҳатларини сақлаб қолиш билан характерланади.

Инкироз — шахс ривожланишининг дискрет вазиятида унинг мақсадга қаратилган ҳаётий фаолиятининг тўхтаб қолиши. Сурункали инкироз ижтимоий дезадаптация, ўз жонига қасд қилиш, асаб-руҳий ва психологик касалликларга олиб келиши мумкин.

Ички ишонч — ахборотни танқидсиз қабул қилиш ва унга мувофиқ кайфият, ҳулқ-атвори ўзлаштиришга қаратилган таъсир. Ишонтиришнинг самарадорлиги ишонтирувчи шахснинг қучи ва бошқа шахснинг ишонувчанлиги, шунингдек, улар ўртасидаги муносабатларга боғлиқ.

Ишонтириш — мантиқ, исбот-далилга асосланган ақлий эмоционал таъсир. Унинг моҳияти инсон онгига таъсир қилишга қаратилган, демак ишонтиришнинг муваффақияли бўлиши онг қонунларига мос келишига боғлиқ. Ишонтирувчи сўзлар тушунарли бўлиши керак. Ишонтириш индивидуал тажрибага қаратилиши лозим.

Иқтидорлилик — боланинг ўз ёши нормаларига нисбатан ақлий ривожланишда анча илгарилаб кетиши.

Катамнез — даволаш якунлангандан сўнг касал ҳақида олинадиган маълумотлар. Махсус кузатув остида бўлган ўқувчиларнинг меҳнат ҳаёти, таълими тўғрисида даврий маълумот тўплаш.

Коммуникативлик — шахслараро мулоқот маданиятига эга бўлиш, болани тинглаш ва эшитиш қобилияти, муомалага кириша олиш ва алоқа ўрнатиш, ахборот тўплаш, турли ижтимоий муносабатлар ўрнатиш ва ривожлантириш, боланинг вербал ва невербал ҳулқ-атвори кузатиш.

Компенсация — бузилган функциялар ўрнини тўлдириш, ривожлантириш.

Конкретлик — умумий фикрлардан воз кечиш ва саволларга аниқ жавоб бериш қобилияти.

Коррекцион тарбия — жамиятдаги ҳаётга қўниқш учун шароитлар яратиш, баъзи тоифа одамларни ривожланиш нуқсонларини енгитиш ёки бартараф этиш.

Маданият — жамият, ижодий қурслар ва инсон қобилиятларининг тарихан ривожланиш даражаси бўлиб, инсонлар ҳаёти ва фаолиятини ташкил қилиш шакллари, шунингдек, улар томонидан яратилаётган моддий ва маънавий қадриятларда ўз ифодасини топади.

Маданиятдиллик — бола тарбияси ва ижтимоийлашуви жараёни шу жамият ва миллатнинг маънавий ва моддий маданияти асосида қурилиши лозим.

Мақом – беморни кўрилаётгандаги ҳолати тавсифи.

«Мен» концепцияси – инсоннинг ўзи ҳақидаги тасаввурлари тизими.

Микросоциум – ўз таркибига оила, қўшничилик, тенгдошлар гуруҳлари, турли ижтимоий, давлат, диний, хусусий ва тарбиявий ташкилотлари мавжуд, муайян ҳудудда фаолият юритувчи жамият.

Мустақил таълим – педагогик технологиялардан бири бўлиб, олинган билим, кўникма ва малакаларни мустаҳкамлаш, қўшимча маълумот ёки материални мустақил ўрганишга имконият яратувчи таълим шакли.

Муҳит (ёки ижтимоий муҳит) – индивид, шахс, ижтимоий гуруҳларнинг мавжуд бўлиши, шаклланиши ва фаолияти кечадиган ижтимоий (моддий, иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маънавий) шарт-шароитлар.

Назоратсизлик – болаларни, уларнинг хулқ-атворини, буш вақтларини қандай ўтказишларини назорат қилмаслик, уларнинг тарбияси ҳақида қайғурмаслик.

Нейропедагогика – инсон миясининг ижодий имкониятларини аниқлаш ва амалий (функционал) ривожлантириш, шахсда фаолиятга нисбатан фаол, онгли муносабатни қарор топтириш, ижтимоий хулқ-атворни психологик коррекциялаш, болалар рухий ривожланишни ташхислаш ва башоратлашнинг янги илмий дастурлари, самарали шакл ва методларини, шунингдек, янги турдаги мактабгача таълим муассасалари фаолиятини тадқиқ этади.

Одатлантириш – тарбияланувчилар ижтимоий хулқ-атвор кўникмалари, олатларини шакллантириш мақсадида режали ва изчил ташкил қилинадиган турли ҳаракатлар, амалий ишлар.

Оила – инсонлар кундалик ҳаётининг асосий қисми – жинсий муносабатлар, болани дунёга келтириш, болаларнинг илк ижтимоийлашуви каби ҳолатлар содир бўладиган ижтимоий институт.

Онтогенез – ҳайвон ёки ўсимлик оламининг яралишидан бошлаб ҳаётининг охиригача индивидуал ривожланиши. Онтогенез организмнинг ташқи муҳитнинг аниқ бир шароитларда ривожланиши ҳисобланади. Онтогенезда ҳар организм бирин-кетин ривожланиш босқичларидан ўтади. Инсон онтогенези икки босқичдан иборат – пренатал ва постнатал.

Педагогика («*paideuō*»¹) – тарбия санъати, қадимги грек тилидан «*παῖς*» («*païs*») – бола, «*αἶσ*» («*agogos*») – етаклайман) – шахсни шакллантиришга қаратилган муайян тизимли фаолият ҳамда таълим-тарбиянинг мазмуни, шакли, метод ва воситалари ҳақидаги фан.

Педагогик билимдонлик – педагог томонидан мутахассислик билимларининг пухта эгалланганлиги; педагогнинг билагонлиги; педагогнинг касбий фаолиятни мавжуд ижтимоий талаб, ҳуқуқий меъёр ва стандартларга мувофиқ ташкил этишга бўлган қобилиги, касбий тайёргарлик даражаси.

Педагогик маҳорат – 1) ўқитувчининг педагогик жараёни ташкилий, методик, рухий ва субъектив жиҳатдан ўта моҳирлик, усталик билан ташкил этиш ва бошқариш қобилияти, кўникма-малакасига эгалиги; таълим-тарбия жараёнига онгли, ижодий ёндашув, методик билимларни самарали қўллай

олиш қобилияти, юксак педагогик тафаккур; 2) педагог томонидан касбий фаолиятнинг усталик, моҳирлик билан, санъаткорона ташкил этилишини таъминловчи билим, кўникма ва малакалар мажмуи.

Педагогик релаксация — таълим олувчилар (ўқувчи, талаба, тарбияланувчи)ларнинг ҳиссий фаолиятини, руҳий-жисмоний қувватини ҳамда ишчанлик қобилиятини қайта тиклаш.

Педагогик рефлексия — педагогнинг шахс онги моҳияти ва вазифаларини, шу жумладан, кадриятлари, кизиқишлари, рағбатлантирувчи омиллар, фикрлаш, идрок, қарорлар қабул қилиш, ҳиссий таъсирланиш, ҳатти-ҳаракатлари ва бошқаларнинг моҳиятини англаб етиши.

Педагогик тажриба (лотинча «эксперимент» — «тажриба қилиб кўриш») — педагогик илмий-тадқиқот методларидан бири бўлиб, ундан муаммо ечимини топиш имкониятларини ўрганиш, мавжуд педагогик шароитларнинг мақсадга эришишнинг қанолатли олиши, берилаётган тавсияларнинг амалиётда ўз инъикосига эга бўла олиши ва уларнинг самарадорлигини аниқлаш мақсадида қўйдаланилади.

Педагогик талаб — турли ҳатти-ҳаракатларни бажариш ҳамда фаолиятда иштирок этиш жараёнида ўқувчи томонидан амал қилиниши зарур бўлган ижтимоий ҳуқуқ-атвор меъёрлари, тарбиянинг энг муҳим усулларида бири.

Педагогик таҳлил — педагогик илмий-тадқиқот методларидан бири бўлиб, тапданган муаммонинг фалсафий, психологик ҳамда педагогик йўналишларда ўрганилганлик даражасини аниқлашга хизмат қилади.

Педагогик фаолият — педагог томонидан касбий мақсадга мувофиқ ташкил этиладиган тизимли ҳаракатларнинг муайян шакли.

Педагогик ҳамдардлик — бу педагог томонидан таълим жараёнининг иштирокчилари: ўқувчилар, талабалар, тарбияланувчилар, ота-оналар ва ҳамкасбларининг ҳатти-ҳаракатлари, ҳиссийлари, ҳаётий интилишлари, табиатларини тушуниш, бошқалар нуқтан назарини маъқуллаш асосида жамоадаги муносабатларни меъёрда ташкил этилишини таъминлаш бўлиб, бунда педагог ўқувчи шахси, унинг истакларини тушуниш ва шу орқали ўқувчиларга самарали таъсир этиш зарурлигини англайди.

Педагогик ташхис — ўқувчи ва ўқувчилар жамоаси шахсиятини таълим-тарбия жараёнига индивидуал ва дифференциал ёндашувни таъминлаш учун ўрганиш.

Педагогик технология — таълим-тарбиянинг педагогик самарадорлигини оширувчи омиллар таҳлили орқали оптималлашуви жараёнида, Педагогик технология болаларни натижавий қилиб тарбиялаш, таълим бериш ва ривожлантиришга ёрдам беради. Педагогик технологияларнинг асосий белгилари натижалилик, алгоритм мавжудлиги, иқтисод, лойиҳалаштириш, бутунлик ва бошқариш ҳисобланади. Бу педагогик технологиялар иш самарадорлигини ошириши, ҳар қандай шароитларда қўлланилади, бир-бири билан боғлиқ аниқ қўйдаланган босқичларга эгалigidан далолат беради.

Педагогик қаровсизлик — шахс ривожланишига барча омиллар мажмуасининг дезинтеграция таъсири оқибати. Улар авваламбор, тўлақонли

индивидуал-психологик ривожланишни таъминловчи етакчи фаолият турларини коникарсиз ўзлаштиришда намоён бўлади.

Профессионал ижтимоий педагогик фаолият – болалар ва ўсмирларни ўраб турувчи микрожамиятда ижтимоий тарбияси бойича босқичма-босқич иш олиб бориш бўлиб, болаларнинг муваффақиятли адаптацияси, индивидуаллашуви ва интеграциясига қаратилган. Унинг объекти бола ҳисобланиб, предмети – болаларнинг ижтимоий тарбияси жараёнидир.

Психология – инсон фаолияти, шахс хатти-ҳаракатларида борлиқнинг акс этишини, рухий жараёнлар, ҳодисалар ва ҳислатларнинг моҳиятини ёритиши.

Рағбатлантириш – тарбияланувчининг хатти-ҳаракати ва фаолиятига ижобий баҳо бериш асосида унга ишонч билдириш, кўнглини кўтариш а уни қўллаб-қувватлашнинг энг самарали усули.

Раҳмдиллик – кимгадир ёрдам беришга тайёр бўлиш ёки кимнидир ҳамдардлик, инсонпарварлик туфайли кечириш.

Реабилитация – беморнинг психофизик имкониятлари доирасида нормал меҳнат ва ҳаётга қайтиши. Бу авваламбор, тиббиёт ёрдамида инсоннинг жисмоний нуқсонларини бартараф этиш, иккинчидан махсус ўқув методларини қўллаш, учинчидан профессионал тайёрганлик асосида эришилади.

Референт гуруҳ – инсон учун ўлчов бирлиги ҳисобланган тавсиялар, маълумотлар.

Рефлексия – инсоннинг ички рухий фаолияти бўлиб, ўз хатти – ҳаракатлари, ҳислатлари, ҳолатларини англаб олишга қаратилган; инсоннинг ўз маънавий дунёсини англаб олиши.

Ривожланиш – шахснинг физиологик ва интеллектуал ўсишида намоён бўладиган микдор ва сифат ўзгаришлар моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён.

Ривожлантирувчи таълим – педагогик технологиялардан бири бўлиб, у ўқувчиларнинг ички имкониятлари ошириш ва уларни рўёбга чиқаришга хизмат қилади.

Соматик – жисмоний.

Социум – инсоннинг ижтимоий атроф-муҳити, ҳамжамияти.

Субмаданият – муайян инсонлар гуруҳининг ҳаёт тарзига таъсир килувчи ижтимоий психологик белгилар (норма, қадрият, стереотип, дил) мажмуаси.

Танбех бериш – энг муҳим жазо чораларидан бири бўлиб, ўқитувчи ўқувчига юзма-юз туриб танбех беради ва буни қўндалигига ёзиб қўйиши мумкин.

Тарбия воситалари – тарбия жараёнининг таъсирчанлигини ошириш мақсадида қўлланиладиган моддий буюмлар, нарсалар, маънавий омиллар, фаолият (ўйин, ўқиш, меҳнат, мулоқот) ҳамда ҳиссий ёндашув кўриниши.

Тарбия – муайян, аниқ мақсад ва ижтимоий тажриба асосида ёш авлодни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, ҳуқ-атвори ва дунёқараши

таркиб топтириш жараёни.

Тарбия жараёни ўқитувчи ва ўқувчи (тарбиячи ва тарбияланувчи)лар ўртасида ташкил этилувчи ҳамда аниқ мақсадга йўналтирилган ҳамкорлик жараёнидир.

Тарбия жараёнини технологиялаштириш – аниқ мақсадга ва ижтимоий гоёга асосланган ва ўқувчиларда маънавий-ахлоқий сифатларни шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолиятнинг ташкилий-техник жиҳатдан уюштирилиши.

Тарбия методи (юнонча «методос» – йўл) тарбия мақсадига эришиш, тарбияланувчиларнинг онги, иродаси, туйғулари ва хулқига таъсир этиш йўллари.

Тарбия назарияси – педагогика фанининг муҳим таркибий қисми бўлиб, тарбиявий жараён мазмуни, тамойиллари, қонуниятлари, уни ташкил этиш масалалари, методикаси, шакллари, методларч, воситалари, усуллари ва муаммоларини ўрганади.

Тарбия усуллари – бу тарбиялаш, педагогик таъсир кўрсатиш хусусиятга эга хатти-ҳаракатлар мажмуи бўлиб, улар ёрдамида шахснинг қарашлари, мотивлари, ҳаракатларини ўзгартириш мақсадида унинг хулқига ва позициясига таъсир кўрсатилади.

Тафаккур – ижтимоий воқеа-ҳодисаларнинг онгда тўлақонли акс этиши, инсон ақлий фаолиятининг юксак шакли.

Таълим жараёнини ташкил этиш – ўқувчиларга илмий билимларни бериш мақсадида ўқитувчи томонидан педагогик фаолиятни ташкилий-методик жиҳатдан уюштирилиши.

Таълим жараёни – ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасида ташкил этилувчи ҳамда илмий билимларни ўзлаштиришга йўналтирилган педагогик жараён.

Таълим мазмуни – шахсни ҳар томонлама ривожланиши, унда бой дунёқарашни, эътиқодни таркиб топтириш, билишга нисбатан қизиқишларини ривожлантириш учун асос бўлувчи аниқ белгиланган, тизимлаштирилган билим, қўникма ва малакаларнинг ҳажми.

Таълим мақсади – таълимнинг аниқ йўналишини белгилаб берувчи ётақчи гоё.

Таълим менежменти – таълим муассасаси фаолиятини самарали ташкил этиш ва оқилона бошқариш масалаларини тадқиқ қилади.

Таълим методлари – ўқув жараёнида қўлланилиб, унинг самарасини таъминловчи услублар мажмуи.

Таълим натижаси (таълим маҳсули) – таълим якунининг моҳиятини қайд этувчи тушунча: ўқув жараёнининг оқибати; белгиланган мақсадни амалга ошириш даражаси.

Таълим гуруҳлари – мазмуни, ташкил этилиш ўрни, босқичи, қўлланиладиган воситалари ва таълим олувчиларнинг ёшига кўра фарқланувчи таълим кўринишлари.

Таълим шакли – таълим жараёнининг ташкилий қурилиши.

Таълим – ўқувчиларни назарий билим, амалий қўникма ва малакалар билан қуроллантириш, уларнинг билиш қобилиятларини ўстириш ва

дунёқарашларини шакллантиришга йўналтирилган жараён.

Таянч шахс – инсоннинг асосий ҳаётий интилишларини белгилаб берувчи табиий қолипдир. Таянч интилишлар ҳаммада бир хил бўлади, бироқ уларнинг намоён бўлиши генетик ва ташқи омилларга боглик бўлади.

Тест методи – педагогик илмий-тадқиқот методларидан бири бўлиб, респондентлар томонидан муайян фан соҳаси ёки фаолият (шу жумладан, касбий фаолият) бўйича ўзлаштирилган назарий билим ва амалий кўникма, малакалар даражасини аниқлашга хизмат қилади.

Технология – (юнонча «technē» – маҳорат, санъат; «logos» – тушунча, таълимот) ишлаб чиқаришнинг бирор соҳасида хомашё, материал, ярим фабрикат ва шу қабиларга ишлов бериш ёки қайта ишлаш, уларнинг ҳолати, хоссалари ва шаклини ўзгартиришда қўлланиладиган усуллар (методлар) мажмуи.

Тилак-хавас – интилишнинг шундай бир тури бўлиб, бунда киши фақатгина қандай мақсадга интилаётганлигини билади, лекин бу мақсадга эришиш йўллари аниқ билмайди.

Топширик – ўқувчиларда меҳнат, ижтимоий ҳуққ ва ҳаётий тажриба кўникмаларини шакллантириш мақсадида қўлланиладиган усул.

Тиббий - ижтимоий ёрдам – таълим-тарбия жараёнида соғлиқни тиклаш ёки мустаҳкамлашга қаратилган чора-тадбирлар.

Уялтириш – ўқувчининг маълум хатти-ҳаракатларига жамoa ёки унинг тарбияси учун масъул бўлган субъектлар (ота-оналар, васийлар, жамоатчилик вакиллари ва бошқалар) олдида баҳо бериш усули.

Фаолият – шахснинг моддий борлиққа, табиатга, бошқа шахсларга муносабати шакли ва уларга таъсир кўрсатишга қаратилган хатти-ҳаракатларининг мажмуи.

Физиология – oдам, ҳайвон ёки ўсимлик организми, уларнинг алоҳида бўлаклари – муайян тизимлари, аъзолари, тўқималари ва ҳужайраларининг ҳаёт фаолияти (пайдо бўлиш, ўсиш, ривожланиш, кўпайиш, атроф-муҳитга мослашиш каби жараёнлар)ни, улар ўртасидаги ўзарo алоқадорликни тадқиқ қилади.

Хайрия – алоҳида шахслар ёки ташкилотлар томонидан кам таъминланган oilалар, муҳтожларга кўрсатиладиган ёрдам.

Ҳомийлик – вояга етмаганларнинг (бошқа тоифа инсонларнинг ҳам) шахсий ва мулкый ҳуқуқларини ҳимоя қилиш шакли, яъни ҳомийликда васийликка қараганда анча кенг тоифадаги болалар ҳуқуқлари ҳимоя қилиниши мумкин.

Ҳуқуқбузарлик – бирор-бир ҳуқуқни бузувчи ҳар қандай хатти-ҳаракат. Ҳуқуқбузарликлар ижтимоий хавфли ҳаракат ва жиноятларга бўлинади.

Шахсларaro муносабатлар – оммавий ижтимоий-психологик ҳодисалар бўлиб, бир гуруҳда бўлган ва биргаликдаги фаолият ҳамда мулоқот жараёнида бир-бирига таъсир кўрсатувчи шахслар ўртасидаги ўзарo муносабатларда намоён бўлади.

Шахслараро муомала – инсонлар орасида алоқалар ўрнатишнинг мураккаб жараёни. Педагогик жамоада шахслараро муомаланинг қуйидаги хусусиятлари тўғриланишга муҳтож: баъзи педагогларнинг сабрсизлиги, иродасизлиги, касбдошларини тинлай олмаслик. Ўз макомини оқлаш. Ижтимоий-педагогик тренинглар, бошланғич педагог мактаблари орқали сабр-матонат, тинглаш маданияти каби хислатларни шакллантирса бўлади.

Шахснинг ҳаёт тарзи – мақсадга мувофиқ шаклланган кизиқишлар, фаолият турлари ва ҳаёт йўллари тизими.

Шахснинг ўз-ўзини ривожлантириши – бу инсоннинг ўз ҳаётининг фаолиятининг субъектига айланишидир. Субъектлик – инсоннинг ҳаётдаги фаол, мустақил ҳолати ва макоми. У инсон туғилишиданок унга хос бўлиб, унинг илк психологик намоён бўлиши боланинг жонланиши ҳисобланади. Ёш ўтган сари у ўз шакллариини ўзгартиради – инсонда ахлокий, эстетик, ижтимоий ва психологик қўзғатувчи сабаблар пайдо бўлади. Инсон ўз-ўзини англаш, муомала ва фаолият субъектига айланади. Бу фаоллик ҳам шаклан ҳам мазмунан ўзгаради. Инсон қанчалик ёши ўтса, у шунчалик кўпроқ ўз-ўзини ривожлантириш субъекти бўлади.

Ўзаро муносабатлар – жамоада ижтимоий психологик иқлимни шакллантириш асоси.

Ўз-ўзини актуаллаштириш – инсоннинг ўз шахсий имкониятларини тўлиқ аниқлашга ва ривожлантиришга қаратилган доимий интилиш.

Ўз-ўзини англаш – инсон онгининг энг олий иродаси бўлиб, ўзи ҳақидаги тасаввурлар, ҳулқ-атвори, фаолияти, эҳтиёжларини англашдан намоён бўлади.

Ўз-ўзини тарбиялаш – инсоннинг ўзида ижобий хислатларни шакллантириш ва салбий хислатларни бартараф этишга қаратилган, ташкиллаштирилган фаолияти.

Қадриятлар – ҳаракат усули, методикаси ва унинг индивидуал етимга айланиши учун шарт-шароит яратиш.

Қурилма (установка) – муайян ҳулқ-атвор, тасаввурни бондан кечиришга тайёр бўлиш. Қурилмалар фаолиятнинг барқарор кечишини белгилаб беришади. Агар шахсий қурилмалар касбий фаолиятнинг характерини белгилаб берса ижтимоий қурилмалар мутахассиснинг мижоз билан ўзаро муносабати усулларига ойдинлик киритади.

Эмоционал зарарланиш – бевосита эмоционал ҳолатларни узатиш орқали таъсир кўрсатиш (қўл, юз хатти-ҳаракатлари, интонация).

Эмпатия – дунёга бошқалар назари билан қараш, уни бошқалар каби тушуниш, бошқаларнинг хатти-ҳаракатларини уларнинг нуқтаи назарига қўра қабул қилиш ва шу билан бирга, ўзининг тушунчасини билдиришга қодирлик.

Шахс – психологик жиҳатдан тараккий этган, шахсий хусусиятлари ва хатти-ҳаракатлари билан бошқалардан ажралиб турувчи, муайян ҳулқ-атвор ва дунёқарашга эга бўлган жамият аъзоси.

Ўттиқол – дунёқараш негизда ақс этувчи ижтимоий-фалсафий, табиий, иқтисодий, ҳуқуқий, маънавий-ахлокий, эстетик ва экологик

билимларнинг такомиллашган кўриниши; муайян ғояга чексиз ишонч.

Ўз-ўзига хизмат – ўқувчилар томонидан оила, таълим ҳамда омма учун хизмат кўрсатиладиган муассасаларда ўз эҳтиёжларини кондирish, зиммаларидаги вазифаларни адо этиш мақсадида ташкил этиладиган меҳнат фаолияти тури.

Ўз-ўзини тарбиялаш – ўқувчиларнинг ўзини ўзи идора қилиш. ўқувчилар органлари фаолиятида фаол иштирок этиш, ижтимоий мавқеини оширишнинг таъсирчан воситаси.

Ўз-ўзини тарбиялаш методлари – ўқувчиларнинг ўзини-ўзи идора қилишлари, турли ўқувчилар органлари фаолиятида фаол иштирок этишларини таъминлаш, уларнинг ижтимоий мавқеаларини ошириш мақсадида қўлланилувчи усуллар.

Ўз-ўзини таҳлил (назорат) қилиш – ўз шахси, мавжуд фазилатлари, ҳатти-ҳаракати, хулқ-атворини таҳлил қилиш, мавжуд сифатларни бойитиш ёки салбий одатларни бартараф этишга қаратилган фаолият усули.

Ўз-ўзини баҳолаш – шахснинг мавжуд фазилатлари, ҳатти-ҳаракати, хулқ-атворини таҳлил қилиш орқали ўз шахсига баҳо беришга йўналтирилган фаолияти усули.

Ўзини ўзи тарбиялаш – шахсни ўзида ижтимоий кадрга эга бўлган фазилатларни ҳосил қилиш ва такомиллаштиришга ҳамда салбий ҳислатларни бартараф этишга қаратилган ички фаолият.

Ўз-ўзини қайта тарбиялаш – шахснинг ўзидаги салбий одатлар, характеридаги зарарли сифатларни йўқотиш, уларни бартараф этишга қаратилган ички фаолияти жараёнидир.

Ўйин – кишилик фаолиятининг муҳим тури, ижтимоий муносабатлар мазмунининг болалар томонидан имитация (кўчириш, таклид қилиш) асосида ўзлаштириш шакли.

Ўйин технологиялари – педагогик технологиялардан бири бўлиб, ўқувчиларни муайян жараёнга тайёрлаш, уларда маълум ҳаётий воқеалик ва ҳодисалар жараёнида бевосита иштирок этиш учун дастлабки кўникма-малакаларни ҳосил қилишга хизмат қилади.

Ўқитувчи – педагогик, психологик ва тегишли мутахассислик бўйича махсус маълумот, касбий тайёргарлик, юксак ахлоқий фазилатларга эга бўлиб, таълим муассасаларида фаолият кўрсатувчи шахс.

Ўқув дастурлари – узлуксиз таълим тизимининг турли босқичларида ташкил этиладиган ўқитиш мазмунини ёритувчи муҳим ҳужжатлардан бири.

Ўқувчиларни касб танлашга йўналтириш – таълим муассасаларида меҳнат тарбиясини йўлга қўйишнинг асосий йўналишларидан бири бўлиб, ўқувчиларни муайян касб ёки ҳунарга доир билим, кўникма ҳамда малакалар билан қуроллантириш мақсадида ташкил этилади.

Ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини назорат қилиш ва билимларини баҳолаш – педагогик фаолият шакли бўлиб, у асосида ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакалари даражаси баҳоланади.

Ўқитувчи нутқи – педагогнинг таълим-тарбия жараёнида тил воситаларидан фойдаланиши.

Қиёсий педагогика – таълимнинг жаҳон, минтақа, давлат миқёсидаги ривожланишининг умумий ва алоҳида тенденциялари, қонунлари ва қонуниятларини ўзаро солиштириш, қиёслаш асосида ўрганади. халқаро педагогик тажрибанинг ижобий ва салбий жиҳатларини, миллий педагогик маданиятлар алмашинувининг шакл ва усулларини аниқлайди.

Ҳаётий тажриба – ҳар шахс томонидан унинг умри давомида ортирган тажрибалари.

Ҳамкорлик педагогикаси – турли фанлар ёки мутахассислик асосларининг таълим берувчи ҳамда оловчилар ўртасидаги ўзаро мулоқот асосида самарали ўрганиш мазмуни, тамойиллари, шакллари, методлари ва воситаларини кўрсатиб беради.

Ҳикоя методи – баён қилинаётган маълумотларнинг тўғридан-тўғри ўқитувчининг жонли нутқи орқали идрок қилиш усули.

Хулқ ва фаолиятни рағбатлантириш методлари – тарбияланувчининг хатти-ҳаракати ва фаолиятига ижобий баҳо бериш асосида унга ишонч билдириш, қўнгилни қўтариш ва уни қўллаб-қувватлаш усуллари.

Ҳуқуқий маданият шахс томонидан ҳуқуқий билимларнинг ўзлаштирилиши ҳамда ҳуқуқий фаолиятни ташкил этиш даражасининг сифат кўрсаткичи.

Ҳуқуқий таълим – ўқувчиларга ҳуқуқий меъёрлар, қонунлар ва ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлар тўғрисида тизимланган билимларни бериш, уларда ҳуқуқий билимларни эгаллашга бўлган эҳтиёжни юзага келтириш, ҳуқуқий онгни шакллантириш жараёни.

Ҳуқуқий тарбия – шахс томонидан ўзлаштирилган назарий-ҳуқуқий билимлар негизида ҳуқуқий фаолиятни ташкил этиш борасидаги қўникма ва малакаларни ҳосил қилиш, унда ижобий мазмундаги ҳуқуқий сифатларни қарор топтириш ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришга йўналтирилган педагогик жараён.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. – Т.: «Маърифат-Мададкор», 2000. – 7-бет.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. / Нашр учун масъул: Ж.Ғ.Йўлдошев. Тузувчилар Ж.Ғоziлов, Р. Султонов, Ҳ.Саидов. – Т.: «Маърифат-Мададкор». 2000. – 46–52-бетлар.
3. Каримов И.А. Буюк келажагизмизнинг ҳукукий кафолати. – Т.: «Шарк» нашриёт матбаа концерни Бош тахририяти, 1993.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХI асрга интиломқада. – Т.: «Ўзбекистон», 1999. – 73 бет.
5. Афанасьев Ю.А., Куликов Ю.А. Саломатлик алифбоси. – Т.: Ибн Сино, 1995.
6. Большая психологическая энциклопедия. – Москва: Эксмо, 2007.
7. Иванов А.В. Социальная педагогика: учебное пособие / под общ. ред. А.В.Иванова.- М.: Издат.- торг.корп. «Дашков и К», 2010.
8. Иноятов У.И., Муслимов Н.А., Рўзиева Д.И., Усмонбоева М. Педагогика. – Т., 2014.
9. Каримова В.М. Ижтимоий психология. Ўқув қўлланма. Т.: Университет. 2007.
10. Кузнецова П.В. Методика и технология социальной педагогики. М., 2007.
11. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика: учебник для студ. высш.учеб.заведений. – М.: Издательство РГСУ, 2013.
12. Методика и технология работы социального педагога/ под ред. Галагузовой Н.А., Мардахаева Л.В. Издание 4-е стер. – Издат. Центр «Академия», 2007.
13. Мунавваров А.К. Педагогика. – Т.: «Ўқитувчи». 1996.
14. Мунавваров А.К. Оила педагогикаси. – Т.: «Ўқитувчи». 1994. Педагогик атамалар луғати. Т.: ФАН, 2008.
15. Обидов А.О., Новиков Ю.В. Соғлигимиз ўз қўлимизда. – Т.: Медицина, 1989.
16. Оила психологияси / Mualliflar: G‘.B.Shoumarov va boshqalar. Prof. G‘.B.Shoumarov tahriri ostida. – Т.: «Sharq» NMAK, 2008. – 60-бет.
17. Педагогика фанидан изоҳли луғат / Ж.Ҳасанбоев ва бошқ. – Т.: «Фан ва технология» нашриёти, 2009. –
18. Психология. Қискача изоҳли луғат /Тузувчилар: М.Ғ.Давлетшин ва бошқалар. Масъул муҳаррир: М.Ғ.Давлетшин. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 1998.
19. Рабочая книга социолога. – М.: «Просвещение». 1991.

20. Рўзиева Д.И., Усмонбоева М., Холикова З. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши// Методик қўлланма.Т., 2014.
21. Содикова Ш. Тингловчиларни ижтимоий-педагогик фаолиятга тайёрлаш / Методик қўлланма. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2009.
22. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия. Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир А.Мажидов. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2010.
23. Толипов Ў.К., Усмонбоева М.Х., Ғозиева Л.М. Ўқувчиларда ғоявий иммунитетни шакллантиришнинг амалий жиҳатлари / Ўқув методик қўлланма. – «Фан» нашриёти, 2007.
24. Турсунов М.Т. Соғлом турмуш тарзи. – Т.: «Фан», 1990.
25. Шодиметов Ю. Соғлом турмуш тарзи: ижтимоий-гигиеник ва экологик муаммолар. – Т.: Ибн Сино номидаги нашриёт, 1990.
26. Ҳакимов И. Соғлом муҳит – соғлом авлод. – Т.: «Ўзбекистон», 1990.
27. Қуронов М. Болам бахтли бўлсин десангиз... Т., 2014 .
28. Қуронов М. Ижтимоий педагогика. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2003.
29. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика. – Т.: А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009.
30. <http://abc.vvsu.ru/Books/instrum/page0016.asp>.
31. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/socio/4789>.
32. http://www.e-osnova.ru/PDF/osnova_14_7_656.pdf.
33. <http://www.grandars.ru/college/psihologiya/professionalnye-kachestva.html>.
34. <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
35. <http://ziyonet.uz.uzc.education.system.college>.
36. <http://psylist.net/hpor/ped037.htm>.
37. <http://psi.webzone.ru/st/050200.htm>.

МУНДАРИЖА

1-мавзу: «Ижтимоий педагогика» фанининг предмети.	
Шахсининг социум (муҳит)да ривожланиши.....	3
2-мавзу: Ижтимоий педагогика мезонлари ва тамойиллари.....	17
3-мавзу: Ижтимоий педагогик ғояларнинг Марказий Осиё, Россия ва Ўзбекистонда ривожланиш тарихи.....	29
4-мавзу: Оила ва болалар. Ота-онасиз қолган болалар билан олиб бориладиган ижтимоий-педагогик фаолият.....	40
5-мавзу: Девиация – салбий ва долзарб ижтимоий-педагогик ҳодиса.....	50
6-мавзу: Алкоголизм – девиантлик ҳулки вужудга келиш шакли сифатида.....	63
7-мавзу: Гиёҳвандлик – девиантлик ҳулки вужудга келиш шакли сифатида.....	73
8-мавзу. Жиноятчилик деликвентлик ҳулки вужудга келиш шакли сифатида.....	83
9-мавзу. Соғлом турмуш тарзини шакллантириш.....	94
Таянч тушунчалар луғати.....	109
Фойдаланилган адабиётлар.....	125

ДИЛНОЗ РЎЗИЕВА

ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИКА

Тошкент – «Fan va texnologiya» – 2015

Мухаррир:	М.Миркомитов
Тех. мухаррир:	М.Холмухамедов
Мусаввир:	Д.Азизов
Мусаххича:	Н.Ҳасанова
Компьютерда саҳифаловчи:	Н.Раҳматуллаева

**E-mail: tipografiyacent@mail.ru Тел: 245-57-63, 245-61-61.
Нашр.лиц. АЛ№149, 14.08.09. Босишга рухсат этилди 06.05.2015.
Бичими 60x84 ¹/₁₆. «Times Uz» гарнитураси. Офсет усулида босилди.
Шартли босма табоғи 8,5. Нашр босма табоғи 8,0.
Тиражи 500. Буюртма №45.**

**«Fan va texnologiyalar Markazining bosmaxonasi» да чоп этилди.
100066, Тошкент шаҳри, Олмазор кўчаси, 171-уй.**